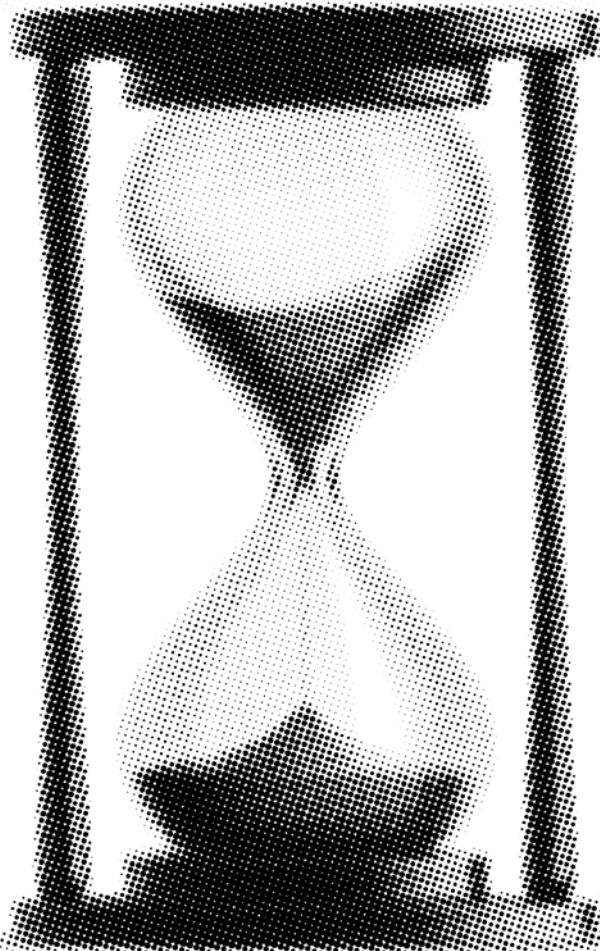

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 65 | 2011 | št. 3-4 (144) | str. 241–545

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Tina Bahovec, dr. Bojan Balkovec (tehnični urednik),
dr. Borut Batagelj, dr. Rajko Bratož, dr. Ernst Bruckmüller, dr. Ivo Goldstein,
dr. Žarko Lazarevič, dr. Dušan Mlacovič (namestnik odgovornega urednika),
dr. Božo Repe, dr. Franc Rozman, Janez Stergar, dr. Peter Štih (odgovorni
urednik), dr. Marta Verginella, dr. Peter Vodopivec, dr. Marija Wakounig

Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. oktobra 2011

Prevodi: Nives Sulič Dular (angleščina), Niko Hudelja (nemščina)

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2/1, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2011: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE,
AŠKERČEVA CESTA 2, 1000 LJUBLJANA
Nova Ljubljanska banka, d.d., Ljubljana, Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBAS12X

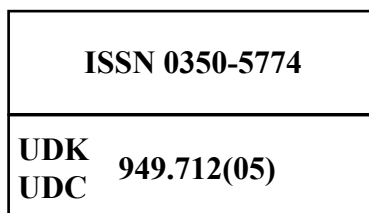
Sofinancirajo: Javna agencija za knjigo Republike Slovenije
Ministrstvo za šolstvo in šport

Prelom in tisk: Littera picta, d.o.o., Ljubljana, november 2011

Naklada: 1250 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih bazah: International Bibliography of the Social Sciences, Historical Abstracts, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies, European Reference Index for the Humanities (ERIH)

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International editorial Board: dr. Tina Bahovec, dr. Bojan Balkovec (Technical Editor),
dr. Borut Batagelj, dr. Rajko Bratož, dr. Ernst Bruckmüller, dr. Ivo Goldstein,
dr. Žarko Lazarević, dr. Dušan Mlacović (Deputy Editor-in-Charge), dr. Božo
Repe, dr. Franc Rozman, Janez Stergar, dr. Peter Štih (Editor-in-Charge),
dr. Marta Verginella, dr. Peter Vodopivec, dr. Marija Wakounig

Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with
explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on October 15th 2011

Translated by: Nives Sulič Dular (English), Niko Hudelja (German)

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2/1, phone: +386 1 241-1200,
e-mail: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2011): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €,
retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €

Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE,

AŠKERČEVA CESTA 2, 1000 LJUBLJANA

Nova Ljubljanska banka, d.d., Ljubljana, Trg Republike 2,

1520 Ljubljana LJBAS12X

Co-Financed by: National book agency, The Ministry of Education and Sport

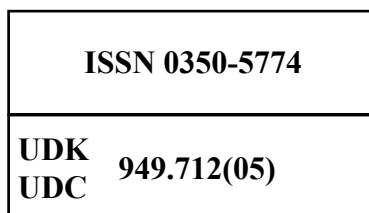
Printed by: Littera picta, d.o.o., Ljubljana, November 2011

Print Run: 1250 copies

Historical Review is included in the following international databases:
International Bibliography of the Social Sciences, Historical Abstracts,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies,
European Reference Index for the Humanities (ERIH)

<http://www.zgodovinskicasopis.si>

info@zgodovinskicasopis.si

KAZALO – CONTENTS

Razprave – Studies

- Matjaž **Bizjak**, Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija..... 248–291
Das Gallenberger Urkundenarchiv und die Familienealogie
- Boris **Golec**, Valvazorjevo neznano potomstvo
do današnjih dni (2. del) 292–373
Valvasor's Unknown Offspring up to the Present
- Avgust **Lešnik**, Komunistična in socialnodemokratska internacionala
v letih 1919–1920 ter kontradiktornost njunih pogledov
na politični sistem socializma 374–411
Communist and Social Democratic Internationals during
the 1919–1920 Period and Their Opposite Views of the Socialist
Political System
- Miroslav **Stiplovšek**, Prizadevanja Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha
za omilitve socialnih posledic gospodarske krize v banskem
svetu Dravske banovine 1931–1935 412–437
Social Work of Rudolf Golouh and Albin Prepeluh
in the Provincial Council of the Drava Province between
1931 and 1935
- Aleš **Gabrič**, Slovenska akademija znanosti in umetnosti na političnem
prepihu svojega prvega desetletja 438–457
Slovenian Academy of Sciences and Arts during the Political
Changes of the First Decade of Its Existence
- Aleksander **Lorenčič**, Prelom s starim, začetek novega: slovensko
gospodarstvo v času prehoda iz socializma v kapitalizem 458–479
A Break with the Old and the Beginning of Something New:
Slovene Economy during the Period of Transition
from Socialism to Capitalism

Zapisi – Notes

- Danijela **Trškan**, Pregled glavnih vsebinskih sprememb pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah od leta 1991 naprej, s poudarkom po letu 2006..... 483–499
Danijela Trškan, A Review of Major Contents Changes in the Subject of History Taught in Primary and Secondary Schools since 1991, and Particularly after 2006

Jubileji – Anniversaries

- Ob sedemdesetletnici prof. dr. Franceta M. Dolinarja (Jože Škofljanec)..... 502–504
The Seventieth Anniversary of Dr. France M. Dolinar
- Prof. dr. Franc Rozman – sedemdesetletnik (Janko Prunk) 505–508
Dr. France Rozman – Septuagenarian
- Dr. Jože Prinčič – šestdesetletnik (Zdenko Čepič)..... 509–512
Dr. Jože Prinčič – Sexagenarian
- V strahu pred zgodovino in v zavezi resnicoljubnemu spominu – Zgodovinarski poklic kot državljansko dejanje
Ob šestdesetletnici prof. dr. Vaska Simonitija (Sašo Jerše) 513–521
Fearing History and Being Obligated to Truthfulness – Historical Profession as a Civil Act. The Sixtieth Anniversary of Dr. Vasko Simoniti

Ocene in poročila – Reviews and Reports

- Marcellinus Comes, Kronika (Alenka Cedilnik) 524–526
- Reinhart Härtel, I patti con il patriarcato di Aquileia 880–1255 (Peter Štih)..... 527–528
- Ervin Dolenc, Med kulturo in politiko. Kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnimi vojnami (Željko Oset) 529–533
- Mijo Mirković 1898–1963. Zbornik radova (Jože Maček) 534–537

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	538–541
Instructions for authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 65, 2011	542–545
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 65, 2011	

Razprave

Matjaž Bizjak

Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija

UDK 929.7Gallenberg:930.25

BIZJAK Matjaž, dr., višji znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, matjaz@zrc-sazu.si.

Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144), št. 3-4, str. 248–291, cit. 170 + 141

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., De.)

Članek v prvem delu obravnava historiat listinskega fonda gallenberškega rodbinskega arhiva in se ukvarja z rekonstrukcijo srednjeveškega gallenberškega listinskega korpusa, pri čemer odkriva in objavlja 174 regestov danes izgubljenih originalnih listin. V drugem delu prinaša gallenberško genealogijo za čas med letoma 1300 in 1500; pri tem se v veliki meri opira na omenjene »nove«, obenem pa tudi na vse ostale dostopne vire. Med drugim vključuje tudi kritično obravnavo doslej najboljšejšega dela na to temo – Schönlebnove *Genealogiae illustrissimae familiae de Gallenberg*.

Ključne besede: Gallenberg, listine, arhiv, genealogija

Avtorski izvleček

UDC 929.7Gallenberg:930.25

BIZJAK Matjaž, PhD, Senior research fellow, Milko Kos Historical Institute, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, matjaz@zrc-sazu.si.

Das Gallenberger Urkundenarchiv und die Familiengenealogie

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 65/2011 (144), No. 3-4, pp. 248–291, 170 + 141 notes

Language: Sn. (En., Sn., De.)

Exploring the history of the document fonds of the Gallenberg family archives, the first part of the article attempts a reconstruction of the Gallenbergs' medieval document corpus. It examines 174 newly-discovered summaries of the lost original documents. Largely based on the abovementioned "new", in addition to other, available sources, the second part focuses on the genealogy of the Gallenberg family between 1300 and 1500. Among other things, it brings a critical evaluation of Schoenleben's *Genealogia illustrissimae familiae de Gallenberg*.

Key Words: Gallenberg, documents, archive, genealogy

Author's Abstract

- Umek, Ema. *Erbergi in dolski arhiv* 1–2. Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Graščinski arhivi 5. Ljubljana: ARS, 1991–1992.
- Valvasor, Johann Weichard Freiherr von. *Die Ehre des Herzogthums Krain*. Rudolfswerth: Verlag J. Krajec, ²1877–1879.
- Žvanut, Maja. *Od viteza do gospoda*, Ljubljana: Viharnik, 1994.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Gallenberger Urkundenarchiv und die Familiengenealogie Matjaž Bizjak

Die Reste des ehemaligen Archivs der Familie Gallenberg werden heute im Archiv der Republik Slowenien, und zwar im Herrschaftsarchiv Lusttal (Dol), aufbewahrt. Es handelt sich um ca. 100 mittelalterliche Urkunden, heute Bestandteil einer einheitlichen chronologisch geordneten Sammlung, die ursprünglich verschiedenen adeligen Familien gehörten. Urkunden, deren Empfänger die Gallenberger wären, gibt es verhältnismäßig wenige. Aufgrund der erhaltenen, jedoch nicht ausreichend erforschten Archivverzeichnisse, die aus der Zeit vom 16. bis zum 19. Jahrhundert stammen, herrschte bisher in den Fachkreisen die Auffassung vor, dass das erhaltene Korpus, wenn wir uns dabei nur auf das mittelalterliche Urkundenmaterial beschränken, ungefähr die Hälfte der ehemaligen Gallenberger Urkundensammlung darstelle. Für die zweite Hälfte (89 Urkunden, vorwiegend aus dem 14. Jahrhundert), bereits seit einem halben Jahrhundert im Steiermärkischen Landesarchiv aufbewahrt, erfuhr die Öffentlichkeit aus Brunners Edition im Jahr 1995, womit das Problem der Gallenberger Urkunden mehr oder weniger als gelöst zu sein schien.

Die 2011 sorgfältig durchgeführte Analyse der erwähnten Archivverzeichnisse zeigte jedoch, dass das sogenannte Lusttaler Archiv am Ende des 18. Jahrhunderts ein doppelt so großes mittelalterliches Urkundenkorpus umfasste (nicht etwa 200, sondern gut 370 Urkunden), dessen Bruchteile (insgesamt 21 Urkunden) sich heute nicht nur an den erwähnten Standorten sondern auch im Kärntner Landesarchiv in Klagenfurt (10), im Steiermärkischen Landesarchiv in Graz (9 zusätzliche Urkunden außerhalb des Rahmens des erwähnten veröffentlichten Korpus) sowie im Stadtarchiv in Krems an der Donau und im Stiftsarchiv in Lilienfeld (je eine Urkunde) identifizieren lassen. Der restliche dem Fachpublikum gänzlich unbekannt Teil ist vorerst nur in Form von Zusammenfassungen der erwähnten Verzeichnisse zugänglich. Diese 174 Regeste, die im Anhang veröffentlicht werden, stellen einen Schlüssel dar für bedeutende Einsichten im Bereich der Genealogie und Besitzgeschichte der Gallenberger.

Der Gallenberger Genealogie im 14. und 15. Jahrhundert ist der zweite Teil des vorliegenden Beitrags gewidmet. Die Verwendung aller zugänglichen Quellen und Regeste der nicht erhaltenen Urkunden machen eine Ergänzung und Korrektur der bisherigen Kenntnisse über den einschlägigen Bereich möglich. Neue Erkenntnisse ermöglichen auch eine kritische Analyse der gut 300 Jahre alten *Genealogia illustrissimae familiae de Gallenberg* von Schönleben, die bisher als unzuverlässig bzw. in einigen Teilen mindestens unüberprüfbar galt. Überraschenderweise kann man Schönlebens Feststellungen größtenteils rehabilitieren, zugleich aber auf einige wesentliche Fehler hinweisen und diese entsprechend berichtigen.

Boris Golec

Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni (2. del)

UDK 929.5 Valvasor J. V.

UDC 929.5 Valvasor J. V.

GOLEC Boris, dr., izr. prof., znanstveni svetnik, Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, bgolec@zrc-sazu.si

GOLEC Boris, PhD, Associate Professor, Scientific Councilor, Milko Kos Historical Institute, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, bgolec@zrc-sazu.si

Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni*

Valvasor's Unknown Offspring up to the Present

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144), št. 3-4, str. 292–373, cit. 376

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 65/2011 (144), No. 3-4, pp. 292–373, 376 notes

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Od 13 otrok polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) je imela vnuke edinole najmlajša hči Regina Konstancija, por. Dienersperg, ki je bila po dobrem stoletju pozabe ponovno odkrita šele pred kratkim. Rodbinska veja njene prve hčerke, grofice Paradeiser, je na Kranjskem izumrla leta 1823, štajerska veja, izšla iz druge hčerke, poročene pl. Dienerspergove, pa se nadaljuje do današnjih dni. Njen zadnji potomec, ki je prebival na slovenskih tleh, je umrl tragične smrti leta 1941, medtem ko glavnina polihistorjevega potomstva danes živi v Avstriji. Od Valvasorjevih nagnjenj in talentov so naslednji rodovi podedovali predvsem ljubezen do uniforme – med 18. in 20. stoletjem so dali vrsto častnikov različnih vojska –, a vsaj nekateri vendarle tudi afiniteto do peresa. Polihistorjeva materialna zapuščina se je, nasprotno, porazgubila že pri prvi generaciji, pa tudi védenje o Valvasorju kot predniku je pri potomstvu razmeroma hitro potonilo v pozabo.

The youngest daughter of polymath Janez Vajkard Valvasor (1641–1693), Regina Konstancija, whose married name was Dienersperg, had been recently rediscovered after having disappeared into oblivion for over a century; she was the only one of Valvasor's 13 children to have grandchildren herself. While the family tree of her first daughter, Countess Paradeiser, died out in Carniola in 1823 the Styrian branch of her second daughter, mar. Dienersperg, had been continuing to the present. Her last descendant, who had lived in Slovenia, died a tragic death in 1941. The majority of Valvasor's descendants still live in Austria. Of his many talents and interests, they inherited primarily his love of uniform, with a number of officers having served in different armies, but at least some of them also inherited the affinity for the written word. On the other hand, Valvasor's material legacy had already been lost in the first generation of his children. Among his descendants, the knowledge of their famous ancestor passed into oblivion relatively swiftly.

Ključne besede: Valvasor, Dienersperg, Paradeiser, Gadolla, Resingen, plemstvo, rodoslojve

Key Words: Valvasor, Dienersperg, Paradeiser, Gadolla, Resingen, nobility, genealogy

Avtorski izvleček

Author's Abstract

* 1. del razprave je izšel v ZČ 62 (2008), št. 3–4.

Avgust Lešnik

Komunistična in socialnodemokratska internacionala v letih 1919–1920 ter kontradiktornost njihovih pogledov na politični sistem socializma

UDK 329.15 “1919/1920”

LEŠNIK Avgust, dr., red. prof., Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, avgust.lesnik@ff.uni-lj.si

Komunistična in socialnodemokratska internacionala v letih 1919–1920 ter kontradiktornost njihovih pogledov na politični sistem socializma

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144), št. 3–4, str. 374–411, cit. 152

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Prispevek sledi idejnim, političnim in organizacijskim pripravam za ustanovitev komunistične (Moskovske) in obnove socialnodemokratske (Bernske) internacionalne, s poudarkom na njihovih nasprotnih si pogledih na temeljne probleme socializma tedanjega časa. Medtem ko je komunistični tabor – prepričan v bližnjo (evropsko) proletarsko revolucijo, ki bo razbila vse družbene in politične strukture zatiranja – okvalificiral meščansko demokracijo kot diktaturo buržoazije in videl v uvedbi sistema sovjetov tisti temelj proletarske demokracije, ki bo presejal meščanski parlamentarizem, je desni socialnodemokratski tabor obsodil vsakršno obliko diktature in s tem seveda tudi boljševiški sistem. In prav na nasprotnih si stališčih do boljševiške Rusije je spodletel poskus obnove ‘stare’ II. internacionalne, ki naj bi ponovno združila razcepljeni proletarij.

Ključne besede: Komintern, Bernska internacionala, socialna demokracija, komunistično gibanje, socializem

Avtorski izvleček

UDC 329.15 “1919/1920”

LEŠNIK Avgust, PhD., Full Professor, University in Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Sociology, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, avgust.lesnik@ff.uni-lj.si

Communist and Social Democratic Internationals during the 1919–1920 Period and Their Opposite Views of the Socialist Political System

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 65/2011 (144), No. 3–4, pp. 374–411, 152 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Focusing on ideological, political, and organizational preparations for the founding congress of the Third International (the Comintern) in Moscow, and on the revival of the Social Democratic International in Bern, Switzerland, the article explores their opposing views on the most burning issues pertaining to socialism. Certain of the imminent (European) revolution of the proletariat that would dispense with all social and political bodies of oppression, the Communist wing pronounced bourgeois democracy the dictatorship of the bourgeoisie. According to the Communist doctrine, the introduction of the system of soviets represented the basis for proletarian democracy that was to surpass bourgeois parliamentarism. In contrast, the right-wing Social Democratic faction denounced any form of dictatorship, which certainly included the Bolshevik system. These opposing positions on Bolshevik Russia were the very reason why the attempt at restoring the “old” Second International, whose aim was to reunite the divided proletariat, failed completely.

Key Words: Comintern, Bern International, social democracy, communist movement, socialism

Author’s Abstract

SUMMARY

Communist and Social Democratic Internationals during the 1919–1920 Period and Their Opposite Views of the Socialist Political System

Avgust Lešnik

After the final rift in international socialism immediately after the First World War the revolutionary left-wing faction rejected the name social democracy in favor of the term communism, which became the general term for its doctrine, policy, and movement. The term social democrats, which denoted the formerly unified social democratic movement, had been retained by the remaining right-wing and centrist groups and orientations. While the newly-formed communist parties of the socialist left wing adopted the revolutionary experience of the All-Union Communist Party (the Bolsheviks), the social right-wing and centrist parties, which favored parliamentary democracy, were grouped in the social democratic wing of international socialism. This process of ideological differentiation and dissention, which finalized the increasing political polarization and organizational division in 1919, gave birth to two politically distinctive groups, the communists and the social democrats. This took place on national as well as on international levels, and ultimately led to the founding of the Third International (the Communist International – CI, also named the Comintern) in the March of 1919 and to the revival of the Social Democratic International in Bern, Switzerland.

The primary aim of the Comintern was to unite all “healthy” elements of the international workers’ movement into revolutionary Marxist units. With the ultimate goal to assume the role of revolutionary leaders (revolutionary headquarters) in each country, these units would represent common ground for mutual supplementation, strengthening, and support of the Russian and of the international revolution. This is the context that provides an explanation of the Comintern’s position on Social Democrats. Due to the fact that the Comintern was born from the rift in international socialism it is quite understandable that its official documents reflect a distinctively negative attitude to both the Social Democratic Party and the renewed Second International. It was already during its first congress in 1919 that the Comintern adopted the *Resolution on the Attitude towards the “Socialistic” Currents and the Bern Conference*, therefore completely distancing itself from all socialist orientations that were not overly enthusiastic with the breach in the international socialist movement. The reason for this harsh position was firstly the belief in the imminent (European) revolution of the proletariat that would dispense with all social and political bodies of oppression, and secondly the claim that the government of the proletariat had to be based on mass organizations of the soviet type. Pronouncing bourgeois democracy the dictatorship of the bourgeoisie, the Comintern perceived the system of the soviets as the basis of proletarian democracy that was to surpass bourgeois parliamentarism.

During the time the Bolsheviks and the European left strived to establish the Third International the reformist Social Democrats endeavored to revive the *Second International*. Burdened with the policy of the so-called “national defense” in the First World War and simultaneously greatly weakened by the secession of left and centrist parties from their ranks, they held a conference in Berne in February 1919. In view of profound theoretical and tactical differences regarding the most fundamental issues of that period, specifically the war, peace, revolution, and socialism, the ideological rift within the international socialist movement was far too severe to still be able to reach “reconciliation” and renewed consolidation of the many diverse socialist factions into an umbrella organization such as the Second International in the period prior to the First World War. The Bern Conference largely focused on two issues: the question of “democracy and dictatorship” in socialism and the preparation of the official position on the *Bolshevik revolution*. Pronouncing the “methods of dictatorship” unacceptable for socialism, the *right wing* maintained the position that the necessary prerequisite for the implementation

and preservation of the socialist society was “democracy”. Contrary to this, the *centrist parties* refused to condemn the Bolshevik point of view, declaring that this would in fact merely “hinder future unification of the proletariat of all countries.” The right majority refused to accept this position of the centrist minority, appealing to the principles of parliamentary democracy that renounces any form of dictatorship, including the Bolshevik doctrine. These opposing positions on Bolshevik Russia were the fundamental reason why the attempt at a revival of the Second, the so-called “old”, International failed.

In 1920, the Comintern was at the pinnacle of its revolutionary ascent, and consequently its Second Congress of the same year represented the culmination of postwar revolutionary enthusiasm and profound historic hope. According to the prevalent conviction of the protagonists of the communist movement, objective historic circumstances for the development of revolution were mature enough; they stated that “the only thing that was missing was capable and autonomous communist parties that would oversee and accelerate the revolutionary process.” The principal objective of the Third International, as had been stated during the Second Congress, was therefore the establishment of revolutionary parties in every country and the proffering of ideological help for their preparation for crucial battles. It is in this vein that the need should be understood to create “conditions for the acceptance into the Third International.” These conditions were meant to deter any fierce members of socialist parties from their opportunistic leadership. “The Dictate of Moscow,” which was the common term for these “conditions” used by the workers’ movement in Western Europe, was prompted by the fact that the situation for the realization of these conditions was largely not mature enough in most of the working-class parties to which these “conditions” applied. The provoked differentiation, whose major aim was final homogenization of the international workers’ movement under the leadership of Moscow, was thus only partly successful. Clearly created to correspond to the politics of the day, these “conditions” started to increasingly lose their original character in the politics of the Third International after 1921.

Taking place in 1920, the Geneva Congress of the Second International discussed in length the platform differences between the Bolsheviks and Social Democrats; this burning question, and its related answer, in due time not only created a divide between the Second and the Third Internationals but later also represented a source of continuous dispute between the two sides. The basis for the discussion was provided by the *Resolution on the Political System of Socialism*. In reference to the question of methods and forms of struggle of the working class to gain political control the Resolution, contrary to Bolshevik ideology, categorically rejected the use of force and terror, stating: “The main objective of the working-class government is to ensure democracy within socialism. In this context, democracy refers to parliamentary democracy for it is the parliament that represents the regime of the people.”

The attempt of right-wing socialist parties for unification of the international socialist movement on the basis of the Bern International failed; they had compromised themselves far too strongly with national chauvinism and with attacks on the “Russian October.” In addition, the “21 conditions” of the increasingly influential Communist International demanded unconditional division, and not unification, of the movement. Contrary to this demand, the centrists initiated a proposal for unification, optimistically founding their intermediary role on their wartime policy of social pacifism. During meetings of socialist parties in the postwar period, the centrists wisely refrained from rashly denouncing the Bolshevik revolution. Substantiating their claim for their own International (“the Second and a Half International”) on the fact that neither the present Second nor the Third Internationals were capable of resolving the tasks awaiting the entire international working-class movement, the centrists believed that the Second International was in fact already defunct. They claimed that the parties united within the Second International represented solely the reformist faction of the international working-class movement while the Third International was comprised solely of communist parties that favored the division rather than the unification of the entire proletariat movement.

Miroslav Stiplovšek

Prizadevanja Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha za omilitev socialnih posledic gospodarske krize v banskem svetu Dravske banovine 1931–1935

UDK 352:94(497.4)“1931/35”

UDC 352:94(497.4)“1931/35”

STIPLOVŠEK Miroslav, dr., red. prof. v pok.,
zasl. prof. Univerze v Ljubljani,
SI-1230 Domžale, Vodopivčeva 8

STIPLOVŠEK Miroslav, PhD, Full Professor
(retired), Professor Emeritus, SI-1230 Domžale,
Vodopivčeva 8

**Socialna dejavnost Rudolfa Golouha in Albi-
na Prepeluha v banskem svetu Dravske bano-
vine 1931–1935**

**Social Work of Rudolf Golouh and Albin
Prepeluh in the Provincial Council of the
Drava Province between 1931 and 1935**

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144),
št. 3-4, str. 412–437, cit. 91

Zgodovinski časopis (Historical Review),
Ljubljana 65/2011 (144), No. 3-4, pp. 412–437,
91 notes

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En.,
Sn., En.)

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Rudolf Golouh in Albin Prepeluh, nekdanja pripadnika Jugoslovanske socialnodemokratske stranke, sta imela v banskem svetu Dravske banovine pomembno vlogo kot dobra poznavalca socialne problematike, ki se je v času gospodarske krize skrajno zaostila. V številnih razpravah sta si prizadevala za izboljšanje položaja delavstva in revnejšega kmečkega prebivalstva. Pomemben uspeh njunega delovanja za izboljšanje socialnega skrbstva je bilo oblikovanje bednostnega sklada, zlasti za pomoč brezposelnim. Bila sta edina banska svetnika, ki se nista vključila v režimsko stranko, zato so bila tehtna njuna kritična politična stališča do vladne politike za reševanje posledic gospodarske krize, posebej v Sloveniji. Bila sta med najdejavnějšími bankskimi svetniki v prvi polovici tridesetih let.

Formerly members of the Yugoslav Social Democratic Party and authorities on social issues, Rudolf Golouh and Albin Prepeluh played a significant role in the Provincial Council of the Drava Province during the period of aggravated social conditions of the economic crisis. Participating in numerous Council discussions, they fought for better living conditions and social welfare for the working classes and for the more impoverished segments of the rural population. One of the most significant results of their endeavors was the establishment of a poverty fund whose principal task was to help the unemployed. Golouh and Prepeluh were the only councilors who were not members of the ruling party, and their critical political views on government policy on coping with the consequences of the economic depression were extremely weighty, particularly in Slovenia. They were among the most active councilors of the Drava Province during the first half of the 1930s.

Ključne besede: Dravska banovina, bankski svet, Rudolf Golouh, Albin Prepeluh, gospodarska kriza, socialno skrbstvo

Key Words: Drava Province, Provincial Council, Rudolf Golouh, Albin Prepeluh, economic crisis, social care

Avtorski izvleček

Author's Abstract

SUMMARY

Social Work of Rudolf Golouh and Albin Prepeluh in the Provincial Council of the Drava Province between 1931 and 1935

Miroslav Stiplovšek

In the 1930s, the Provincial Council of the Drava Province was the only representative body with advisory capacity that was able to influence the development of Slovene economy, social welfare, education, and culture. The 1929 Provincial Administration Act and the 1930 Organization and Operations of Provincial Councils Regulation stipulated that the primary task of Provincial councilors was to advise the Provincial Governor on planning the Provincial budget for the implementation of activities in agriculture, trade, commerce and industry, public works, health care and social policy, education, culture, and physical education. While the Governor, who administered the operations of the Provincial Council, could approve or reject suggestions of councilors according to his own judgment the Minister of Finance had the right to the final adoption of the budget of the Province. Each district had the right to its own representative in the Provincial Council; the Council's competences, however, were quite restricted. Depending upon their size, cities with over 3,000 inhabitants had the right to up to four representatives. Minister of the Interior had the right to choose Provincial councilors among those with adequate professional qualifications who, in their advisory capacity, would be most beneficial to the interests of the Province. In view of this competence of the Minister, the composition of the Provincial Council had the same regime character as the central government.

In this respect, Rudolf Golouh and Albin Prepeluh were the only exceptions among the forty representatives in the Provincial Council of the Drava Province. Both Golouh, a representative of the town of Maribor, and Prepeluh, who represented the town of Ljubljana, started their political careers in the Social Democratic party. At the time of his appointment to the Provincial Council, Golouh worked as Head of the Employment Service of Maribor; prior to the prohibition of political parties he was an officer of the Socialist Party for Slovenia. In addition to being an established author of articles on working-class and farmers' issues, Prepeluh was one of the leaders of the movement for autonomous Slovenia. They were furthermore the only Provincial councilors who did not join the Yugoslav National Party, which at the time was the leading political party. Due to their political impartiality and excellent knowledge of social issues they played a special and significant role in the Council throughout their mandate until 1934.

In January 1931, when the Provincial Council resumed its activities, this coincided with the beginning of a severe economic crisis. Its consequences were particularly harsh in working-class centers and among the farming population. Whenever they were discussing the budget of the Province in the first half of the 1930s, councilors repeatedly had to pay particular attention to urgent social and economic issues; Golouh and Prepeluh were among the most ardent participants in these discussions. At Council meetings they informed their colleagues of the overall characteristics of the economic crisis in Slovenia and proposed numerous measures, particularly those that could arrest increasing unemployment and provide help for the most underprivileged. Since in that critical period budgetary resources for social assistance did not suffice Golouh proposed the creation of a poverty fund that would be financed by a constant influx of tax money. Even though the Minister of Finance did not authorize its budget proposal in full the Poverty Fund became an important addition to budgetary resources for social projects. Golouh and Prepeluh managed to ensure that the 21,000,000 dinars, accumulated in the Poverty Fund during the 1933-1936 period, were expediently spent primarily on finding employment for workers and destitute farmers, on soup kitchens, and on other ways of helping the underprivileged. Their discussions in the Provincial Council largely addressed the problem of distribution of budget sources for social policy and health care. In addition, they repeatedly emphasized these burning issues when

budgetary expenditure in other fields was being discussed. In order to improve conditions in agriculture both councilors advocated consistent implementation of land reform and reinforcement of the system of cooperatives. They proposed increased funding for professional schooling of children from poor families of artisans and merchants. They advocated public work programs, particularly in areas with the highest unemployment rate, and suggested measures that would alleviate unemployment of teachers. They also firmly championed a graduated income tax and tax relief for the underprivileged.

Harshly criticizing inadequate government economic and social policy on solving the economic crisis, Golouh and Prepeluh particularly emphasized government's financial negligence of Slovenia. They were staunch proponents of increased Provincial powers. They also upheld election of the Provincial Council as had been stipulated by the second Yugoslav Constitution of 1931. Anxious about potentially reduced political power, no government wanted to enforce such decentralization of power. Since in the period of the economic crisis the Minister of Finance reduced all Provincial budgets suggested by the Provincial Governor and the Council, which significantly reduced the means to successfully solve a number of urgent problems in Slovenia, Golouh and Prepeluh constantly stressed that only elected self-managing administrative bodies of the Province could successfully enforce their budgetary claims. Holding approximately 120 discourses in the course of forty meetings of the Provincial Council in the 1931-1935 period, Golouh and Prepeluh were among the most diligent councilors. Yet there were still numerous initiatives and proposals for solving social, economic, educational, and cultural issues that they were unfortunately unable to implement due to modest competence and insufficient financial resources.

Aleš Gabrič

Slovenska akademija znanosti in umetnosti na političnem prepihu svojega prvega desetletja

UDK 061.12(497.4)329“1938/48”

GABRIČ Aleš, dr., znanstveni svetnik, docent, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1, ales.gabric@inz.si

Slovenska akademija znanosti in umetnosti na političnem prepihu svojega prvega desetletja

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144), št. 3-4, str. 438–457, cit. 47

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Že v prvem desetletju po ustanovitvi leta 1938 se je Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani znašla pod štirimi različnimi državnimi oblastmi, ki so ocenjevale vlogo akademije v skladu s svojimi politično-idejnimi načeli. Glavni poudarek prispevka je na političnem prelomu v letu 1945, ko so oblast prevzeli komunisti. Začela so se izključevanja članov iz akademije, posnemanje znanstvene politike Sovjetske zveze, po določilih zakona iz leta 1948 pa se je lahko oblast tudi legalno vpletala v delovanje akademije.

Ključne besede: Akademija znanosti in umetnosti, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, člani, znanstvena politika

Avtorski izvleček

UDC 061.12(497.4)329“1938/48”

GABRIČ Aleš, dr., Senior Research Fellow, assistant Professor, Institute of Contemporary History, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1, ales.gabric@inz.si

Slovenian Academy of Sciences and Arts during the Political Changes of the First Decade of Its Existence

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 65/2011 (144), No. 3-4, pp. 438–457, 47 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Established in 1938, the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana was confronted in the first decade of its existence with four different forms of government; each appraised the role of the Academy according to its own political agenda. The article focuses on the political break in 1945 when the Communists came into power. One of the consequences of this political change was that Academy members started to be expelled from the Academy. Its operations also increasingly imitated the scientific policy of the Soviet Union, and according to provisions from 1948 the authorities were allowed to legally influence the Academy's operation and activities.

Key Words: Academy of Sciences and Arts, Slovenian Academy of Sciences and Arts, members, scientific policy

Author's Abstract

- Peterlin–Neumaier, Tanja. Spomini Antona Peterlina na njegov študij in pedagoško delo v Ljubljani. Bukovšek, Vili ... et al. (ur.). *Anton Peterlin 1908–1993: življenje in delo = his life and work*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Institut Jožef Stefan, 2008, str. 110–141.
- Popović, Bogdan (ur.), *Dokumenti o spolnoj politici Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: 1945*. Beograd: Jugoslovenski pregled, 1984.
- Ramovš, Fran, K zgodovini ustanovitve akademije v Ljubljani. *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: prva knjiga: 1938–1942*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1943, str. 7–15.
- Ramovš, Fran, Poročilo generalnega sekretarja o delu Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani v letu 1947. *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: druga knjiga 1943–1947*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1947, str. 152–166.
- Slovenska Akademija znanosti in umetnosti v sedanji vojni. *Slovenec*, št. 257, 9. 11. 1944, str. 6.
- Statut Slovenska akademija znanosti in umetnosti. *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: tretja knjiga 1948–1949*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950, str. 23–38.
- Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije. III. redno zasedanje 19. maja 1948*. Ljubljana: Ljudska skupščina LRS, 1948.
- Suhadolec, Anton, Življenje in delo matematika Riharda Zupančiča. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 49, št. 1–2, 2001, str. 85–94.
- Tiskovna konferenca ob izidu Borca 7-8-9, 1991. *Borec*, XLIV, št. 3-4-5, 1992, str. 387–399.
- Uredba z zakonsko močjo o ustanovitvi in ureditvi Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, IX, 1938, 72. Kos, str. 733–735.
- Vidmar, Milan, *Spomini: drugi del*. Maribor: Obzorja, 1964.
- Začasna uredba o Akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. *Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, I/II, št. 36, 1945, str. 161–163.
- Zakon o Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, V, št. 23, 1948, str. 211–213.

SUMMARY

Slovenian Academy of Sciences and Arts during the Political Changes of the First Decade of Its Existence

Aleš Gabrič

After years of painstaking efforts of the most prominent Slovene intellectuals to establish a scientific and cultural institution of the highest rank, the Academy of Sciences and Arts in Ljubljana was finally established in 1938. In the first decade of its existence it was confronted with four different forms of government, each of which appraised the role of the Academy according to its own political agenda. The article explores the attitude of the authorities toward the Academy and their attempts to interfere with the institution's operation. During the period of the so-called First Yugoslavia (1929-1945), the Academy was not allowed to include the adjective "Slovene" in its name, which was rectified in the period of the so-called Second Yugoslavia (1945-1992). During the Second World War, the Academy started to experience censorship and political pressure on its members. The article focuses on the political break of 1945 when the Communists

came into power. Two members were expelled from the Academy, which was largely the result of autonomous decisions of the Academy. Starting to imitate the Soviet Union, their new role model, the new Communist authorities exerted pressure to copy the Soviet scientific policy as well. As a result, the new President of the Academy went on his first visit abroad to the Soviet Union, afterwards reporting on its organization of scientific work.

Disagreement between the Academy and the authorities escalated during the preparation of the new Academy of Sciences and Arts Act. The resolution that the Academy be renamed the Slovenian academy of Sciences and Arts was one of the few major common points shared by both the Academy and the ruling authorities in reference to necessary changes. In May 1948 the Slovene Assembly passed the law which allowed for legal interference of the government with the Academy's activities and decisions that had previously been autonomous, thus considerably hindering its operation. The government could, and did, oversee appointments of Academy members. As a result, two of its distinguished members were later expelled from the ranks of full members because they, each for a different reason, incurred displeasure of the authorities. Furthermore, leading state politicians and political ideologists were soon appointed full or honorary members.

After its final dispute with the Soviet Union, the Yugoslav regime no longer faithfully imitated the Soviet scientific policy. However, it still controlled, although to a smaller degree than during the first years after the Second World War, the operation of cultural and scientific institutions by means of legislation. Like other similar institutions, the Academy had to reconcile itself to the fact that it operated in a country whose leadership did not recognize the autonomy of such institutions.

Dr. Aleksander Lorenčič
Prelom s starim, začetek novega:
slovensko gospodarstvo v času prehoda
iz socializma v kapitalizem

UDK 330.34(497.4"1980/1995"

LORENČIČ Aleksander, dr., asistent, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, aleksander.lorencic@inz.si.

Prelom s starim, začetek novega: slovensko gospodarstvo v času prehoda iz socializma v kapitalizem

Zgodovinski časopis, Ljubljana 65/2011 (144), št. 3-4, str. 458–479, cit. 87

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Potem ko so se razmere v slovenskem gospodarstvu v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja iz leta v leto slabšale in ko je postalo jasno, da so razvojne možnosti za slovensko gospodarstvo v okviru tedanjega sistema omejene, se je aprila leta 1990 z večstrankarskimi volitvami tudi uradno začela tranzicija. Poleg tega, da se je Slovenija v prvem obdobju tega izredno zahtevnega procesa spopadala z recesijo, makroekonomsko nestabilnostjo in upadanjem življenjskega standarda, je bila naloga njene ekonomske politike vzpostaviti vse elemente in institucije za uspešno delovanje demokratične in v tržno gospodarstvo usmerjene države.

Ključne besede: Jugoslavija, Slovenija, gospodarstvo, razpad, tranzicija, kriza, okrevanje

Avtorski izvleček

UDC 330.34(497.4"1980/1995"

LORENČIČ Aleksander, PhD, Assistant, Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, aleksander.lorencic@inz.si

A Break with the Old and the Beginning of Something New: Slovene Economy during the Period of Transition from Socialism to Capitalism

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 65/2011 (144), No. 3-4, pp. 458–479, 87 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The state of Slovene economy became increasingly worse in the second half of the 1980s. Once it became obvious that the possibilities of economic development in Slovenia were quite limited within the then existing system of government the multiparty elections of April 1990 heralded the official beginning of the period of transition. During the initial period of this extremely demanding process Slovenia had to battle recession, macroeconomic instability, and a decreased standard of living. Its economic policy focused primarily on establishing elements and institutions required for a successful operation of the country intent on market economy.

Key Words: Yugoslavia, Slovenia, economy, dissolution, transition, crisis, recovery

Author's Abstract

- Lorenčič, Aleksander, Prva leta gospodarske tranzicije v Sloveniji, *Prispevki za novejšo zgodovino*, letnik XLVIII, št. 2, 2008, str. 149–164.
- Lorenčič, Aleksander, Strukturni premiki na področju slovenskega podjetništva v času »prve recesije«, *Zgodovina za vse*, leto XVI, št. 2, 2009, str. 133–143.
- Mencinger, Jože, Deset let pozneje. Tranzicija – uspeh, polom ali nekaj vmes? *Gospodarska gibanja*, št. 317, Ekonomski inštitut pravne fakultete, 2000, str. 25–42.
- Mencinger, Jože, Makroekonomske dileme Republike Slovenije, *Gospodarska gibanja*, št. 217, Ekonomski inštitut pravne fakultete, Ljubljana, 1991, str. 25–35.
- Mencinger, Jože, Plesala je eno polletje, *Gospodarski vestnik*, št. 50, leto XLI, Ljubljana, 17. 12. 1992, str. 4–5.
- Mencinger, Jože, Slovensko gospodarstvo med centralizmom in neodvisnostjo, *Nova Revija*, št. 95, letnik IX, marec 1990, str. 490–495.
- Prinčič, Jože, Borak, Neven, *Iz reforme v reformo*. Slovensko gospodarstvo 1970–1991, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2006.
- Prinčič, Jože, Gospodarski vidiki osamosvajanja Slovenije (1986–1991); V: Perovšek, Jurij idr., *Slovenska osamosvojitve 1991. Pričevanja in analize*, Simpozij Brežice, 21.–22. junij 2001, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije/Državni zbor, 2002, str. 33–56.
- Repe, Božo, *Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije*, Ljubljana: Modrijan, 2002.
- Repe, Božo, *Razmere v Sloveniji do leta 1989. Osamosvojitve Slovenije – 15 let kasneje*, Znanstveni simpozij, 23.–24. november 2006, Maribor, 2006, (rokopis pri avtorju).
- Repe, Božo, *Slovenci v osemdesetih letih*, Zbirka zgodovinskega časopisa – 23, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001.
- Štiblar, Franjo, Razvoj trgov Ex-Jugoslavije, *Gospodarska gibanja*, št. 267, 1995/12, Ekonomski inštitut pravne fakultete, Ljubljana, str. 23–43.
- Štoka Debevec, Meta, Plačna politika od leta 1990 dalje ter razlogi zanjo, *Slovenska ekonomska revija*, let. 48, št. 1/2, 1997/2, str. 166–184.
- Vodopivec, Peter, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države. Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2006.

SUMMARY

A Break with the Old and the Beginning of Something New: Slovene Economy during the Period of Transition from Socialism to Capitalism

Aleksander Lorenčič

Prior to its proclamation of an autonomous and independent state in 1991, Slovenia was a part of the Yugoslav federation and of its economic system based on public ownership and planned economy. In many respects, however, its initial position was more favorable than that of other countries in transition. By that time, Slovenia had namely developed many market elements. Its trading of goods was not limited solely to Eastern markets and its technological development was already on a higher level than in other socialist countries. Since the formation of prices and production had already largely adopted the principles of market economy politics played a less pronounced role in economic activities; contrary to this, the distinct influence of politics in human resources policy had been felt until the last days of the Yugoslav federation. Requests for change, which officially started in the spring of 1990, had been increasingly voiced since the second half of the 1980s. In the 1990-1992 period, Slovenia held a plebiscite, proclaimed

independence, experienced a ten-day war, became internationally recognized, and ultimately became an autonomous state. The decision to become an autonomous and independent country enabled Slovenia to start implementing its own economic policy and thus assume responsibility for its economic development. The priority during this first phase of transition was to establish essential elements and institutions necessary for a successful function of a democratic country governed by the rule of law. Slovenia was among the first countries that were able to successfully overcome the period of transformational depression so typical of transitional economies at the beginning of the 1990s. The recovery of its economic growth and invigoration of domestic demand started to take place already in the middle of 1993. In a relatively short time it exceeded its pre-transitional level of economic activities; the level from 1990 was surpassed in 1996, and the level from 1987 in 1998. In the first half of the 1990s, the young country also managed to become a member of almost all prominent economic associations. There were marked structural shifts in ownership and scale structures. The activity-based added value structure indicated a decrease in industry and an increased importance of the service sector. As in other countries in transition, the most burning difficulties concerned the process of privatization. But Slovenia successfully overcame the transition from socialist to capitalist economy, with its economy becoming increasingly competitive and comparable to developed market economies.

Zapisi

Danijela Trškan

Pregled glavnih vsebinskih sprememb pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah od leta 1991 naprej, s poudarkom po letu 2006

Uvod

Od leta 1991 do leta 2010 je bilo v Republiki Sloveniji kar nekaj šolskih reform in prenov, ki so vplivale tudi na predmet zgodovina, zato v nadaljevanju predstavljamo tri obdobja, in sicer prvo obdobje od 1991 do 1998, drugo od 1998 do 2006 in tretje od leta 2006 naprej, kjer izpostavimo število ur predmeta in vsebinske spremembe posebej za osnovne šole, gimnazije ter poklicne in strokovne srednje šole.

Prvo obdobje: vsebinska prenova učnih načrtov 1991–1998

Za prvo obdobje od leta 1991 do leta 1998 je značilna predvsem vsebinska prenova učnih načrtov v osnovnih in srednjih šolah zaradi osamosvojitve Slovenije. Tako se je vsebina v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih (1994)¹ in srednjih šolah (1996)² zelo spremenila že pred uvedbo splošne nacionalne kurikularne prenove učnih načrtov, ki je potekala od leta 1996 do 1998 in je prinesla le še dokončno veljavo novih učnih načrtov za zgodovino.

V osemletnih osnovnih šolah je bil predmet zgodovina v 6. razredu (70 ur), 7. razredu (66 ur) in 8. razredu (64 ur letno). Zgodovinske vsebine so bile tudi pri predmetu spoznavanje družbe v 4. in 5. razredu (slovenska zgodovina). Na novo ustanovljene gimnazije so imele zgodovino v 1., 2., 3. in 4. letniku po 70 ur letno, skupaj 280 ur (razen klasične, ki je imela 70 ur več, in strokovne, ki je imela 70 ur manj). Programi tehniških in drugih strokovnih šol so imeli do 140 ur zgodovine. Medtem ko so programi poklicnih šol imeli predmet družboslovje (85, 105, 190 ali 210 ur) ali predmet družbena znanja.³

V vseh učnih načrtih je bila najbolj spremenjena in skržena vsebina zgodovine jugoslovanskih narodov in t. i. zgodovina narodnoosvobodilne borbe – čas druge

¹ Več v: *Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli*, 1994.

² Več v: *Učni načrt za zgodovino v gimnaziji*, 1996; *Učni načrt za zgodovino v tehniških in drugih strokovnih šolah*, 1996.

³ Trškan, *Krajevna zgodovina*, str. 229–236.

svetovne vojne v bivši Jugoslaviji,⁴ odpravljene ideološko obarvane vsebine, ki so povelečevale npr. jugoslovanske politične voditelje, komunistično stranko ali heroje.⁵ V tem času so se učitelji zgodovine in tudi zgodovinarji vključevali v mednarodno sodelovanje in izmenjave izkušenj pri raznih delavnicah v sklopu evropskih institucij, zlasti Sveta Evrope, ter sodelovali v vseh pomembnejših komisijah in šolskih organih pri nacionalni prenovi ter tako s svojimi novimi spoznanji vplivali na sestavo učnih načrtov.⁶

Da bil postal predmet zgodovina bolj zanimiv in privlačen za učence, so sestavljavci v vseh učnih načrtih skrčili vojaško-politične vsebine, večjo vlogo pa so dobile vsebine, ki so prikazovale kulturni, gospodarski in družbeni razvoj ter način življenja v različnih obdobjih, dodano pa je bilo več slovenske zgodovine, ki je bila vpeta v evropski in svetovni prostor. Glavne vsebine v osnovni šoli so bile v 6. razredu: Spoznavajmo zgodovino; Življenje prvih človeških skupin; Najstarejše civilizacije (Stari Grki; Rimska svetovna država; Evropa po razpadu zahodnorimskega cesarstva); Srednji vek (Evropski srednji vek; Slovenci v srednjem veku; Južni Slovani in turško prodiranje v Evropo); v 7. razredu: Evropa in svet od 16. do 18. stoletja (Humanizem in renesansa; Odkritja čezmorskih dežel; Reformacija v Evropi in na Slovenskem; Kmečki upori); Gospodarski razvoj v Evropi v 17. in 18. stoletju; Absolutizem v 17. in 18. stoletju; Evropa in svet na prehodu v 19. stoletje; Evropa in Slovenci v obdobju 1815–1848; Leto 1848 v Evropi in na Slovenskem; Evropa in Slovenci po letu 1848; Svet in Slovenci na prehodu v 20. stoletje in v 8. razredu: Prva svetovna vojna, Slovenci v prvi svetovni vojni; Svet med obema vojnama; Slovenci med svetovnima vojnama; Druga svetovna vojna; Slovenci v času druge svetovne vojne; Hladna vojna, Ravnotežje med blokoma; Iskanje sožitja.⁷ Velik poudarek je bil na vsakdanjiku ljudi (način bivanja, oblačenja, delovna orodja, načini dela), položaj otrok v družini, kulturni, znanstveni, umetniški in verski dosežki.⁸ V srednješolskih učnih načrtih pa je bil med glavnimi cilji, da dijaki spoznavajo najpomembnejše dogodke iz obče in nacionalne zgodovine. Vsebine v gimnazijah so bile ravno tako kot vsebine v srednjih strokovnih šolah razdeljene v širše tematike za svetovno in evropsko zgodovino. Slovenska zgodovina je bila v gimnazijskih učnih načrtih vpeta v evropske tematike,⁹ medtem ko je bila v učnih načrtih za srednje strokovne šole vključena v posebne širše tematike. Primer so npr. naslednje vsebine: Zgodovina; Podobe iz prazgodovine; Zgodnje visoke kulture; Antični svet stare Grčije in Rima; Zgodnji srednji vek; Slovenci v zgodnjem srednjem veku; Evropa med 10. in 15. stoletjem; Slovenske dežele v visokem in poznem srednjem veku; Evropa na prehodu v novi vek; Slovenci od 15. do 18. stoletja; Kriza Evrope starega reda in njen poskus, da se modernizira; Slovenci v času francoske revolucije in Napoleonovih vojn; Svet in Evropa v prvi

⁴ Več v: Repe, Ob desetletnici mature, str. 382–384.

⁵ Berzelak, Družbenopolitični prelom, str. 55.

⁶ Več v: Repe, Ob desetletnici mature, str. 382–384.

⁷ *Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli*, 1994.

⁸ Mrevlje, K novi zasnovi, str. 64.

⁹ *Zgodovina. Predmetni katalog – učni načrt. Gimnazija*, 26. 3. 1998.

polovici 19. stoletja; Slovenci v 1. polovici 19. stoletja; Revolucije 1848; Svet in Evropa v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja; Slovenci na prehodu iz 19. v 20. stoletje; Prva svetovna vojna; Slovenci med prvo svetovno vojno; Svet med obema vojnama; Slovenci v obdobju med obema vojnama; Druga svetovna vojna; Slovenci med drugo svetovno vojno; Svet po drugi svetovni vojni; Slovenci po drugi svetovni vojni; Temeljna protislovja v sodobnem svetu.¹⁰

Izhodišča kurikularne preнове iz leta 1996 so predvidevala večji učno-ciljni in procesni razvojni pristop v šolah, npr. uvedba projektnega dela, problemskega učenja, povezovanje med predmeti, prilaganje učnega procesa razvojni stopnji učencev, izbiro in povezovanje vsebin, raznovrstne načine preverjanja in ocenjevanja, samostojno in sodelovalno učenje itd.,¹¹ zato so bili v učne načrte za zgodovino dodani še splošni in operativni cilji ter didaktična navodila s kriteriji ocenjevanja, tako da so postali tudi metodično ustrezni in uporabni z različnimi napotki za učitelje zgodovine.

Leta 1995 je bila uvedena matura (poskusno že leta 1994) v gimnazijah in je pomenila potrditev srednješolskega izobraževanja ter selekcijo za vstop na univerze. Maturu iz zgodovine v gimnazijah od takrat lahko opravljajo le tisti dijaki, ki izberejo zgodovino kot izbirni predmet, saj se pri slovenski maturi znanje ocenjuje pri petih predmetih, in sicer sta dva predmeta izbirna, obvezni predmeti pa so slovenski jezik, matematika in angleščina ali nemščina. Najpomembnejši dokument oz. priložnik za matura je t. i. predmetni izpitni katalog, ki ga pripravlja za vsako šolsko leto Republiška izpitna komisija za zgodovino in vključuje izpitne cilje, izpitno vsebino in načine ocenjevanja.¹²

Drugo obdobje: prenova osnovne šole ter poklicnega in strokovnega srednjega šolstva 1998–2006

Za drugo obdobje od leta 1998 do leta 2006 je značilno predvsem izvajanje pouka zgodovine v osnovnih in srednjih šolah po učnih načrtih, sprejetih leta 1998, spremljanje in evalvacija učnih načrtov ter uvedba predmeta zgodovine še v en razred (35 ur) zaradi uvedbe devetletne osnovne šole ter nadaljevanje prenavljanja poklicnega in strokovnega srednjega šolstva.

V Sloveniji je bila uvedena obvezna devetletna osnovna šola, kjer otroci vstopajo v devetletno šolo s šestim letom.¹³ Program devetletne osnovne šole se je začel

¹⁰ *Katalog znanja. Zgodovina, 140 ur, 7. 7. 1998.*

¹¹ Brodnik, *Prenova učnega načrta*, str. 294.

¹² Od leta 1994 do leta 1999 se je vsebina pisnega izpita nanašala na 23 tem iz obče in slovenske zgodovine, od leta 2000 pa na 20 tem. Za vsako leto je predmetna komisija za zgodovino izbrala 10 tem izmed 20, ki so jih morali kandidati poznati. Za maturitetni rok je komisija eno temo izbrala iz obče zgodovine in je bila v prvi izpitni poli, eno temo pa iz slovenske zgodovine in je bila v drugi izpitni poli. Kandidati so izvedeli za izbrani temi šele na dan izpita oz. na maturi.

¹³ *Slovensko šolstvo včeraj*, str. 65.

obvezno izvajati v šolskem letu 2003/2004¹⁴ (začetek vpeljevanja 1999/2000).¹⁵ Tako je v devetletni osnovni šoli zgodovina postala obvezen predmet tudi v 6. razredu (35 ur letno), v ostalih razredih pa je ostalo podobno število ur, in sicer v 7. razredu (70 ur letno), v 8. razredu (70 ur letno) in v 9. razredu (64 ur letno). Zgodovinske vsebine pa so bile vključene tudi pri predmetu družba v 4. in 5. razredu (70 ur in 105 ur letno, zlasti krajevna in slovenska zgodovina).

Glavne novosti učnih načrtov za devetletno osnovno šolo so bile, da ni bilo več toliko faktografije, učni cilji pa so se nanašali na različna področja učenčevega razvoja, in sicer od čustvenega, preko socialnega, spoznavnega, gibalnega in moralnega. Predlagali so tiste načine dela pri pouku, ki so primerni za mlajše učence, za učence višjih razredov pa so predlagali bolj problemsko učenje, da bi pouk postal bolj zanimiv in raznolik. Še posebej pa so želeli, da bi ostalo več časa za ponavljanje in utrjevanje snovi, za ustno preverjanje in ocenjevanje znanja.¹⁶

Tako je učni načrt za zgodovino za devetletno osnovno šolo, ki je bil že sestavljen leta 1998¹⁷ in narejen na osnovi učnega načrta iz leta 1994, pomenil njegovo nadgradnjo. Novost je bila, da je bil predmet zgodovina umeščen v 6. razred (35 ur), kar je pomenilo veliko pridobitev za predmet. Vsebine v 6. razredu so bile tako razporejene, da so pomenile uvod v zgodovino in uvod v kronološki pristop od 7. od 9. razreda (npr. Ostanke preteklosti – spoznavajmo zgodovino; Človek ustvarja, razmišlja – gradbeništvo in arhitektura; Začetki znanosti; Način življenja; Kulturna dediščina, šege in navade). Glavni namen je bil, da pouk zgodovine predvsem vzbudi interes učencev za spoznavanje preteklosti in zanimanja za novosti.¹⁸ Vsebine se niso bistveno spremenile od 7. od 9. razreda, razdeljene so bile v svetovno, evropsko ali slovensko zgodovino od prazgodovine do 20. stoletja kot v učnem načrtu iz leta 1998, razen za zgodovino po drugi svetovni vojni, kjer so bile vsebine razdeljene v Svet po drugi svetovni vojni in Slovenci po drugi svetovni vojni.¹⁹ Večji poudarek pri novem učnem načrtu je bil na vsakdanjem življenju v različnih zgodovinskih časih (zunanji videz naselij, kultura bivanja in prehranjevanja v mestih in na deželi, delo in tehnologija, oblačila, družina in vzgoja, kulturni, znanstveni, umetniški in drugi dosežki posameznih civilizacij).²⁰ »S spoznavanjem zgodovinskih dogodkov, življenja ljudi, njihovih raznovrstnih dejavnosti in ustvarjalnosti zgodovina učence ne le seznanja z izkušnjami prejšnjih rodov, ampak hkrati prispeva in mora prispevati k razvijanju učenčevega občutka pripadnosti skupnosti, postopnemu oblikovanju njegovega zgodovinskega mišljenja in osebnostnega razvoja.«²¹ Ravno tako je bila novost, da so učenci ob različnih primerih razvijali »dojemljivost za vrednote, pomembne za avtonomno skupinsko delo in za življenje v pluralni ter

¹⁴ *Devetletka*.

¹⁵ Pretnar, *Devetletka*, str. 17.

¹⁶ *Devetletka*.

¹⁷ *Osnovna šola. Učni načrt. Zgodovina*, 29. 10. 1998.

¹⁸ *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina*, 2003, str. 6.

¹⁹ *Osnovna šola. Učni načrt. Zgodovina*, 29. 10. 1998, in *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina*, 2003.

²⁰ Prav tam, str. 5.

²¹ Prav tam.

demokratični družbi (strpnost, odprtost, miroljubnost, strpno poslušanje tujega in argumentiranje svojega mnenja, medsebojno sodelovanje, spoštovanje temeljnih človekovih pravic in dostojanstva).«²²

Evalvacija učnih načrtov in pouka v osnovni šoli je pokazala, da je eden od večjih problemov realizacija učnega načrta oz. njegovih vsebin. Tako v 7. in 8. razredu učitelji zgodovine niso mogli predelati vse učne vsebine, največje težave pa so bile v 9. razredu, ko so se učitelji zaradi zaostankov iz prejšnjih let ustavili okrog leta 1950, kar pomeni, da je bila druga polovica dvajsetega stoletja izpuščena. Zato je bila potrebna nova sprememba ravno pri vsebinski zasnovi učnega načrta, na katero so učitelji stalno opozarjali.²³

Na koncu devetletne osnovne šole je bilo v letu 2002 uvedeno nacionalno preverjanje znanja za vse učence, in sicer iz slovenskega jezika, matematike in tretjega predmeta, ki ga izmed obveznih predmetov vsako leto določi minister. Ta predmet je lahko tudi zgodovina. Rezultati predstavljajo le dodatno informacijo o znanju učencev.²⁴ Naloge pri nacionalnem preverjanju znanja iz zgodovine se nanašajo na splošno znanje in razumevanje učne vsebine od 6. do 9. razreda ter zahtevajo od učencev tudi spretnosti dela z raznovrstnimi viri, branje in razumevanje prebranega in še posebej reševanje različnih vrst nalog.²⁵

Tudi v gimnazijah je potekala v okviru Zavoda RS evalvacija učnih načrtov, ki je pokazala podobno težavo. Učitelji niso v celoti upoštevali izbirnosti učne vsebine do ene petine, saj so imeli težave pri izpuščanju učnih vsebin oz. so se sami težko odločali, katere teme so bolj in katere manj pomembne oz. katere učne vsebine naj bolj poglobijo in katere manj.²⁶ »Tako je večina gimnazijskih profesorjev obravnavala vso učno snov, kar je povzročilo velike časovne zaostanke, večina pa je učno snov v četrtem letniku zaključila okrog leta 1945 ali pa celo okoli leta 1918, kar je pomenilo, da je bila izpuščena skoraj celotna svetovna in narodna zgodovina 20. stoletja. Z dodatnimi učnimi urami v okviru maturitetnih priprav je učiteljem sicer uspelo zaostanke nadoknaditi, a so bili pouka o teh temah deležni le dijaki, ki so zgodovino izbrali za maturitetni predmet.«²⁷ Evalvacija učnih načrtov na manjšem vzorcu gimnazij od leta 1998 do leta 2002 pri Zavodu Republike Slovenije za šolstvo je pokazala, da so učni načrti iz leta 1998 »razmeroma obsežni in da je zato pri pouku razmeroma težko načrtovati in vključevati sodobne pristope, ki predvidevajo aktivno vlogo dijakinj in dijakov.«²⁸ »Zaradi stalne časovne stiske so lahko profesorji le v manjši meri načrtovali in vključevali v pouk tudi sodobne pristope, prevladujoča metoda dela pa je bila časovno najgospodarnejša metoda razlage oz. netradicionalna frontalna učna oblika.«²⁹

²² Prav tam, str. 8.

²³ Več v: Kunaver, Posodabljanje učnih načrtov, str. 20–23.

²⁴ *Devetletka*.

²⁵ Karba, Analiza rezultatov, str. 14.

²⁶ Brodnik, Posodabljanje učnih načrtov, str. 31.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

Spremembe so se nadaljevale v poklicnem in strokovnem izobraževanju. Zgodovina kot predmet v poklicnem izobraževanju ni bila prisotna. Poklicne šole so imele predmet družboslovje (85, 105, 190, 210, na novo v nekaterih programih tudi 132 in 350 ur). Predmet družboslovje (105, 190, 210, 350 ur) je bil sestavljen iz treh različnih sklopov (zgodovina, geografija, državljanska kultura), kar je pomenilo manjšo pridobitev v tem obdobju, saj so se zgodovinske vsebine obravnavale ločeno. Npr. zgodovinske vsebine pri družboslovju, ki je imel 350 ur, so se nanašale na slovensko zgodovino, kulturno dediščino in poklic in so bile naslednje: Lokalna zgodovina, Znanstveno tehnični razvoj in vpliv na gospodarske spremembe; Zgodovina stroke v 19. in 20. stoletju; Stoletje svetovnih vojn; Skozi različne države in težave v Republiko Slovenijo v 20. stoletju; Protislovja v sodobnem svetu; Svet mojih staršev – zgodovina vsakdanjega življenja zadnjih desetletij.³⁰

Strokovno izobraževanje je imelo veliko različnih programov, ki so imeli 70, 105, 140 in v nekaterih programih tudi 210 ur zgodovine. Vsebine pri 210 ur zgodovine³¹ so bile podobne gimnazijskim in so vključevale znanja o pomembnih dogajanjih iz svetovne, evropske in slovenske zgodovine, ki je bila vpeta v evropsko zgodovino, saj so dijaki spoznavali vplive evropskih in svetovnih dogajanj na slovensko zgodovino. Vsebine npr. pri programih, ki so imeli le 70 ur, pa so bile bistveno skrajšane na naslednje širše tematike: Zgodovina in prazgodovina; Zgodnje visoke kulture; Antični svet stare Grčije in Rima; Srednji vek; Življenje v Evropi med 15. in 18. stoletjem; Meščanske revolucije in poskus modernizacije Evrope; Proces industrializacije v 19. in 20. stoletju; Podobe iz vsakdanjega življenja ljudi v 19. in 20. stoletju; Slovenci po drugi svetovni vojni.³² Ker so bila izhodišča za pripravo izobraževalnih programov nižjega in srednjega poklicnega ter srednjega strokovnega izobraževanja pripravljena že leta 2001, so se tudi že začele temeljite organizacijske in vsebinske priprave na prenovu, ki pa na predmet zgodovina v tem obdobju še niso vplivale, razen da se je v javnosti pojavila novica, da se bo število ur skrčilo za splošnoizobraževalne predmete. Na to so se odzvali predstavniki slovenske zgodovinske stroke, in sicer predstavniki vseh univerz, nekaterih inštitutov in društev, še posebej pa Zveza zgodovinskih društev s pisno izjavo leta 2005, kjer so odločno nasprotovali vsem ponovnim poskusom zmanjševanja obsega ur zgodovine, tako v gimnazijah kot v ostalih srednjih šolah.³³

Tretje obdobje: vsebinsko in metodično posodabljanje učnih načrtov od leta 2006 naprej

Tretje obdobje pa je od leta 2006 naprej, ko se je začelo intenzivno posodabljanje vseh učnih načrtov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah.

³⁰ *Katalog znanja. Družboslovje, 210 ur*, 18. 6. 1998.

³¹ *Katalog znanja. Zgodovina, 210 ur*, 27. 1. 2000.

³² *Katalog znanja. Zgodovina, 70 ur*, 17. 12. 1998.

³³ *Izjava*.

V tem obdobju se je pokazal tudi večji interes politike za pouk zgodovine. Npr. bivši šolski minister je izjavil na zborovanju zgodovinarjev in učiteljev zgodovine: »Tudi na Slovenskem smo pred prenovo šolskega kurikula in spremembo učnih načrtov, ki naj utrdijo pouk zgodovine kot enega najpomembnejših dejavnikov oblikovanja identitete, vrednot demokracije ter človekovih pravic in svoboščin, obenem pa naj predstavlja zgodovina v šoli zanimiv in privlačen predmet za mlade tretjega tisočletja. Pomembna vloga v prenovi pouka zgodovine je namenjena učiteljem, ki so naklonjeni idejam:

- da njihovi učenci razmišljajo s svojo glavo, raziskujejo in interpretirajo,
- poznajo pomembne prelomne dogodke, procese, dosežke, osebnosti, vendar znajo o njih kritično razmišljati,
- razvijajo spretnosti in kompetence pri iskanju in uporabi zgodovinskih informacij in virov, prepoznavajo predsodke,
- logično razmišljajo
- in primerjajo pretekla dogajanja s sodobnimi.«³⁴

Od leta 2006 do leta 2008 je potekalo **posodabljanje učnih načrtov za osnovno šolo**. Učni načrt za zgodovino je leta 2008 že sprejel Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, vendar pa naj bi se začel izvajati šele v šolskem letu 2011/12.

Za posodabljanje učnih načrtov je Zavod RS za šolstvo, v soglasju z Ministrstvom za šolstvo in šport, imenoval predmetne komisije za obvezne predmete v osnovni šoli, ki so jih sestavljali svetovalci Zavoda RS za šolstvo, osnovnošolski in gimnazijski učitelji ter predstavniki fakultet.³⁵

Glavna izhodišča posodabljanja osnovnošolskih učnih načrtov so bila: »fleksibilnost učnega procesa, globalni pristop k učenju in poučevanju, večja kakovost znanja (poglobljeno in povezano znanje, uporabno znanje), zapis kompetenc in večja samostojnost ter odgovornost učencev za lastno znanje.«³⁶

»Posodobljeni učni načrti sistematično uvajajo uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije, medpredmetno povezovanje, kompetence, cilje kroskurikularnih tem ter sodobne didaktične pristope.«³⁷ Tako učni načrt za zgodovino poudarja medpredmetno povezovanje, kjer se priporoča sodelovanje učiteljev različnih predmetov pri obravnavi podobnih vsebin, zlasti pa povezave z geografijo, slovenščino, šolsko knjižnico, glasbeno in likovno vzgojo, državljansko vzgojo in etiko. Poudarek je tudi na kulturni vzgoji učencev, kjer naj bi učitelj tudi z osebnim zgledom navajal učence na spremljanje in vključevanje v kulturne dejavnosti.³⁸ Učitelj zgodovine naj bi nastopal kot mentor, svetovalac in vodnik učencem ter jih usmerjal pri njihovem samostojnem delu z različnimi sodobnimi učnimi metodami in pristopi, med katerimi učni načrt poudarja projektno delo, raziskovalno delo, terensko delo, učenje z odkrivanjem, sodelovalno učenje, igro vlog in simulacije idr. Učni načrt priporoča učiteljem zgodovine, da v pouk vključujejo različne zgodovinske vire ter

³⁴ Zver, Miti in stereotipi, str. 6–7.

³⁵ *Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov*.

³⁶ *Posodabljanje učnih načrtov*.

³⁷ Prav tam.

³⁸ *Učni načrt. Osnovna šola. Zgodovina, 12. 6. 2008*.

različne interpretacije iz različne strokovne literature, tako da bodo učenci lahko pridobili »spretnosti enostavnega zgodovinskega raziskovanja ob delu z različnimi zgodovinskimi viri, v katerih bodo znali poiskati dokaze in argumente za svoje zaključke, poglede, mnenja ter stališča ter jih znali tudi zagovarjati.«³⁹

Posebna novost je izbirnost učnih vsebin, saj se »vsebine in cilji delijo na splošna (obvezna znanja) in posebna znanja (izbirna znanja), s katero je hotela komisija odpraviti največjo pomanjkljivost prejšnjega učnega načrta iz leta 1998 o težavni realizaciji učnih vsebin. Splošna znanja so opredeljena kot znanja, potrebna za splošno izobrazbo ob zaključku osnovne šole in so namenjena vsem učencem/učenkam, zato jih mora učitelj/učiteljica obvezno vključiti v pouk. Posebna znanja opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj obravnava glede na zmožnosti in interese učencev/učenk.«⁴⁰ Pri predmetu zgodovina je predvidenih okoli 75 % vsebin obveznih, do 25 % pa je takšnih, ki jih učitelj izbira skupaj z učenci, glede na njihov interes in po svoji strokovni presoji.⁴¹

Iz osnutka učnega načrta za zgodovino⁴² lahko ugotovimo, da bodo za vsak razred obvezne bolj politične in gospodarske teme, izbirne teme pa posežejo na druga področja in celine. V 6. razredu je predvidena obvezna tema Ostanki preteklosti (spoznavamo zgodovino), na voljo pa so štiri izbirne teme: Človek razmišlja, ustvarja in gradi; Začetki znanosti, umetnosti in verovanja; Način življenja; Kulturna dediščina. V 7. razredu so predvidene obvezne teme: Prazgodovinski ljudje; Stari Egipt in civilizacije rodovitnega polmeseca; Stara Grčija; Rimska država; Srednji vek – oblikovanje nove kulturne in politične podobe Evrope, na voljo pa so naslednje izbirne teme: Prazgodovina na Slovenskem; Umetnost prazgodovinskih ljudi; Stara Indija, Kitajska, Amerika; Kulturna dediščina starih civilizacij Egipta, Mezopotamije in Bližnjega vzhoda; Antična kultura; Antično gospodarstvo; Antični vsakdanjik; Sredozemlje – prostor sodelovanja in nasprotij med kulturami; Kulturna podoba neevropskih ljudstev. V 8. razredu so predvidene obvezne teme: Meje znanega sveta se razširijo; Spremenjena politična in verska podoba Evrope; Od fevdalne razdrobljenosti do konca starega reda; Industrializacija; Vzpon meščanstva; na voljo pa so naslednje izbirne teme: Potovanje v skrivnostne kraje Azije in Afrike; Nov pogled na svet in človeka; Življenje v osmanski državi; Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče; Novoveški vladarji in njihove države; Barok; Prve kapitalistične velesile in izumi, ki so spremenili življenje ljudi; Življenje ljudi 19. stoletja; Umetnost v 19. stoletju. V 9. razredu so predvidene obvezne teme: Politične značilnosti 20. stoletja; Gospodarske spremembe v 20. in 21. stoletju; Slovenci

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ *Posodabljanje učnih načrtov.*

⁴¹ »Predvidoma naj bi učitelj (lahko tudi skupaj z učenci) izmed dveh ali več izbirnih tem izbral v 7. in 8. razredu vsaj po eno po vsakem obveznem tematskem sklopu, pri 6. razredu bi od štirih ponujenih izbirnih tem izbrali vsaj tri (lahko tudi vse štiri, če jim časovno to uspe realizirati), pri devetem razredu pa bi učitelj poleg treh obveznih obdelal vsaj še eno izbirno temo.« *Učni načrt. Osnovna šola. Zgodovina*, 12. 6. 2008.

⁴² Prav tam.

v 20. in 21. stoletju, izbirne teme pa so: Od telegrafa do interneta; Spreminjanje vsakdanjika v 20. stoletju; Vojne v 20. in 21. stoletju.⁴³

Posodobitev je posegla tudi na področje kompetenc učencev, tako da bi poleg znanja in razumevanja najpomembnejših dogodkov in procesov iz svetovne, evropske in nacionalne zgodovine učenci morali pridobiti še druge sodobnejše kompetence, kot npr., da znajo »z raziskovalnim učenjem poglobljati in razširjati znanje o vsakdanjem življenju, delu in miselnosti ljudi v posameznih zgodovinskih obdobjih; /.../ razvijati spretnosti preproste analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih podatkov in dokazov iz zgodovinskih virov in literature in informacij, zbranih in izbranih iz drugih medijev; /.../ ob raznolikih in multiperspektivnih primerih in zgledih iz zgodovine razvijati dojemljivost za vrednote, pomembne za življenje v sodobni demokratični družbi: strpnost v medsebojnih stikih in odnosih, spoštovanje drugačnosti in različnosti, medsebojno sodelovanje, spoštovanje človekovih pravic in demokratičnega državljanstva; pripravljati se na samostojno in odgovorno ravnanje v življenju kot posamezniki in kot člani družbe.«⁴⁴

V devetletni program osnovne šole se lahko vključijo tudi učenci s posebnimi potrebami, za katere strokovna komisija ugotovi, da lahko glede na vrsto in stopnjo primanjkljaja, ovire oz. motnje dosegajo standarde osnovnošolskega programa ob ustrezni prilagoditvi organizacije, načina preverjanja znanja, napredovanja in časovne razporeditve pouka, ter ob dodatni strokovni pomoči.⁴⁵ Tako učni načrt za zgodovino predlaga, da naj učitelji zgodovine pri učencih s posebnimi potrebami zagotovijo ustrezne pogoje dela, tako da upoštevajo prilagoditve iz učnega načrta, sestavijo individualiziran program učenca ter upoštevajo navodila za delo z učenci s posebnimi potrebami, ki jih je predlagal Zavod RS za šolstvo; v letni pripravi pa tudi opredelijo tiste cilje in znanja, ki jih bo učenec s svojimi specifičnimi zmožnostmi lahko dosegel, ter temu prilagodijo preverjanje in ocenjevanje.⁴⁶ Enako velja tudi za srednješolsko izobraževanje.

Ravno tako je potekalo **posodabljanje gimnazijskih učnih načrtov** od leta 2006 do leta 2008, tako da se vsi učni načrti izvajajo od šolskega leta 2008/09 naprej.⁴⁷ Število ur za zgodovino se v gimnazijah ni spremenilo, tako ima splošna gimnazija 280 ur (70 ur v 1., 2., 3. in 4. letniku), klasična gimnazija 350 ur (105 ur v 1. in 2. letniku ter 70 ur v 3. in 4. letniku), strokovna gimnazija pa 210 ur zgodovine (70 ur v 1., 2. in 3. letniku).

Splošno srednje izobraževanje izvajajo tako splošne gimnazije, klasične gimnazije (te imajo latinščino in grščino) in strokovne gimnazije (tehniška, ekonomska,

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam.

⁴⁵ *Devetletka*.

⁴⁶ *Učni načrt. Osnovna šola. Zgodovina*, 12. 6. 2008.

⁴⁷ Predmetna komisija za zgodovino v gimnazijah je posodobila šest učnih načrtov za predmet zgodovina v gimnaziji, in sicer za splošno gimnazijo, strokovno gimnazijo, klasično gimnazijo, izbirni predmet ekonomska zgodovina v ekonomskih gimnazijah (35 ur v 3. ali 4. letniku) ter za splošno gimnazijo z italijanskim učnim jezikom in dvojezično slovensko-madžarsko gimnazijo.

umetniška). Gimnazije se končajo z maturo oz. zunanjim državnim ocenjevanjem, ki je splošni pogoj za vpis na univerzo, višje in visoke strokovne šole.⁴⁸

Za posodabljanje učnih načrtov je Zavod RS za šolstvo, v soglasju z Ministrstvom za šolstvo in šport, ravno tako kot za osnovne šole imenoval predmetne komisije za obvezne predmete v gimnaziji, ki so jih sestavljali svetovalci Zavoda RS za šolstvo, osnovnošolski in gimnazijski učitelji ter predstavniki fakultet.⁴⁹ »Pri posodabljanju učnih načrtov so predmetne komisije izhajale iz učnih načrtov iz leta 1998, upoštevale so mnenja in nasvete različnih strokovnjakov ter objavljena dela slovenskih in tujih avtorjev. Izhajale so tudi iz predhodno pripravljenih analiz učnih načrtov, primerjalnih analiz tujih učnih načrtov, mednarodnih raziskav, izsledkov projektov in evalvacijskih študij ...«⁵⁰

Glavne novosti posodabljanja gimnazijskih učnih načrtov so bile: »razbremenitev učnih načrtov, aktualizacija vsebin in didaktičnih pristopov, večja fleksibilnost učnega procesa, globalni pristop učenja in poučevanja, ki spodbuja celostno učenje in poučevanje, večja kakovost znanja (bolj poglobljeno in povezano znanje, uporabno znanje), postavitve pogojev za razvijanje sodobnih oblik in metod dela, večja samostojnost in odgovornost dijakov za lastno znanje ter kompetentnost dijakov.«⁵¹

Ravno tako kot v osnovni šoli je največja novost izbirnost učnih vsebin: »Vsebine in cilji v predlogih posodobljenih učnih načrtov so razdeljeni na splošna in posebna znanja, kar na eni strani lahko pomeni razbremenitev, na drugi pa omogoča avtonomijo učitelju in možnost individualizacije. Splošna znanja so opredeljena kot znanja, potrebna za splošno izobrazbo, in so namenjena vsem dijakom/dijakinjam, zato jih mora učitelj obvezno obravnavati. Posebna znanja opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj obravnava glede na zmožnosti in interese dijakov/dijakinj ter glede na strokovne zahteve gimnazijskega programa.«⁵²

Na osnovi vsebinske strukture učnih načrtov iz leta 1998, ki je vključeval kronološko progresivno razporeditev zgodovinske vsebine, so načrtovalci večja zgodovinska obdobja razdelili na obvezne in izbirne širše teme, in sicer v štiri sklope, vsak sklop za en letnik v gimnazijah in so kronološko progresivno razporejene. Obvezne širše teme vključujejo bolj politično-vojaško in gospodarsko-družbeno dogajanje, izbirne širše teme pa predvsem kulturno zgodovino in vsakdanje življenje. Slovenska zgodovina je vključena v nekaterih primerih v posebne širše teme, pri drugih pa je vključena v širši srednjeevropski in evropski prostor. Teme vključujejo lokalno, nacionalno, regionalno in evropsko zgodovino, nekatere pa tudi neevropski svet oz. svetovno zgodovino (Stičišča kultur).

Prvi sklop, ki je namenjen 1. letniku, vključuje obdobje prazgodovine in starega veka ter ima tri obvezne širše teme (Zakaj je pomembna zgodovina?; Od mestnih držav do prvih imperijev; Prazgodovinska in antična kulturna dediščina

⁴⁸ *Slovensko šolstvo včeraj*, str. 65.

⁴⁹ *Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov*.

⁵⁰ *Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov v gimnaziji*.

⁵¹ Prav tam.

⁵² Prav tam.

na Slovenskem) in tri izbirne širše teme (Stičišča kultur; Zgodovina vsakdanjega življenja; Od prvih umetnikov do prvih znanstvenikov; Od magije do religije).

Drugi sklop, ki je namenjen 2. letniku, vključuje obdobje srednjega veka, dobo humanizma in renesanse, dobo absolutizma in začetke industrializacije ter ima tri obvezne širše teme (Različni modeli vladanja; Etnične družbene in gospodarske spremembe; Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci) in štiri izbirne širše teme (Stičišča kultur; Kako temačen je bil v resnici srednji vek?; Srednjeveške verske vojne; Načini življenja na podeželju in v mestih na tleh današnje Slovenije od 11. do 18. stoletja).

Tretji sklop, ki je namenjen 3. letniku, se navezuje na 19. stoletje in vključuje tri obvezne širše teme (Vzpon meščanstva in uveljavitev parlamentarizma; Nemirne vode: od nacionalnih gibanj do prve svetovne vojne; Slovensko nacionalno oblikovanje) in štiri izbirne širše teme (Blišč in beda industrijskega razvoja; Vsakdanje življenje v 19. stoletju; Razvoj družbe na Slovenskem v 19. stoletju; Stičišča kultur: Daljni Vzhod, Severna in Latinska Amerika v 19. stoletju).

Četrti sklop, ki je namenjen 4. letniku, se nanaša na 20. in 21. stoletje ter ima ravno tako tri obvezne širše teme (Razvoj demokracije; Sodelovanje in konflikti v 20. stoletju; Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju) in štiri izbirne širše teme (Civilnodružbena gibanja in človekove pravice; Migracije prebivalstva; Znanost in tehnologija v 20. stoletju; Spreminjajoči se načini življenja na Slovenskem po drugi svetovni vojni).⁵³

Učni načrt predlaga, da se v vsakem letniku obravnava od štiri do pet širših tem, za katere učitelji porabijo od 60 do 70 % razpoložljivih učnih ur, preostalih 30 do 40 % ur pa namenijo obravnavi izbirnih širših tem. Izbirne širše teme naj bi poglobljale obvezne širše teme, zato je zaporedje obravnave tem prepuščeno strokovni presoji učiteljev. Učni načrt predlaga, da se lahko izbirne širše teme izvedejo v obliki alternativnega pouka (projektne, interdisciplinarni pouk, terensko ali muzejsko delo).⁵⁴ Učni načrt predvideva enake obvezne širše teme za vse vrste gimnazij zaradi enake splošne mature iz zgodovine. Zato predlaga, da bi se eksterni oz. zunanji del mature v prihodnosti nanašal na obvezne širše teme, interni del mature pa na izbirne širše teme.⁵⁵

Splošni cilji so v novem učnem načrtu zelo kompleksni in so razdeljeni v tri vrste. Prva vrsta so učni cilji, ki se nanašajo na znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov, npr. da bi dijaki znali razložiti in oceniti vplive evropskih in svetovnih dogajanj na slovensko zgodovino; pojasniti in primerjati načine življenja in miselnosti ter znanstvene dosežke ter njihov vpliv na gospodarske procese, socialne odnose in okolje v različnih zgodovinskih obdobjih itd.⁵⁶ Druga vrsta so cilji, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin, npr. da bi dijaki znali zbirati, izbirati, analizirati in sintetizirati različne informacije in zgodovinske vire,

⁵³ *Učni načrt. Zgodovina, 2008.*

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Prav tam.

tudi tiste, ki so dostopni prek vključevanja IKT v pouk zgodovine itd.⁵⁷ Tretja vrsta pa so cilji, ki se nanašajo na razvijanje odnosov, ravnanja, naravnosti in stališč, npr. da bi dijaki znali oceniti pomen ohranjanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine; obsoditi zločine proti človeštvu, genocide, holokavst in druge oblike množičnega kršenja človekovih pravic; pokazati ustrezen odnos do raznolikosti, večkulturnosti in drugačnih družbenih modelov itd.⁵⁸

Novost novih učnih načrtov za gimnazije je tudi vključevanje novih tem na področju vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj,⁵⁹ npr. državljanska kultura, IKT (razvijanje digitalnih zmožnosti), knjižnično informacijsko znanje, okoljska vzgoja, vzgoja za zdravje, poklicno orientacijo, vzgoja potrošnika idr.⁶⁰ V učnem načrtu za zgodovino skoraj vsaka širša tema nakazuje tudi konkretne vsebinske možnosti za medpredmetno povezovanje, zlasti s predmeti slovenščina, umetnostna zgodovina, geografija, sociologija, filozofija, informatika.⁶¹ Ravno tako so vsebine izbrane na ta način, da dijaki lahko razvijajo individualno, narodno ali evropsko identiteto, so dovzetni za različne interpretacije, za samostojno izbiranje, odločanje in svoje poglede na zgodovino ob upoštevanju evropskih demokratičnih vrednot in strpnosti (spoštovanje človekovih pravic ter demokratičnega in odgovornega državljanstva, strpnost, pravičnost, spoštovanje različnih perspektiv oz. pogledov, spoštovanje in odgovornost do okolja, odprtost in spoštovanje novih idej itd.).⁶² Zato učni načrt priporoča obravnavanje izbirnih širših tem tudi na podlagi vključevanja v različne projekte sodelovanja in izmenjav znotraj države in na mednarodni ravni.⁶³

Novost je tudi, da se preverjanje in ocenjevanje ne nanašata samo na znanje in razumevanje ter analizo zgodovinskih virov, ampak tudi na izdelovanje, pisanje in predstavljanje projektov in različnih izdelkov.⁶⁴

Leta 2007 je bil uveden interni oz. notranji del ocenjevanja pri maturi iz zgodovine, ki je povečal delo z različnimi zgodovinskimi viri ter uporabo različnih vrst nalog v gimnazijah, saj je vključeval razlago in uporabo zgodovinskih virov in dejavnosti izvedenih na strokovni ekskurziji. Viri se navezujejo na pet izbranih tem iz obče zgodovine in pet izbranih tem iz narodne zgodovine. Namesto virov, ki se nanašajo na izbrane teme iz narodne zgodovine, pa se lahko izvedejo dejavnosti na ekskurziji. Novost je, da se interni del upošteva 20 % pri oceni na maturi iz zgodovine.⁶⁵

Poklicno in strokovno izobraževanje je najbolj kompleksno in omogoča »pridobitev nižje poklicne izobrazbe (praviloma 2 leti in pol izobraževanja), srednje poklicne izobrazbe (praviloma 3-letno izobraževanje v šoli ali v dualnem sistemu, kjer se izmenjuje izobraževanje v šoli in pri delodajalcu), srednje strokovne izobrazbe

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Prav tam.

⁵⁹ *Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov v gimnaziji*.

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ *Učni načrt. Zgodovina*, 2008, str. 56.

⁶² Brodnik, *Posodabljanje učnih načrtov*, str. 34.

⁶³ *Učni načrt. Zgodovina*, 2008, str. 58.

⁶⁴ Prav tam, str. 60.

⁶⁵ Ovnič, *Splošna matura*, str. 76; *Predmetni izpitni katalog*, 2007.

(4-letno izobraževanje ali 2-letno po končanem 3-letnem ali enoletni poklicni tečaj po končani gimnaziji) in višje strokovne izobrazbe (2-letno izobraževanje, vsaj 40 % pri delodajalcu).«⁶⁶

Prenovljeni programi poklicnega in strokovnega izobraževanja so se tako začeli uveljavljati intenzivno od leta 2006 naprej.⁶⁷ Največja sprememba je nastala v številu ur pri nepoklicnih oz. splošnih predmetih.

Tako je prišlo do sprememb pri predmetu družboslovje, ki nima več ločenih vsebinskih sklopov (posebej zgodovinske vsebine). V srednjih poklicnih šolah je od 2007/08 naprej predmet družboslovje, ki ima v vseh programih 132 ur ter se nanaša predvsem na kulturno in družbeno razsežnost državljanstva (dijaki spoznajo npr. zgodovinski razvoj stroke, za katero se usposabljujejo, in njen napredek v različnih časovnih obdobjih zadnjih 200 let).⁶⁸ V nižje poklicne šole pa je bil uveden predmet družboslovje in naravoslovje od 2007/08 naprej, ki ima v vseh programih 248 ur. V tem predmetu so vključene tudi zgodovinske vsebine, zlasti slovenska zgodovina.⁶⁹

Srednje strokovno izobraževanje ima veliko različnih programov, kjer je bil predmet zgodovina vedno prisoten, vendar pa se je število ur od leta 2007/08 naprej skrčilo pri vseh programih srednjih strokovnih šol na samo 103 ure zgodovine⁷⁰ (v dveh programih pa celo na 68 ur, že od leta 2006/07 naprej⁷¹).

Spremembe so bile uvedene tudi v sam učni proces, saj je prenova hotela, da je učni proces »usmerjen k dijaku, procesnemu učenju ter razvijanju celovite poklicne usposobljenosti, razvijanju samostojnosti in prevzemanju odgovornosti za svoje ravnanje«; da vključuje »učenje za poklicno ravnanje, povezovanje teorije, prakse in ključnih kompetenc; /.../ razvija ključne kompetence učenja, socialne in sporazumevalne kompetence (ustno komunikacijo, razvijanje funkcionalne pismenosti in informacijsko-komunikacijske pismenosti) skozi celoten izobraževalni program« itd.⁷²

V nadaljevanju predstavljamo povsem prenovljeni učni načrt za zgodovino v srednjem strokovnem in poklicno-tehniškem izobraževanju (103 ure letno). Glavni namen predmeta je, da prikaže dijakom, kako se je v preteklosti razvijal tudi njihov

⁶⁶ *Slovensko šolstvo včeraj*, str. 65. »Srednja strokovna izobrazba se pridobi tudi z mojstrskim oziroma delovodskim ali poslovodskim izpitom, ki se opravlja pri obrtni zbornici ali gospodarski zbornici.« Prav tam.

⁶⁷ »V teh izobraževalnih programih so v celoti upoštevane sistemske rešitve Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2006). To so zlasti: modularizacija, kompetenčna zasnova, praktično usposabljanje z delom pri delodajalcih je obvezna sestavina izobraževalnega programa, umestitev odprtega kurikula in kreditno ovrednotenje.« *Srednješolski izobraževalni programi (šolsko leto 2008/09)*.

⁶⁸ *Srednje poklicno izobraževanje. Družboslovje*, 15. 2. 2007.

⁶⁹ *Nižje poklicno izobraževanje. Družboslovje in naravoslovje*, 15. 2. 2007.

⁷⁰ *Srednje strokovno izobraževanje. Zgodovina*, 15. 2. 2007.

⁷¹ *Srednje strokovno izobraževanje. Tehnik mehatronike, tehnik oblikovanja*, 22. 6. 2006. Poskusno se je začel izvajati že 2006/07.

⁷² *Priprava in izvedba*. Nižja in srednja poklicna izobrazba se pridobi z opravljenim zaključnim izpitom, srednja strokovna izobrazba se pridobi z opravljenim poklicno maturo. Zgodovina v te izpite ni vključena.

poklic. Zato so novost nove teme oz. vsebine, ki so povezane z gospodarstvom in spreminjanjem poklicev.⁷³ »Novi katalog znanj pomeni tudi usmeritev predmeta k stroki, bodočemu poklicu, dogajanju v njem, razvoju od začetkov do današnjega dne. S tem uresničuje idejo, da mora biti tudi zgodovina približana potrebam časa in izobraževanja za tehnične poklice.«⁷⁴

Vsebinska struktura je razdeljena v dva dela, A in B.

Del A v obsegu 68 ur je razdeljen tudi v dva dela, in sicer obvezen in obvezno-izbirni del. Obvezni del vsebuje pomembna znanja iz slovenske in tudi obče zgodovine od 19. do konca 20. stoletja, in sicer Razvoj slovenske nacionalne identitete in pot do slovenske države v 19. in 20. stoletju z naslednjimi temami: Slovenski prostor in Slovenci v obdobju do 18. stoletja (uvod); Slovenci v času razsvetljenstva in narodnega prebujanja v habsburški monarhiji od druge polovice 18. stoletja do leta 1848; Slovenci v letu 1848 in nacionalni program »Zedinjena Slovenija«; Slovenci v drugi polovici 19. in na prehodu v 20. stoletje; Prva svetovna vojna in Slovenci; Slovenci v prvi jugoslovanski državi; Druga svetovna vojna in Slovenci; Slovenci in Evropa v prvem desetletju po drugi svetovni vojni; Slovenija, najrazvitejša jugoslovanska republika; Jugoslovanska kriza in slovenska pot v samostojnost; Evropa in Republika Slovenija od osamosvojitve do danes. Obvezno-izbirni del v obsegu 35 ur vključuje teme iz evropske in svetovne zgodovine, kjer učitelj izbere tiste, ki »podpirajo manjkajoča znanja dijakov in pomagajo osmisliti vsebine iz slovenske zgodovine v okviru evropske in svetovne (evropska identiteta).«⁷⁵ To pa so: Zgodnje visoke kulture in antični svet; Evropa v srednjem veku; Evropa v novem veku; Svet in Evropa v 19. stoletju; Evropa in svet v 20. stoletju.

Del B pa se lahko izvaja le, če se šola odloči povečati fond ur zgodovine iz odprtega kurikula v okviru modifikacije predmetnika, kar je precejšnja slabost, saj ravno ta del omogoča poglobljanje tistih znanj, ki bi jih dijaki potrebovali za razumevanje preteklosti svojega poklica. V primeru, da se poveča število ur zgodovine na šoli, potem lahko učitelji izberejo tiste teme, ki so v skladu s poklicno usmeritvijo dijakov. Za vsako temo naj bi učitelji porabili od 5 do 7 ur, v skupnem obsegu od 5 do 126 ur. Na voljo pa so naslednje teme: Zgodovina, čas in prostor; Denar skozi čas; Od začetkov pisav do informacijske pismenosti; Menjava in trgovina od nekdaj do danes; Rokodelstvo in obrt skozi čas; Odnos človeka do okolja; Prehrana v različnih zgodovinskih obdobjih; Promet nekoč in danes; Od začetkov verovanja do sodobne religije; Vojskovanje in vojaška tehnika v različnih zgodovinskih obdobjih; Zdravljenje in higiena v zgodovini; Arhitektura in bivališča v zgodovini; Vloga moških in žensk ter pomen družine v različnih zgodovinskih obdobjih; Družbena ureditev od antike do danes; Obveščanje in mediji nekoč in danes; Velike osebnosti skozi zgodovino; Oblačila skozi zgodovino; Moj bodoči poklic skozi zgodovino.⁷⁶

⁷³ *Srednje strokovno izobraževanje. Zgodovina*, 15. 2. 2007.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Prav tam.

Dijaki pri predmetu zgodovina pridobijo pozitiven odnos do najpomembnejših dogajanj, pojavov in procesov slovenske, evropske in svetovne zgodovine, do rasti slovenske nacionalne identitete kot tudi strpen odnos do različnih narodov, ras in ver ter verskih gibanj v različnih zgodovinskih obdobjih; do slovenske in evropske ter svetovne kulturne dediščine; gojijo kritičen odnos do življenja, dela in miselnosti v različnih zgodovinskih obdobjih; razvijajo strpen odnos do drugače mislečih in se zavedajo vzrokov za različnost in raznolikost kulturnega, etničnega in jezikovnega sveta (multiperspektivizem, strpnost).⁷⁷ Poleg ustnega in pisnega ocenjevanja znanja pa učni načrti priporočajo ocenjevanje drugih izdelkov in nalog (seminarske naloge, referati, plakati, vaje v delovnem zvezku, domače naloge, delovni listi, poročila z ekskurzij, poročila z ogledov razstav, portfelj, delo v skupini).⁷⁸

Zaključki

Če na kratko primerjamo stanje pri pouku zgodovine pred 12 leti in sedaj, lahko poudarimo, da sta vsebinska prenova in metodično posodabljanje učnih načrtov napredovala. Za zadnjo prenovo 2006–2008 upamo, da bo šel razvoj tudi v tej smeri, saj bodo učitelji potrebovali tudi več dodatnih izobraževanj glede na nove didaktične pristope v šolah. Upoštevati pa bo potrebno tudi evalvacijske študije vseh prenovljenih oz. posodobljenih učnih načrtov in predvsem prakse na šolah. Šolska zgodovina bo kmalu pred novo preizkušnjo, saj bo morala kmalu posodobiti tudi zunanja preverjanja znanja iz zgodovine v osnovni šoli in srednji šoli (matura) glede na prenovljene učne načrte ter pripraviti ustrezna didaktična gradiva.

Na drugi strani pa med slabostmi lahko navedemo predvsem izgubljanje števila ur za zgodovino v srednjih strokovnih in tehniških šolah, poklicne šole pa so predmet zgodovina oz. zgodovinske vsebine pri predmetu družboslovje izgubile in nadomestile z interdisciplinarnim predmetom v tem obdobju. Zato bo v prihodnosti treba paziti, da ne bo zgodovina v srednjih šolah ostala le še v gimnazijah.

Če je reforma učnih načrtov iz leta 1998 prinesla pri pouku zgodovine zlasti nov vsebinski koncept zgodovine, saj so ti učni načrti vsebinsko skrčili vsebine druge svetovne vojne (t. i. narodnoosvobodilnega boja) in zgodovino jugoslovanskih narodov, slovensko zgodovino pa so racionalno vključili v širši evropski in svetovni prostor (večjo vlogo so v učnih načrtih pridobile vsebine vsakdanjega življenja, kulturna, družbena in gospodarska zgodovina), pa je reforma, ki se je končala ravno 10 let kasneje leta 2008, prinesla zlasti izbirnost vsebinskih tem, in sicer obvezne teme ostajajo politične in gospodarsko-družbene vsebine, izbirne teme pa so kulturne teme in vsebine, ki obravnavajo vsakdanje življenje. Poudarek je bolj na učenčevih zmožnostih in kompetencah, ki jih pridobi ob zaključku, saj je v začetku 21. stoletja zaradi hitrega napredka, sprememb in novih idej bolj pomembno, kako znajo mladi znanje uporabiti v življenju, kot katero podatkovno

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prav tam.

znanje obvladajo. Učni načrti za zgodovino, zlasti gimnazijski, upoštevajo tudi Priporočila Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006/962/ES).⁷⁹

Zaključimo lahko, da je zadnja prenova vseh učnih načrtov zgodovine (v osnovnih in srednjih šolah) želela predvsem motivirati učence oz. dijake z izbirnimi vsebinami, omogočiti učiteljem večjo avtonomnost pri izbiranju učnih vsebin in tudi metodičnih pristopov pri pouku zgodovine ter doseči trajnostno in uporabnejše znanje pri učencih in dijakih. Da bodo vsi ti cilji prenove v Sloveniji doseženi, pa bo odvisno predvsem od učiteljev, nosilcev in izvajalcev učnega procesa. Zato bo v prihodnosti treba še več pozornosti posvetiti profesionalni usposobljenosti učiteljev zgodovine, saj ne bo toliko pomembna izbirnost učnih vsebin ali njihovo število ur, temveč predvsem vsebinska in metodična usposobljenost učiteljev zgodovine za kakovostno izvajanje pouka.⁸⁰

Seznam literature in virov

- Berzelak, Stane, Družbenopolitični prelom in ravnanje z zgodovino v šoli (na primeru Slovenije). Referat na bilateralnem seminarju za učitelje zgodovine iz Avstrije in Slovenije v novembru 1993). *Zgodovina v šoli*, letnik III, št. 3, 1994, str. 53–56.
- Brodnik, Vilma, Analiza spremljave učnega načrta za zgodovino v prvem letniku splošne in strokovne gimnazije. *Zgodovina v šoli*, letnik IX, št. 1, 2000, str. 7–21.
- Brodnik, Vilma, Posodabljanje učnih načrtov za zgodovino. *Zgodovina v šoli*, letnik 17, št. 1-2, 2008, str. 24–36.
- Brodnik, Vilma: Prenova učnega načrta za gimnazije. *Temeljne prelomnice preteklih tisočletij. Zbornik referatov. 30. zborovanje slovenskih zgodovinarjev. Rogla, 28.–30. september 2000*. Ljubljana, 2001, str. 293–306.
- Devetletka*, http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/osnovnosolsko_izobrazevanje/devetletna_os/ (24. 1. 2009).
- Izjava, <http://www.ff.uni-lj.si/drustva/zzds/ZAPISI/izjava%20ure.doc> (31. 1. 2009).
- Karba, Pavla, Analiza rezultatov 1. nacionalnega preizkusa znanja iz zgodovine v 3. triletju 9-letne OŠ v šolskem letu 2001/02. *Zgodovina v šoli*, letnik 12, št. 3-4, 2003, str. 13–15.
- Katalog znanja. *Zgodovina. Srednje strokovno izobraževanje. 140 ur*. Določil SSRSSI na 17. seji, 7. 7. 1998, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/noviKZ/st_ZGO_KZ_140.htm (26. 8. 2007).
- Katalog znanja. *Zgodovina. Srednje strokovno izobraževanje. 210 ur*. Določil SSRSSI na 33. seji, 27. 1. 2000, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/noviKZ/st_ZGO_KZ_210.htm (26. 8. 2007).
- Katalog znanja. *Zgodovina. Srednje strokovno izobraževanje. Poklicno-tehniško izobraževanje. 70 ur*. Določil SSRSSI na 23. seji, 17. 12. 1998, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/noviKZ/pt_ZGO_KZ_70.htm (26. 8. 2007).
- Kunaver, Vojko, Posodabljanje učnih načrtov za zgodovino v osnovni šoli. *Zgodovina v šoli*, letnik 17, št. 1-2, 2008, str. 20–23.

⁷⁹ *Priporočilo Evropskega parlamenta.*

⁸⁰ *Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov v gimnaziji.*

- Mrevlje, Božidar, K novi zasnovi učnega načrta za zgodovino v osnovni šoli. *Zgodovina v šoli*, letnik III, št. 3, 1994, str. 64–65.
- Nižje poklicno izobraževanje. *Katalog Znanja. Družboslovje in naravoslovje*. 248 ur. Določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 99. seji dne 15. 2. 2007, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2007/programi/drugi_del/NPI/KZ-IK/NPI_KZ_drub_in_nar.doc (24. 1. 2009).
- Osnovna šola. *Učni načrt. Zgodovina*. 6. razred: 35 ur; 7. razred: 70 ur; 8. razred: 70 ur; 9. razred: 64 ur. Sprejeto na 20. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje, dne 29. 10. 1998, http://www.mszs.si/slo/solstvo/os/ucni_nacrti/os/default.asp (14. 8. 2004).
- Ovnič, Vlado, Splošna matura iz zgodovine 2007. *Zgodovina v šoli*, letnik 17, št. 1-2, 2008, str. 76–77.
- Posodabljanje učnih načrtov v osnovni šoli, http://www.zrss.si/doc/_obvestilo%20posodobitev%20UN%20V%20OŠ_16_6_08.doc (24. 1. 2009).
- Predmetni izpitni katalog za splošno maturo. Uporablja se od spomladanskega roka 2007, dokler ni določen novi katalog. Ljubljana: Državni izpitni center, 2007.
- Predmetni katalog za predmet: *Družboslovje*. 350 ur. (Geografija, zgodovina in državljska vzgoja) v srednjem poklicnem izobraževanju – šolski sistem. Določil Strokovni svet RS za splošno izobraževanje na 52. seji, dne 4. 7. 2002, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/noviKZ/spDRS_KZss350.htm (26. 8. 2007).
- Pretnar, Bogi, *Devetletka od A do Ž*. Ljubljana: Delo, 2000.
- Priporočilo Evropskega parlamenta in sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006/962/ES), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:SL:PDF> (3. 2. 2009).
- Priprava in izvedba ter skupne informacije o novih in prenovljenih izobraževalnih programih (šolsko leto 2008/2009), http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/predstavitev_resitev.htm (24. 1. 2009).
- Repe, Božo, Ob desetletnici mature iz zgodovine. *Šolska kronika: Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, letnik XXXVIII, 2005, str. 382–384.
- Slovensko šolstvo včeraj, danes, jutri. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2007.
- Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov, <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=42&pID=164&rID=1466> (24. 1. 2009).
- Spremljanje in posodabljanje učnih načrtov v gimnaziji, 2007, http://www.zrss.si/doc/_Spremljanje%20in%20posodabljanje%20UN%20v%20gimnaziji_nov%2007.doc (24. 1. 2009).
- Srednje poklicno izobraževanje. *Katalog znanja. Družboslovje*. 132. ur. Določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 99. seji dne 15. 2. 2007, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/drugi_del/SPI/KZ-IK/spi_kz_dru_132.doc (24. 1. 2009).
- Srednje strokovno izobraževanje (SSI), *Poklicno-tehniško izobraževanje. Katalog znanja. Zgodovina*. 103 ure. Določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 99. seji dne 15. 2. 2007, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/drugi_del/SSI/KZ-IK/kz_zgodovina_ssi_in_pti_103_126.doc (24. 1. 2009).
- Srednje strokovno izobraževanje. *Poklicno-tehniško izobraževanje. Katalog znanja. Zgodovina*. 103 ure. Določil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 99. seji dne 15. 2. 2007, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/drugi_del/SSI/KZ-IK/kz_zgodovina_ssi_in_pti_103_126.doc (24. 1. 2009).
- Srednje strokovno izobraževanje. *Tehnik mehatronike, tehnik oblikovanja. Katalog znanja. Zgodovina*. 68 ur. Katalog znanja je določil Strokovni svet RS za splošno izobraževanje na 92. seji dne 22. 6. 2006, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/noviKZ/KZ_SSI_ZGO_68_ur.htm (24. 1. 2009).

- Srednješolski izobraževalni programi (šolsko leto 2008/09)*, <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/index.htm> (24. 1. 2009).
- Trškan, Danijela, *Krajevna zgodovina v učnih načrtih in učbenikih 1945–2005*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.
- Učni načrt za zgodovino v gimnaziji*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996.
- Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1994.
- Učni načrt za zgodovino v tehniških in drugih strokovnih šolah*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 1996.
- Učni načrt. Osnovna šola. Zgodovina. 6. razred: 35 ur; 7. razred: 70 ur; 8. razred: 70 ur; 9. razred: 64 ur*. Sprejeto na 114. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 12. 6. 2008, http://www.zrss.si/doc/zgo_un_zgodovina_os%20doc%20popravki.doc, str. 26. (24. 1. 2009).
- Učni načrt. Zgodovina [Elektronski vir]: gimnazija: splošna gimnazija: obvezni predmet (280 ur)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo, 2008, http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf (24. 1. 2009).
- Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2003.
- Zgodovina. Predmetni katalog – učni načrt. Gimnazija 280 ur*. Učni načrt za zgodovino je bil sprejet na 14. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje, 26. 3. 1998, http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/gimnazija/gimnazija/zgodo_280.html (18. 9. 2007).
- Zver, Milan: Miti in stereotipi v učilnicah. *Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino. Zbornik 33. zborovanja Zveze zgodovinskih društev Slovenije – 2006*, Ljubljana, 2008, str. 5–7.

Jubileji

Ob sedemdesetletnici prof. dr. Franceta M. Dolinarja

Na letošnji praznik sv. Martina bo dopolnil sedemdeset let France Martin Dolinar, upokojeni redni profesor Filozofske fakultete v Ljubljani in vodja ljubljanskega nadškofijskega arhiva, vodilni slovenski cerkveni zgodovinar zadnjih desetletij.

Po zaključku osnovnega šolanja v domačem Zagorju ob Savi je obiskoval klasično gimnazijo v Pazinu in študiral teologijo v Ljubljani, kjer je opravil tudi magisterij iz bibličistike. Študije je zatem nadaljeval v Rimu, kjer je na papeški univerzi *Gregoriana* najprej magistriral in leta 1976 promoviral za doktorja znanosti z disertacijo *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje*. V letih 1975 do 1977 je na arhivski šoli, ki deluje pri Vatikanskem arhivu, opravil tudi študija arhivistike ter paleografije in diplomatike. V času šolanja v Rimu je bival v tamkajšnjem študijskem zavodu *Germanicum*, kjer je v obdobju 1973–1977 opravljal službo vicerektorja. Pridobljena izobrazba in izkušnje so bile trden temelj njegovemu strokovnemu, znanstveno-raziskovalnemu in pedagoškemu delu.

Po vrnitvi iz Rima je za desetletje prevzel vodenje Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, v obdobju od 1987 do 2004 je bil zaposlen v Arhivu Republike Slovenije, najprej kot svetovalec direktorja, nato pa kot svetovalec vlade. Od leta 2004 ponovno vodi Nadškofijski arhiv.

Ob vrnitvi iz Rima je Dolinar predlagal ustanovitev Inštituta za zgodovino Cerkev, ki bi proučeval in objavljale vire za zgodovino Cerkev in njenega delovanja na Slovenskem, kakor tudi med rojaki po svetu. Leta 1978 je postal njegov prvi predstojnik (do leta 1987). V tej vlogi je zasnoval zbirko *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, temeljno serijo izdaj virov za zgodovino Cerkev in verovanja pri nas. Zbirko je urejal do konca osemdesetih let, še danes pa je član njenega uredniškega odbora.

Po zaposlitvi v Arhivu Republike Slovenije je prevzel skrb za listinsko gradivo, ki ga je predstavil širši javnosti v dveh odmevnih razstavah: *Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem* (1993) in *Slovenija v papeških listinah* (1996). Da pa ni specialist le za starejša zgodovinska obdobja, pač pa ga zanima tudi sodobna družba in njen razvoj pričujejo razstava *Od sanj do resničnosti*, ki je obeležila deseto obletnico osamosvojitve, predvsem pa Dolinarjevo urednikovanje zbirke

Viri (1990–2010), ki jo izdaja Arhivsko društvo Slovenije. Številne izmed njenih osemindvajsetih števil, ki jih je uredil, so doživele odmev ne le med strokovno, pač pa tudi širšo laično javnostjo. Za njegov izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike mu je zato Arhivsko društvo Slovenije v minulem letu podelilo Aškerčevo nagrado, najvišje stanovsko priznanje.

France Dolinar pa je bil dejaven tudi na pedagoškem področju. V študijske procese na Filozofski fakulteti v Ljubljani je bil leta 1984 vključen kot docent in od 1994 kot izredni ter 2000 kot redni profesor. Na Oddelku za zgodovino je v letih 1994–2001 predaval zgodovino Evrope od 16. do 18. stoletja, na Oddelku za bibliotekarstvo pa predmeta razvoj bibliotekarstva in uvajanje v znanstveno delo, za katera je napisal tudi učbenika. K skrbi za kakovostno študijsko literaturo je mogoče šteti tudi njegovo prizadevanje za prevod *Zgodovine Cerkve*, sodobnega dela več avtorjev, ki je v šestih zvezkih izšlo v letih 1988–2002.

O številnih tematikah, ki so pritegnile Dolinarja k raziskovanju, in segajo v časovnem loku od pozne antike do sodobnosti, priča njegova preko 470 zapisov obsegajoča bibliografija. Kljub temu velja izpostaviti njegovo zanimanje za duhovno formacijo duhovnika in vernika, ter posamezna prelomna obdobja v zgodovini Cerkve in verovanja pri nas. Za čas reformacije in protireformacije, obdobje Terezijanskih in Jožefinskih reform, za leta pred, med in po II. svetovni vojni ter čas demokratizacije in osamosvojitve Slovenije. Kot rdeča nit se skozi vsa ta obdobja prepleta odnos med Cerkvijo in državo, a Dolinar ga predstavi tudi skozi besede in dejanja posameznika. Med njimi še posebno izstopajo osebnosti nekaterih ljubljanskih škofov: Tomaža Hrena, Janeza Karla Herbersteina, Gregorija Rožmana in Alojzija Šuštarja.

Pred desetimi leti ob jubileantovi šestdesetletnici je Stane Granda o njegovem strokovnem in znanstvenem delu zapisal: »S svojim izjemnim znanjem in nenasilno naravo je pritegnil veliko pozornost. Po letu 1977 si je skoraj težko predstavljati resnejšo strokovno arhivsko ali zgodovinarsko srečanje, kjer ga ne bi pritegnili kot referenta ali kako drugače.« V svoji znanstveni metodi je Dolinar natančen analitik zgodovinskih virov, katerih pričevalnost zna z izbranimi besedami povezati v smiselno sintetično celoto. Prav zato ne preseneča, da je bil povabljen k najpomembnejšim nacionalnim in mednarodnim projektom, povezanim s tematiko, ki jo je proučeval. Naj med njimi omenim le projekte *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*, *Slovenski biografski leksikon*, *Enciklopedija Slovenije*, *Slovenski zgodovinski atlas* in tuje *Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder* in *Die Bischöfe des Heiligen römischen Reiches* ter *Lexikon für Theologie und Kirche*. Ob velikih in pomembnih projektih, pa je France Dolinar del svojega časa namenjenega pisanju ali pa predavanjem vselej namenjal tudi tistim, ki so jih štrevili prezrli ali spregledali. Njegovi prispevki in razprave so tako izšli tudi v publikacijah z manjšo naklado, namenjenim zdomcem in izseljencem, ali pa faranom posamezne župnije.

Tisti, ki smo imeli privilegij, da smo bili njegovi sodelavci, ga poznamo kot človeka, ki kljub velikemu znanju in široki razgledanosti ni na nikogar gledal z viška, temveč je našel besedo za vsakogar. Starejši sodelavci znajo povedati, da so potekali sestanki in razgovori po njegovem prihodu v državni arhiv v mirnejšem

ozračju in spravljivejšem tonu. Mlajši, ki nam je bil mentor ali pa izpraševalec na strokovnih izpiti, pa se ga spominjamo kot pozornega poslušalca, ki ni nikoli ukazoval ali zahteval, pač pa vzpodbujal. Da je danes Nadškofijski arhiv v Ljubljani uporabnikom arhivskega gradiva prijazna ustanova, je ob mlajši ekipi, ki jo je vzgojil, zato tudi njegova zasluga.

S kolegi iz arhiva in številnimi zunanjim sodelavci že nekaj časa snuje nov projekt, obeležitev 550-letnice ustanovitve ljubljanske škofije. S pripravami na izdajo monografije in postavitev razstave bo tako delovno obhajal osebni jubilej. Ob tem mu želimo, da bi nas še dolgo bogatil z novimi spoznanji in prijetnimi srečevanji.

Jože Škofljanec

Prof. dr. Franc Rozman – sedemdesetletnik

30. maja letos je napolnil sedemdeset let prof. dr. Franc Rozman, za kolege in prijatelje Franci ali Franček. Med zgodovinarji je poznan po svojem velikem širokem faktografskem poznavanju zgodovine in njene heuristične plati. Glede predstavljanja raziskovalnih rezultatov, zlasti v sintetični obliki zgodovinske pripovedi je bolj zadržan, kritičen in kot sam pravi, skeptičen.

Takšno usmeritev bi mu na prvi pogled, zlasti če ga slišimo govoriti v njegovem sočnem jeziku o vseh mogočih stvareh, težko prisoditi. Poln je zgodb, duhovitih domislic, izraženih sočno, velikokrat v blejskem narečju, ki bi iz ust kakega drugega zvenele banalno ali vulgarno, Franci pa jim da poseben »žmah« in sprejemljivost za poslušalce.

Po svojem značaju in idejni usmerjenosti je liberalec in to tiste prave kranjske sorte. Pravi slovenski zgodovinarji in antropologi že vedo, kakšna je. Zato ga je včasih najbolj ujezilo, če smo ga dražili, da je socialist in marksist. S takšno oceno smo ga kolegi in prijatelji dražili zaradi tematike njegovega raziskovanja, to pa je bila zgodovina delavskega gibanja, to je marksistične socialne demokracije pred prvo svetovno vojno. To tematiko so mu določili kot mlademu asistentu, ko je prišel po diplomu v službo na tedanji Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (danes Inštitut za novejšo zgodovino) in si tematike ni mogel izbrati sam.

Za diplomu je na zgodovinskem oddelku Filozofske fakultete v Ljubljani leta 1965 obdelal pri prof. dr. Franu Zwitterju temo o slovenskih prepovedih – to je narodnorevolucionarni mladini, zvečine svobodomiselnih liberalnih usmeritev in si je podobnih tematik želel tudi pozneje, kot asistent, znanstveni sodelavec in znanstveni svetnik v inštitutu.

Franc Rozman se je razvijal v znanstvenika raziskovalca v času, ko si nismo mogli poljubno izbirati svojih raziskovalnih tem. Edina možnost je bila, da smo se kakšnim temam, ki so zahtevale izrazito primerno ideološko usmerjenost, izogibali. Na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, smo bili k sreči deležni več ali manj normalne neideološke nemarksistične interpretacije zgodovine, čeprav so bili nekateri profesorji formalno člani Zveze komunistov. Takšen stvaren, neideološki pogled na zgodovino in zgodovinopisje je bil največji dar, ki smo ga v tistih časih, v začetku šestdesetih let mogli dobiti. Nekateri, vključno s Francijem Rozmanom, smo to darilo ohranjali in ohranjamo skozi vso našo delovno dobo.

Prof. dr. Franc Rozman se je rodil v uslužbenki družini (oče trgovski poslovodja) na Bledu in je svojemu kraju, mentaliteti tamkajšnjih prebivalcev in njihovim navadam zavezan z vsem srcem in vse življenje, čeprav se je veliko podajal na študij in na raziskovalno delo v inozemstvo. Po maturi na gimnaziji na Jesenicah 1960 se je vpisal na študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani kot prva generacija takšne študijske usmeritve. Tudi v poznejšem znanstvenoraziskovalnem in pedagoškem delu je bil v marsičem pionir na svojem področju.

Kot že omenjeno mu je bila v inštitutu dodeljena problematika proučevanja socialističnega gibanja na Slovenskem pred prvo svetovno vojno. Jeseni 1968 je odšel z državno štipendijo na enoletno študijsko delo na Dunaj, kjer se je posvetil predvsem prebiranju socialistične literature in časopisja, kar se mu je v poznejših letih zelo obrestovalo. Franci Rozman, delaven in uspešen, je že v prvih letih inštitutskega dela napisal nekaj razprav iz svoje tematike, ki so bile opažene v slovenski zgodovinski stroki in je bil povabljen kot mlad referent na znanstvene konference. Največji odmev je imel njegov referat o socialistični reviji Naši zapiski (1902–1914) na znanstveni konferenci o socialističnem tisku na Balkanu v Beogradu leta 1971. Razprava je nato izšla v inštitutski reviji Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1971–1972, št. 1/2.

Socialistična problematika je bila Rozmanova tema za magistrsko nalogo na oddelku za zgodovino in sicer Socialistično gibanje na slovenskem Štajerskem do kongresa avstrijske socialne demokracije v Heinfeldu 1889, ki jo je ubranil oktobra 1972. S to razpravo se je ob Dušanu Kermaunerju posvetil profesionalnemu raziskovanju delavskega gibanja in kmalu postavil merila heurističnega pristopa. Tej tematiki je posvetil tudi svoje doktorsko delo z naslovom Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem do prve svetovne vojne. V disertaciji, ki jo je ubranil januarja 1977, je ugotovil, da se je socialdemokratska stranka na slovenskem Štajerskem kar precej uveljavila. Značilno pa je bilo, da se je slovenska socialna demokracija, imenovana Jugoslovanska socialnodemokratska stranka, ustanovljena 1896, uveljavila na Štajerskem le v celjskem okrožju, ni pa se mogla v mariborskem, ker je bilo tam industrijsko delavstvo pretežno nemško ali nemško narodnokulturno orientirano. Kolega dr. Jurij Perovšek je v zapisu ob jubileantovi šestdesetletnici ocenil da je iz Rozmanove disertacije »razvidno, da glede nacionalnega vprašanja socialna demokracija na Štajerskem ni niti v teoriji niti v praksi storila kdove kaj, sicer pa razlike med nacionalizmom zatiranega in zatirajočega naroda ni poznala teorija druge internacionale.«

Rozmanovo disertacijo je leta 1979 izdala založba Borec in avtor je zanj prejel Kajuhovo nagrado. Leto dni pozneje pa je bil za znanstveno vrednost knjige nagrajen še z nagrado Sklada Borisa Kidriča.

Franc Rozman je po obrambi disertacije odšel na študijsko devetmesečno izpopolnjevanje na ugledni Inštitut za evropsko zgodovino v Mainzu v Zvezni republiki Nemčiji. To je kazalo na njegovo zavedanje in željo po nadaljnjem strokovnem in znanstvenem poglobljanju in širitvi problematike. Temu se je posvetil še enkrat v letu 1981 kot štipendist DAAD na istem inštitutu in v Münchnu. Vse to mu je prišlo prav, da se je lahko najprej 1986 na Univerzi v Mariboru, nato pa še v Ljubljani

habilitiral za izrednega profesorja za Zgodovino Slovencev v 19. stoletju in za zgodovino južnoslovanskih narodov za isto obdobje in je kot honorarni profesor prevzel predavanja iz teh predmetov. Od leta 1988 je kot honorarni profesor to tematiko predaval tudi na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Leta 1991 je bil izvoljen v naziv rednega profesorja. Leto 1993 je s štipendijo Tempus preživel na individualnem usposabljanju iz zgodovine jugovzhodne Evrope na univerzi v Bochumu, kar mu je še razširilo znanstveno obzorje o tej problematiki. Kljub izraziti usmerjenosti v raziskovalno delo se je leta 1994 odločil za preferenco pedagoškemu delu in se redno zaposlil na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru. Kolegi so spoznali njegove organizacijske in voditeljske sposobnosti in ga že naslednje leto izvolili za dekan. To je ostal štiri leta.

Kolega prof. dr. Franc Rozman je kljub svoji kritičnosti in skeptičnosti do zgodovinske naracije ves čas po diplomi veliko publiciral. Tako samostojne knjige, članke in daljše razprave v znanstveni periodiki v zbornikih kot tudi članke v dnevnem in tedenskem časopisu. Že ob njegovi šestdesetletnici je njegova bibliografija znašala 300 enot. V naslednjih deseti letih pa se ji je pridružilo skoraj še 100 novih.

Zaradi narave tega članka ni moč objaviti niti najvažnejših razprav, pač pa je potrebno omeniti vsaj njegove knjige: leta 1983 je skupaj z Mirkom Stiplovškom objavil prikaz Prvih rudarskih stavk na Slovenskem; leta 1986 skupaj z Mirkom Stiplovškom in Janezom Kosom Praznovanje 1. maja na Slovenskem; 1991 zbornik virov Korespondenca Albina Prepeluha – Abditusa, leta 1997 skupaj z Božom Benedikom in Leopoldom Kolmanom Bled na starih razglednicah; leta 1999 pa skupaj z Vasilijem Melikom in Božom Repetom prikaz spominskih dni in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes, z naslovom Zastave vihrajo. Leta 1999 se je skupaj s Stanetom Grando dokaj uspešno poizkusil v pisanju učbenika Zgodovina za 3. razred gimnazije. Učbenik je bil ponatisnjen še naslednje leto. Leta 2009 je v zbirki zunanjega ministrstva o diplomaciji in diplomatih na Slovenskem, izdal spomine in korespondenco pomembnega avstrijskega diplomata Josefa Schwegla, sorojaka iz bližnjih Gorij, enega vodilnih pogajalcev na berlinskem kongresu 1878. Vire je opremil z izčrpno spremno študijo o Schweglu.

Naš jubilarant je opravil veliko in pomembno delo kot urednik zgodovinopisne znanstvene periodike in zbornikov. Leta 1983 je postal glavni urednik inštitutove znanstvene revije Prispевki za zgodovino delavskega gibanja in to ostal sedem let. Pod njegovim uredništvom se je revija svoji vsebini primerno preimenovala leta 1986 v Prispевke za novejšo zgodovino. V začetku sedemdesetih let je Franc Rozman postal sourednik zgodovinske tematike pri prvem slovenskem splošnem leksikonu Sovi, ki ga je izdala Cankarjeva založba. Bil je tudi pisec in prirejevalec številnih gesel. V osemdesetih letih pa je postal urednik za zgodovinsko področje 19. Stoletja pri Enciklopediji Slovenije in tudi pisec številnih gesel. Sodeloval je pri Slovenskem biografskem leksikonu. V letih 1986–1989 je bil član uredništva vodilne jugoslovanske zgodovinske revije, Jugoslovenskega istorijskega časopisa. Od leta 1996 je član osrednje slovenske zgodovinske znanstvene revije Zgodovinskega časopisa. Verjetno je še kakšna strokovna revija, pri kateri je s svojimi uredniškimi izkušnjami in konkretnim recenzentskim delom sodeloval naš jubilarant.

Zelo široko in uspešno je bilo jubilentovo organizacijsko in vodstveno delo v številnih strokovnih, znanstvenih in strokovnopolitičnih organizacijah in združenjih. V osemdesetih letih je bil vodja raziskovalne enote v Inštitutu za novejšo zgodovino in v letih 1982–1984 predsednik njegovega upravnega organa – sveta inštituta. Kot vodilni slovenski raziskovalec zgodovine delavskega gibanja je bil vse od leta 1969 skoraj stalni udeleženec znamenitih letnih srečanj evropskih zgodovinarjev delavskega gibanja v Linzu, Avstrija, ki so se v začetku sedemdesetih let prav institucionalizirali v konferenco zgodovinarjev delavskega gibanja, ki je postala pridružena članica Unescu. V Linzu je nastopil z referati in številnimi diskusijskimi prispevki in utrjeval ugled slovenskega zgodovinopisja tega področja in slovenskega inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Pomemben je njegov prispevek k letnim srečanjem zgodovinarjev nekaj srednjeevropskih držav pod nazivom Modinci, to je po slovenskem imenu za kraj Mogersdorf na avstrijskem Gradiščanskem. Ko je leta 1986 postal honorarni profesor na mariborski univerzi, ki je zastopala Slovenijo na srečanjih v Modincih, je postal Rozman nekakšen neformalni vodja slovenskih delegacij na teh srečanjih, ki so utrjevala sodelovanje slovenskih, hrvaških, madžarskih in avstrijskih zgodovinarjev. Zlasti za sodelovanje s slednjimi je bil naš jubilent posebej zainteresiran zaradi svojih raziskovalnih preferenc, pogostega študijskega, zlasti arhivskega dela v avstrijskih strokovnih institucijah.

Na področju sodelovanja slovenskih in avstrijskih zgodovinarjev ima Franc Rozman pokazati veliko rezultatov. Kot eden najbolj poznanih slovenskih zgodovinarjev v Avstriji je prof. Franc Rozman član slovensko-avstrijske zgodovinske komisije. Leta 1993 je organiziral njen uspešen sestanek na Bledu. Tako je leta 2001 postal član meddržavne delavne znanstvene skupine slovenskih in avstrijskih zgodovinarjev, ki je imela nalogo pripraviti zgodovinsko analizo in oceno slovensko-avstrijskih odnosov v 20. stoletju. Delo bilateralne komisije je bilo polno problemov in slovenski del komisije se je odločil svoje prispevke izdati samostojno v dvojezičnem zborniku. Izdal ga je leta 2004 oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. Prof. dr. Franc Rozman je vanj prispeval eno svojih verjetno najljubših študij o Odnosu med Slovenci in Nemci na prelomu stoletja (primer socialne demokracije).

Da je bil prof. dr. Franc Rozman že pred časom cenjen v slovenskem zgodovinskem cehu dokazuje, da je bil leta 1994 izvoljen za predsednika Zveze zgodovinskih društev Slovenije.

Jubilant je opravljal tudi dve pomembni strokovno-politični funkciji: v letih 2003–2005 je bil član Sveta za visoko šolstvo Republike Slovenije, v letih 2005–2008 pa član Sveta za znanost.

Iz vsega povedanega, pa še kaj bi bilo za povedati, je razvidno široko, uspešno in priznано delo našega jubilanta.

Ob njegovem jubileju mu kolegi in prijatelji poleg zdravja in osebne sreče želimo še nadaljnje uspešno delo, ki bi še bolj utrdilo njegovo mesto v slovenski zgodovinski znanosti in ostalo čim dlje zapisano v njenem spominu.

Dr. Jože Prinčič – šestdesetletnik

Gospodarska zgodovina je v zgodovinopisju posebna zvrst. Dr. Jože Prinčič je gospodarski zgodovinar. Ti dve dejstvi označujeta znanstveno raziskovalno delovanje znanstvenega svetnika na Inštitutu za novejšo zgodovino dr. Jožeta Prinčiča, ki je letos 24. julija dopolnil šestdeset let. Dejstvo je tudi, da je sedaj najstarejši zgodovinar gospodarske zgodovine, ki je še v delovnem razmerju. In bistveno je dejstvo, da je vodilni zgodovinar naše gospodarske preteklosti obdobja po drugi svetovni vojni. In v tem dejstvu je dejstvo, da je Jože Prinčič eden od pionirjev oziroma začetnikov preučevanja te problematike tega obdobja pri nas in to ga uvršča med pomembne slovenske zgodovinarje.

Za dr. Prinčiča je mogoče reči, da je z vsemi raziskavami, ki se jih je lotil, oral raziskovalno ledino, kajti raziskovalnih del s področja gospodarske zgodovine socialističnega obdobja ni bilo, ali jih je bilo le nekaj, pa še ta so bila bolj pregledna. S Prinčičevim raziskovalnim delom tega zgodovinskega obdobja, ki je zaznamovalo domala pol stoletno dobo slovenskega razvoja, je dobila gospodarska zgodovina v vsem zgodovinopisnem obravnavanju tega časa pomembno, če ne kar vodilno mesto. Jože Prinčič je namreč avtor mnogih del s področja slovenske zgodovine po drugi svetovni vojni.

Dr. Jože Prinčič se je v slovenskem zgodovinopisju uveljavil kot temeljit in ploden raziskovalec slovenske gospodarske zgodovine po drugi svetovni vojni. Je zgodovinar, ki je raziskovalno in znanstveno opredelil vsebino oziroma problematiko gospodarske zgodovine tega obdobja. Predvsem gospodarske politike. Pred njegovimi raziskavami je bila gospodarska zgodovina obdobja po drugi svetovni vojni šele na začetku. Glede na sorazmerno majhno zanimanja za proučevanje gospodarske zgodovine v slovenskem zgodovinopisju je bil v resnici med začetniki tega poučevanja. Moral se je spoprijeti z izzivi kot je pomanjkanje metodologije raziskovanja, pa tudi z viri. Najprej je moral sploh ugotoviti, kje in kaj iskati ter kako je gradivo ohranjeno, kajti mnogo arhivskega gradiva še sploh ni bilo predanega v arhivsko hranjenje in v arhivistično obdelavo.

Jože Prinčič je tako vsekakor med tistimi redkimi raziskovalci, ki so vse svoje raziskovalno delo posvetili gospodarski preteklosti in to prav dobe po drugi

svetovni vojni. Danes, po skoraj tridesetih letih intenzivnega in sistematičnega preučevanja je mogoče pri Jožetu Prinčiču in gospodarski zgodovini obdobja po letu 1945 postaviti enačaj. Jože je dejansko sinonim za slovensko gospodarsko zgodovino dolgega obdobja po drugi svetovni vojni.

S to raziskovalno problematiko se dr. Prinčič ukvarja od vsega začetka svojega raziskovalnega dela na Inštitutu za novejšo zgodovino, kjer se je zaposlil v začetku leta 1984. Pred tem je bil od 1978 do 1983 arhivist v Arhivu Republike Slovenije; v tem času je pripravil inventar za del gradiva Predsedstva SNOS, ki ga je takrat hranil Arhiv Slovenije. Še pred tem je kratek čas učil zgodovino v osnovni šoli, kjer se je zaposlil po diplomi na oddelku za zgodovino na ljubljanski Filozofski fakulteti v letu 1976.

Ko se je kot raziskovalec zaposlil na Inštitutu za novejšo zgodovino (takrat se je imenoval še Inštitut za zgodovino delavskega gibanja), se je sicer želel ukvarjati s politično zgodovino, a je zaradi »družbenih« potreb začel s preučevanjem gospodarskega razvoja s poudarkom na neagrarnih gospodarskih panogah, predvsem industrije, ki je bila razumljena kot temelj poveljnega gospodarstva pri nas. Bil je vržen v vodo, a je splaval in postal v kratkem času pravi »šampion« tematike, ki jo je začel preučevati. Že leta 1986 je magistriral na oddelku za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete z nalogo *Politika ključne kapitalne graditve v Sloveniji in oblikovanje koncepta novega gospodarskega sistema 1951–1956*, leta 1991 pa je doktoriral z delom *Kapitalna, ključna kapitalna in temeljna investicijska izgradnja v Sloveniji : 1947–1956*, ki je izšla naslednje leto v knjižni obliki pod naslovom *Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu* (Novo mesto 1992).

Po tem temeljnem delu o industrializaciji Slovenije po drugi svetovni vojni se je posvetil problematiki podržavljanja zasebnega premoženja, t. i. nacionalizaciji. Ta je bila tedaj, v času političnega procesa denacionalizacije, zelo aktualna. Skupaj z Marušo Zagradnik in Marjanom Zupančičem, pri čemer je sam opravil večji del »posla«, je izdal *Vire za nacionalizacijo industrijskih podjetij po drugi svetovni vojni* (Ljubljana 1992), dve leti kasneje pa je izdal knjigo *Povojne nacionalizacije v Sloveniji 1945–1963* (Novo mesto 1994). V tem delu je na znanstven način analiziral in ovrednotil proces lastninskega spreminjanja po drugi svetovni vojni. Prinčičevo delo je eno temeljnih o tej problematiki in je dobrodošlo za poznavanje nacionalizacije. Gre za prvi poizkus zgodovinopisne obravnave poveljnih nacionalizacij v slovenskem prostoru. Delo temelji na arhivskem gradivu in ga zato odlikuje veliko število podatkov, potrebnih za razumevanje poveljnega razlaščenja in koristnih pri izvajanju denacionalizacije. S to tematiko se je ukvarjal tudi v izvirnem znanstvenem članku *Podržavljanje nemške imovine na slovenskem ozemlju po drugi svetovni vojni (1945–1955)*. (V : »Nemci« na Slovenskem 1941–1955: izsledki projekta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1998), v katerem je temeljito prikazal način, dileme in obseg razlaščenja Nemcev na slovenskem po drugi svetovni vojni.

Z naslednjo monografijo *V začaranem krogu : slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme : 1955–1970* (Ljubljana 1999) je posegel v čas šestdesetih let 20. stoletja; zgodovini je slovensko gospodarstvo in

gospodarsko politiko od leta 1955 do 1970, to je od nove ekonomske politike do velike gospodarske reforme in njenega konca. Pomembno pri tem je dejstvo, da je v svoji raziskavi napravil časovni premik v obdobje, ki do tedaj ni bilo raziskovano. V delu, ki ga je analitično zasnoval, je oral raziskovalno ledino, kar velja zlasti glede uporabe arhivskega gradiva.

Kronološkost svojega predstavljanja gospodarske zgodovine socialističnega sistema je nadaljeval s knjigo *Iz reforme v reformo: slovensko gospodarstvo 1970–1991*. (Ljubljana 2006), ki jo napisal v soavtorstvu z ekonomistom Nevenom Borakom.

Poleg teh del, ki nekako sestavljajo po kronološkem načelu temeljit prikaz bistvenih značilnosti gospodarske politike v času od konca druge svetovne vojne do osamosvojitve Slovenije, je velik del svoje raziskovalne vneme, ta izgleda, da je pri Jožetu Prinčiču neskončna, posvetil tudi zgodovini slovenskega bančništva. Skupaj z Žarkom Lazarevičem je napisal pregledno študijo o razvoju slovenskega bančništva *Zgodovina slovenskega bančništva* (Ljubljana 2000), v kateri je avtor dela o bančništvu po drugi svetovni vojni. Gre za pregled bančništva, napisan z metodami zgodovinopisja, pri čemer je dr. Prinčič pregledal izjemno količino arhivskega gradiva, ki v mnogih primerih še ni bilo niti urejeno, in ga hranijo slovenske banke same. Z bančništvom, natančneje bančniki, se je ukvarjal tudi v knjigi *Bančniki v ogledalu časa : življenjske poti slovenskih bančnikov v 19. in 20. stoletju*. (Ljubljana 2005), v kateri je obdelal povojne slovenske bančnike (soavtor Lazarevič pa predvojne).

Lotil se je tudi gospodarske zgodovine na lokalni ravni v knjigi *Tovarna vijakov Plamen Kropa : od konca druge svetovne vojne do stečaja in novega začetka (1945–1997)*, (Kropa 2007), v obširnem članku pa tudi gospodarskega razvoja Postojne in to v vsem 20. stoletju (V: Postojna : upravno in gospodarsko središče, Ljubljana 2009). Prinčič se je ukvarjal tudi s preučitvijo »menadžerstva« oziroma »šefovanja« v času socializma, kar je predstavil v knjigi *Biti direktor v času socializma* (Ljubljana 2008). V tem delu, ki je nekakšen zbornik, je predstavil zgodovino slovenskega podjetništva, kaj je pomenilo biti direktor v jugoslovanskem socialističnem sistemu in največja ter najuspešnejša slovenska podjetja v tem času. V zadnji do sedaj izdani knjigi – svoje »produkcije« še nikakor ni ustavil, saj pripravlja novo knjigo – *Pred časom : portret Staneta Kavčiča* (Modrijan, Ljubljana 2009) je v soavtorstvu z Božom Repetom prikazal gospodarsko politiko oziroma gospodarske koncepte slovenskega t. i. partijskega liberalizma.

Že sama bera knjig, ki jih je napisal ali v njih sodeloval kot eden od bistvenih avtorjev in letnice njihovega izida, kažejo na neverjetno delavnost Jožeta Prinčiča. Poleg teh del, ki so izšla v knjižni obliki je treba k njegovemu opusu – ta po podatkih Cobiss obsega 240 bibliografskih enot – prišteti še vrsto izvornih znanstvenih člankov. Na vsako od vsebin oziroma raziskovalnih tem je napisal vrsto znanstvenih razprav in poglavij v monografijah, npr. v Slovenski novejši zgodovini : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848–1992 (Mladinska knjiga, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2005), v kateri je »pokril« vso gospodarsko zgodovino po letu 1945 ter v Slovenski Kroniki

XX. stoletja (Nova revija, Ljubljana 1996) in vrsti drugih. Bistveno pri njegovem raziskovalnem opusu je namreč, da prav ta dela v njegovi bibliografiji predstavljajo prevladujoč delež. Drži se svojega načela, da vsako leto napiše vsaj en znanstveni članek iz teme raziskovalnega programa in raziskovalnih projektov, v katerih je kot raziskovalec udeležen. In udeležen je v več projektih.

Dela dr. Jožeta Prinčiča kažejo, da načrtno in dosledno sledi k cilju, ki si ga je postavil, namreč raziskati in predstaviti gospodarsko zgodovino, pa naj bo to zgodovina gospodarjenja, gospodarskih dejavnosti, zgodovina gospodarskih konceptov ali pa zgodovina gospodarske politike oziroma politike v gospodarstvu, kar je značilnost obdobja, ki ga preučuje Prinčič, druge polovice 20. stoletja pri nas.

Za Prinčičevo raziskovalno delo je predvsem značilno in pomembno dejstvo, da temelji na ohranjenem arhivskem gradivu kot osnovnem »materialu« iz katerega zgodovinopisje črpa. Prav uporaba arhivskih virov daje Prinčičevemu delu veliko vrednost, verodostojnost in s tem pomen za poznavanje naše preteklosti. Zaradi takšnega načina svojega raziskovalnega dela je dr. Jože Prinčič med največjimi uporabniki in poznavalci resnično obsežne zapuščine slovenskih in jugoslovanskih oblastnih organov po drugi svetovni vojni s področja gospodarske dejavnosti. Pri svojih raziskavah je uporabil vse dostopno, marsikdaj še neurejeno arhivsko gradivo. Množica podatkov, ki so plod dela na arhivskem gradivu in so mnogokrat prvič zbrani in predstavljeni, daje celotnemu Prinčičevemu raziskovalnemu delu posebno mesto med slovenskimi zgodovinarji.

Za Jožeta Prinčiča je značilno »stahanovstvo« (pojem iz gospodarske in socialne zgodovine socialističnega-komunističnega obdobja, po sovjetskem udarniku, rudarju Alekseju Stahanovu), nenehno, sistematično delo in to pretežno v arhivih. Je pravi »arhivski molj«, ki je sposoben pregledati na dan več gradiva kot mu ga lahko arhivisti dostavijo. Jože je nedvomno bil tisti, ki je prerudaril večino gradiva iz Arhiva Republike Slovenije, ki vsebuje kakršen koli podatek o gospodarskem dogajanju v času od leta 1945 do 1991. Je pravi zgodovinar, katerega vse delo temelji na arhivskem gradivu, ki ga je večinoma našel v arhivu in uporabil prvi, če na kar edini. Je raziskovalec, ki skoraj dobesedno živi v arhivu in iz njega črpa.

Celotno raziskovalno delo, njegov vsebinsko bogat opus, tako po raznolikosti tem kot po vsebinskem bogastvu, uvršča dr. Jožeta Prinčiča ne le med najvidnejše zgodovinarje gospodarske preteklosti, marveč med pomembnejše zgodovinarje obdobja po drugi svetovni vojni. Gospodarska zgodovina je namreč del zgodovine, zelo njen bistveni del in ne le nekaj obrobnega, kot kar se žal v našem zgodovinopisju na gospodarsko preteklost in njeno preučevanje mnogokrat gleda. Jože Prinčič je s svojim delom pokazal, da je gospodarska zgodovina, zlasti gospodarska politika zelo zanimiv in poveden del zgodovine. S svojimi raziskavami in njih predstavltvami gospodarske politike socialističnih oblasti je v mnogočem tudi vrzeli v tematiki politične zgodovine.

Ob jubileju velja kolegu in prijatelju čestitati in mu zaželei še veliko raziskovalnega dela, v katerem uživa, energije in zdravja.

V strahu pred zgodovino in v zavezi resnicoljubnemu spominu – Zgodovinarjev poklic kot državljanska drža

Ob šestdesetletnici Vaska Simonitija

*Če se zadovoljite z danim, se obnašate kot sužnji.
Če prosite za več, se obnašate kot otroci. Če osvojite
več, se obnašate kot norci, kajti vsako osvajanje ...*

Fernando Pessoa

Obletnice niso dnevi jasnega pogleda. Obračamo se tedaj k včerajšnjemu in k jutrišnjemu dnevu in vendarle stojimo v današnjem in ne vemo, če si tega zares želimo. Želimo si nazaj včerajšnjega dne ali pa se bojimo, da se še kdaj vrne, in obenem ne vemo, ali je naša želja zares upravičena, oziroma ne moremo biti zares prepričani, ali ima naša bojazen kaj osnove. Želimo si čimprej jutrišnjega dne, a ne moremo biti zares gotovi, da se nam jutrišnji dan ne izneveri ali pa se nam celo odtegne. Ob obletnicah, ob dneh, ko izstopimo iz vsakdanjika in premišljujemo o slavljenju oziroma slavljenjih ali pa dogodkih, za katere mislimo, da jih moramo slaviti, pa se obračamo predvsem k sebi in k današnjemu dnevu, in vendar je teža vsakokratnega današnjega dne nemara vselej vse prevelika, da bi se mogli z njo zares scela soočiti; in enako je tudi s težo včerajšnjega in jutrišnjega dne. Zato si ob obletnicah včerajšnji, današnji in jutrišnji dan pišemo z velikimi začetnicami – kot Včeraj, kot Danes in kot Jutri –, zato da bi si včerajšnji, današnji in jutrišnji dan naredili lažji, da bi jih izvzeli iz njihovega za nas pretežkega trenutka in jih postavili v veliki lok časa, ki se pne onstran nas samih in našega doživljanega trenutka, in vendar s tem vanje le prenašamo svoj trenutni spomin, svoje trenutne predstave in svoja trenutna hotenja. Naši trenutni spomini, predstave in hotenja pa seveda niso samo današnji in hipni; so od včeraj in so za jutri. Jasnost našega pogleda je tako vselej sestavljena in našega hkratnega današnjega, včerajšnjega in jutrišnjega pogleda. In vendar, kakšna jasnost pa je to? Ni to le jasnost naše včerajšnje in jutrišnje slutnje ter današnjega privida in današnjih iluzij in ostankov včerajšnjih? Obletnice, dnevi tako motne jasnosti, so dnevi, ko izstopimo iz vsakdanjika, zato da bi si ozavestili in premislili naše slutnje in naše iluzije oziroma slutnje in iluzije slavljenčev.

* * *

Vasko Simoniti je zgodovinar z jasno slutnjo in intelektualec z jasno iluzijo. Šestdeset let, obletnica, ki jo slavi letos, pa se zdi ob nepravem času. Njegova slutnja je namreč vse preveč živa in njegova iluzija vse preveč zavezujoča, da bi ob branju njegovega znanstvenega in esejističnega opusa lahko imeli pred očmi moža, pomirjenega s svojim svetom ter preteklostjo in prihodnostjo svojega sveta; simbolika števila šestdeset, ki govori o popolnosti in harmoniji ter zaključenem krogu časa nas k temu nagovarja. In vendar nas intelektualni nemir in celo vihrovost, ki vejeta iz Simonitijevega opusa, navajata k povsem drugačnim mislim. Ko človek prebira Simonitijeve razprave, eseje in zapise in gleda čez njegov *curriculum vitae*, mu vstopa v misel prvi verz iz prvega peklenskega speva Dantejeve *Božanske komedije*: »Na sredi našega življenja pota / sem gozdu črnemu zašel v globine, / ker me na stranpot je zavedla zmota.« (Pekel I 1-3). Zares zdi se namreč, da je Simoniti šele na sredi svoje življenske poti, »zmota« pa seveda ne njegova, čeravno ga scela zaposluje, a o tem kasneje. Mejniki njegove življenske oziroma akademske poti so vsekakor impresivni.

Potem ko je leta 1977 diplomiral na Oddelku za zgodovino Univerze v Ljubljani in dobro desetletje kasneje tam tudi doktoriral, je Vasko Simoniti postal docent in desetletje kasneje *ordinarius* za slovensko zgodovino zgodnjega novega veka. Slednje je bil pomemben dosežek ne le zanj osebno ter Oddelek za zgodovino, pač pa tudi sicer za slovensko zgodovinopisje, kajti s tem se je tudi v slovenskem zgodovinopisju obdobje zgodnjega novega veka utrdilo kot posebno zgodovinopisno obdobje; dotlej je bilo namreč pojmovano kot del zgodbe o »fevdalni dobi«, ki se je raztezala od srednjega veka pa do konca 18. stoletja. S Simonitijevo habilitacijo je bil tako odpravljen skoraj petdesetletni institucionalni zaostanek, ki je slovensko zgodovinopisje na tem področju ločil od drugih zgodovinopisij zahodnoevropske tradicije. Na nemških univerzah, na primer, so bile katedre za zgodnji novi vek ustanovljene že v petdesetih in zgodnjih šestdesetih letih, na ameriških pa so zgodnji novi vek pojmovali kot posebno zgodovinsko obdobje že od sredine dvajsetih let 20. stoletja.

A četudi se je Simoniti habilitiral za področje slovenske zgodovine zgodnjega novega veka in ob tem izkazoval posebno zanimanje za zgodovino Balkana, v svojih predavanjih, posebej pa v svojih raziskavah, vselej skuša preseči oba koncepta, ki zamejujeta njegovo habilitacijsko polje; tako koncept nacionalne zgodovine kakor tudi koncept zgodovine zgodnjega novega veka. Potegniti historični lok čez različne zgodovinske čase in fenomene ter onkraj posebnih zgodovinopisnih paradig – to ni le priljubljena tema njegovih pogovorov s kolegi, v katerih s svojo zahtevno, vedno duhovito in celo razigrano in vedno dobrohotno provokacijo ne prizanaša nikomur; to je agenda, ki ji je Vasko Simoniti zavezan pri svojih predavanjih in v svojih raziskavah. Takšen pristop je močan magnet za študente. Na njegovih predavanjih, postavljenih v zgodnje ponedeljkove ure, ko se mladi človek sicer šele prebuja, je predavalnica vedno nabito polna. Navdušenje nad takšnim pristopom je pri Simonitijevih študentih torej izpričano, da ga s študenti delijo tudi njegovi kolegi, pa je manj gotova stvar. Enotno in scela afirmativno pa je nemara mnenje

ob sintezi slovenske zgodovine, ki jo je napisal skupaj s Petrom Štihom in Petrom Vodopivcem in je doživela več ponatisov pa tudi hrvaški, nemški in angleški prevod. V njej je Simoniti razgrnil svoje široko védenje o slovenski zgodovini zgodnjega novega veka ter svoj širok pogled na zgodovinopisje sicer.

Simonitijev pogled na zgodovinopisje pa tudi njegov pogled na preteklost oziroma na zgodovino je sicer mogoče videti izoblikovanega že v njegovem doktoratu, ki ga je napisal pod mentorstvom Ignacija Vojeta in je pod naslovom *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju* izšel leta 1993 pri Slovenski matici; Simonitijeva vez z njegovim mentorjem ostaja do danes kar najbolj pristna, tesno pa je povezan tudi s Slovensko matico, ki jo ceni kot eno izmed odličnih slovenskih akademskih ustanov in založb. Naslov Simonitijeve knjige pa je izbran morda nekoliko preveč skromno. Delo namreč ni le vojaška zgodovina, pač pa je Simoniti vojno dogajanje in z njim povezane obrambne strategije v slovenskih oziroma notranjeavstrijskih deželah v 16. stoletju z veliko »obratno« veščino vpel v siceršnja dogajanja tistega časa. Obramba notranjeavstrijskih dežel zoper turški vojaški pritisk je bila, kot je nazorno pokazal Simoniti, neločljivo povezana s siceršnjim političnim dogajanjem ob koncu srednjega in v začetku zgodnjega novega veka, in bila je scela vpeta v tedanje siceršnje idejne in ideološke ter mentalitetne okvire; bila je konstitutivni element pri izgrajevanju (zgodnje)moderne države. Pri tem protiturška obramba in z njo povezana politična in družbena dogajanja nikakor niso bila le odgovor na turški pritisk, in idejni oziroma ideološki okviri, ki so se v tej zvezi vzpostavljali, nikakor niso bili le posledica turške grožnje, pač pa so vselej imeli svoj lastni, od neposredne turške nevarnosti neodvisni *ratio*. Turška nevarnost je bila tako pogosto le argument v političnih razpravah med deželnim knezom in njegovimi političnimi oziroma oblastnimi rivali, t. j. deželnim plemstvom oziroma deželnimi stanovi. In turška nevarnost ni bila le turški strah, ki je imel vse do konca 17. stoletja povsem realne osnove, pač pa je bila tudi »turški strah«, ideološko bodalo, ki se ga je usmerjalo zoper politične pa tudi verske nasprotnike. In slednjič turška nevarnost ni bila le predivo, iz katerega so se spletali poznosrednjeveški ter zgodnjenovoveški mentalitetni vzorci, pač pa je bila v veliki meri le potrditev in utrditev le-teh. V njih je ključno vlogo igral fenomen človeškega strahu kot prepričanje o človekovi majhnosti in nemoči ter prepuščenosti njegovi oblasti; politični oblasti tega sveta ter božji z onega sveta.

Vojna in vojska, oblast sama po sebi ter moč in nasilje vsakokratne oblasti ter strah pred vsakokratno oblastjo in pod njo – to so teme, ki Simonitija fascinirajo in zaposlujejo do danes in ga navajajo k raziskovanju in premišljevanju in slednjič tudi k političnemu ali bolje državljanskemu angažmaju. O tej njegovi fascinaciji pričajo njegove številne razprave, zlasti tiste, ki jih leta 2003 zbral v knjigi *Fanfare nasilja*, prav posebej pa razstava z naslovom *Temna stran meseca – Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945–1990*, ki jo je leta 1998 skupaj s prijateljem pisateljem Dragom Jančarjem in širokim krogom sodelavcev postavil v Muzeju novejše zgodovine v Ljubljani. Razstava je nastala iz razočaranja in osuplosti ob »zloščeni zgodovini«, ki z zamolčevanjem in zatajevanjem dejstva, da je bilo tudi na Slovenskem 20. stoletje doba noči, kot je minulo stoletje označil češki filozof Jan

Patočka, onemogoča soočenje s preteklostjo, s tem pa tudi s sedanostjo slovenske politične skupnosti. Čas slovenskega in jugoslovanskega komunizma je bila namreč, kot se je znala pohvaliti komunistična oblast, doba »permanentne revolucije,« kar pa je tako v idejnem kakor tudi v oblastno-tehničnem smislu v prvi vrsti pomenilo, da je bilo v njenem imenu dovoljeno vse, tudi zanikovanje, zaničevanje in uničevanje človeka: »Permanentna revolucija,« je v svoji razpravi v zborniku k razstavi pisal Simoniti, »je bila v bistvu samo olepševalni izraz za totalitarizem.« In to dejstvo si je bilo tedaj potrebno ozavestiti in ga priznati. »Če hočemo v zvezi s tem obdobjem kaj razumeti, je treba misliti posamično človekovo usodo. In prepletenost človeških usod,« pa je tedaj menil Drago Jančar. Pisatelj poziv pri tem ni veljal le zgodovinarjem. Bil je izraz želje senzibilizirati slovenski zgodovinski spomin, za katerega se je zdelo, da ga, vsaj kar zadeva slovensko 20. stoletje, zaznamuje popolna historična nezavest; in kadar je na delu ta, preteklost ne more postati zgodovina, ampak ostaja sedanost, vnaprej orošana prihodnosti. Razstava tako ni bila – in predvsem ni želela biti – le zgodovinski elaborat, pač pa je bila politično dejanje v najboljšem klasičnem pomenu besede. Bila je državljansko dejanje.

Razstava je povzročila veliko zanimanja pa tudi vznemirjenja in bila je povod za mnoge polemike, ki so se domala vse osredotočile na politično sporočilo razstave. Tako naklonjeni in celo navdušeni ocenjevalci razstave kakor tudi njeni ostri kritiki so v razstavi videli politično dejanje, ki pa so mu dajali povsem nasprotno vrednostne predznake; da je bila razstava politično dejanje, je bil kompliment in očitek hkrati. Do pravega »Historikerstreit«, kakršnega je sredi osemdesetih let ob svojem proučevanju nacistične preteklosti doživelo nemško zgodovinopisje in ki bi omogočil oblikovanje epistemološkega okvira – kot ga ponujata, na primer, »nova socialna zgodovina« ter »nova kulturna zgodovina« –, znotraj katerega bi bilo mogoče antagonistične historične interpretacije videti v kontekstu njihovih znanstvenih tradicij, postaviti v kontekst zgodovine znanosti, jih približati in nemara celo pomiriti, pa tedaj niti ne kasneje vendarle ni prišlo.

Povsem deljena recepcija razstave vsled tedanje razklanosti slovenskega političnega prostora seveda ni mogla biti ne nepričakovana niti ne nerazumljiva. Manj razumljivo ostaja ob tem njeno osredotočenje na politično sporočilo razstave, medtem ko je epistema, ki jo je razstava vpeljevala v slovensko politično zgodovinopisje ter v slovensko razumevanje preteklosti, ostala malodane povsem prezrta. In vendar moremo danes trditi, da je bil prav v epistemološkem pogledu, kot ga je razstava izpričevala, njen največji in obenem trajnejši doprinos. Klasična politična zgodovina oziroma tradicionalno politično zgodovinopisje, za kakršno moramo označiti tudi slovensko politično zgodovinopisje, oblast namreč pojmuje, če se navežemo na Michela Foucaulta, v filozofsko-juridičnem smislu, t. j. kot »naravni« instrument vsakokratne oblastne oziroma politične elite, ki se ga »logično« uporablja za doseg vsakokratnih političnih ciljev in mu je mogoče vsak trenutek priskrbeti ustrezno filozofsko ali bolj filozofično upravičilo in mu ustvariti ustrezno juridično podlago za njeno legitimnost. Takšnemu pogledu na pretekla, seveda pa tudi sedanja politična dogajanja, pa se postavlja nasproti historično-politično pojmovanje oblasti, ki le-te ne vidi zgolj kot instrumenta politične elite v funkciji

njene politične oziroma oblastne ideje, pač pa kot politično idejo samo. Ali povedano drugače, oblast sama na sebi ne obstaja kot vedno nespremenljivi instrument politike, izvzet iz historičnega dogajanja ter aktualnih političnih razmerij in razmer, pač pa je najbolj pristni izraz le-teh. »Oblast«, je v svojih predavanjih razmišljal Foucault, »se ne daje niti se ne izmenjuje niti se po njej ne posega, pač pa se izvaja; oblast obstaja le v dejanjih.« Kakšna ta dejanja so, pa je vselej odvisno od kulturne in civilizacijske ali bolj etične države oblastnikov.

Takšno pojmovanje politične zgodovine je bilo v času, ko je razstava nastala, v slovenskem zgodovinoisju novo, prav v istem času pa se je tudi v evropskem zgodovinoisju artikularilo na novo kot raziskovalna paradigma; nemško zgodovinoisje jo je poimenovalo kot »kulturna zgodovina političnega« (Barbara Stollberg-Rilinger) ter kot »nova politična zgodovina« (Ute Frevert), v francoskem zgodovinoisju pa se je skušala uveljaviti kot »filozofska zgodovina političnega« (Pierre Rosanvallon). Da se avtorji razstave niso navezali na njihovem pristopu sorodno intelektualno in raziskovalno vrenje tistega časa in za svoj pristop niso iskali teoretične epistemološke podlage, moremo sicer obžalovati; tako komplimenti kakor tudi očitki k razstavi bi mogli biti manj empatični in s tem lahko bolj prepričljivi in državljansko dejanje, ki je bilo z razstavo izpričano, politično odločilnejše in s trajnejšim učinkom. A ne glede na to lahko danes rečemo, da je bila razstava pomemben mejnik v slovenskem zgodovinoisju in sicer v slovenski znanosti. Razstava ni le odprla dotlej zamolčevanih, do ignorance zloščenih ali pa kot nujno zlo v službi Smisla Zgodovine označenih tem o totalitarni oblasti in njenih žrtvah, pač pa je vpeljala v proučevanje in pojmovanje oblasti same na sebi, t. j. v proučevanje fenomena oblasti, nov, bolj pozoren in bolj občuten pogled.

Postavitev razstave o preteklosti, ki se noče končati, pa ni bilo zadnje državljansko dejanje Vaska Simonitija. Prepričan, da »izgubljeni polpretekle stvarnosti« pohablajo demokratični ustroj države in ustvarjajo oblastni red, ki ga je sam označil s skovanko »demokratura«, t. j. kot cepljenko med demokracijo kot ustavno formo in civilizacijsko normo na eni strani ter dejanskim avtoritarnim oligarhičnim načinom vladanja na drugi, si je Simoniti za nekaj časa, če si sposodimo izraz Maxa Webra, privzel »politiko kot poklic« in leta 2004 postal minister za kulturo v vladi Janeza Janše. Sedaj tudi sam oblast in s tem sooblikovalec sedanosti in soustvarjalec prihodnosti pa je Simoniti kar najbolj pogrešal preteklost oziroma zgodovino. V pismu, ki ga je ob njegovi osemdesetletnici pisal Ignaciju Vojetu in ga tedaj objavil v slavljencevem zborniku, stojijo med drugim tudi vrstice, ki govorijo o njegovi veliki fascinaciji z zgodovino ter njegovi zavesti o njeni pomembnosti.

»Vsak trenutek nam preteklost in zgodovina sporočata, da smo delček na premici časa in le s skupaj s tistimi pred nami in tistimi, ki nam bodo sledili, smo lahko deležni smisla bivanja. Preteklost, minljivost pa nas ne smeta navdajati z občutkom nemoči, ampak z zavestjo, da je v vsem, kar je, torej tudi v tistem, kar je bilo, dar življenja. Zgodovinarji dejansko nenehno slavimo življenje, v kakršnih koli razmerah in oblikah se že pojavlja.«

Kakšna je bila Simonitijeva izkušnja biti na oblasti, vsaj za pisca teh vrstic ostaja *arcana*, a razsvetljskemu etičnemu imperativu scela predana državljanska drža, kot jo izpričuje njegov zlasti esejistični opus, njegova *prudencia civilis*, go-

voru v prid veri, da so bila njegova naprežanja za to, da bi bila tudi oblast slavilka življenja, kar največja; da oblast sama po sebi to nikoli ni, če pa že, pa le pod demokratično državljansko prisilo, je namreč eno izmed osrednjih sporočil Simonitijevega opusa. Ta je ves posvečen prav tej oblasti »zmoti«, ki vselej vodi, če se navežemo na Dantejevo misel, v »gozd črni«, in to, če sledimo Simonitijevim izvajanjem, neredko dobesedno.

* * *

Svojo izvrstno razpravo o oblikovanju zgodnjemoderne države, v kateri obenem razgrinja svoj pogled na politiko vobče, začenja Simoniti z naslednjimi vrsticami.

»Ko govorimo o državi, govorimo o oblasti; ko govorimo o oblasti, govorimo o nasilju. In ko govorimo o nasilju-oblasti-državi, se v našem razpravljanju običajno skriva veliko hipokrizije, saj se izogibamo soočiti s spoznanjem oziroma potrditi spoznanje, da brez nasilja ni (politične) zgodovine. Vse pomembno v zvezi z nastajanjem države, valovanjem njenega življenja, je nastalo skozi zmago in poraz, napad in obrambo, sovražnosti in vojne. Pri tem je vedno obstajalo pravo močnejšega in pravo šibkejšega. Posedovati pravo – z njim imeti tudi pravice, privilegije – pa je (bil) izraz moči.«

Ključno vprašanje pri tem je, nadaljuje Simoniti, »kdo pravo (pravila) vzpostavlja in za koga je vzpostavljeno«. Oblikovanje prava – in s tem določanje političnega, še več, moralnega in etičnega Prava in posledično oblikovanje kolektivne Resnice – je, kot izhaja iz Simonitijevih razmišljanj, politični privilegij vsakokratne oblasti, je privilegij države oziroma Države; je posestni privilegij suverena. In kdo je suveren? »Suveren je, kdor odloča o izrednem stanju,« je na to vprašanje odgovarjal nemški ustavni pravnik in filozof Carl Schmitt. Simonitijeva razmišljanja so s Schmittovim konceptom sfere političnega scela uglašena – čeravno se Simoniti nanj ne sklicuje –, kajti enako kot Schmitt tudi Simoniti vidi oblikovanje moderne države in delovanje politike sicer kot diabolčni vrtiljak soočanj političnih prijateljev s političnimi sovražniki. Ta soočanja pa so vedno boj *ad extremum*. So soočanja različnih interesov in različnih in celo izključujočih se političnih oziroma oblastnih konceptov, ki se slednjič vselej soočijo v vojni, vsaj pod njeno ogrožnjo oziroma v njeni senci. »Vojna je žal zgodovinska usoda in do sedaj bistvo zgodovine«, piše Simoniti v omenjeni svoji razpravi. V vojnah – tako realnih, krvavih kakor tudi diskurzivnih – politični protagonisti vselej utemeljujejo svoje politično naprežanje oziroma svoje videnje oblasti in države z argumenti prava, s katerimi skušajo utemeljiti legitimnost svojih naprežanj in oblikovati temelje svoje suverenosti. Moč (političnih) argumentov, utemeljenih v pravu ter v Pravu, pa je šla oziroma vselej gre v paru z argumenti (politične) moči, t. j. z argumenti vsakokratnega političnega prijateljstva in zavezništva ter v imenu vsakokratnega političnega sovraštva.

Podoba političnega polja, kot nam jo v svojih razmišljanjih o preteklosti slika Simoniti, je, kot lahko vidimo, kar najbolj mračna, in mračna je tudi njegova slutnja o dogajanju v vsakokratni sedanosti za vsakokratno prihodnost. »Razumska sla

po nasilju,« piše v uvodu v svojo knjigo *Fanfare nasilja*, »prekriva vse, tudi duhovno in presežno, ki zato praviloma ostajata stvar posameznikov in tudi povsem osebne osamljenosti. Prej kot bi bili lahko ponosni na zgodovino, bi morali biti od nje prestrašeni.« Simonitijev strah pred zgodovino temelji tako na prepričanju o človekovi šibkosti, da lahko vsak trenutek podleže svoji »volčji naravi«, svojemu »Kajnovemu instinktu«, ki je v njem. In korenini v diabolični osi nasilje-oblast-država, ki se mu kaže kot osrednja historična konstanta. Simoniti se v tem svojem strahu navezuje na hobsijansko evropsko intelektualno tradicijo, ki sta ji moderni artikulirani izraz dala v prvi vrsti Sigmund Freud in Foucault. A to niso Simonitijevi »hišni bogovi«. Da se pri velikanih evropske politične misli navdihuje, je jasno, jasno pa je tudi, da pri njih ne išče njihovega blagoslova. V svoji veri v človeka in v moč njegove ustvarjalnosti, ki se, seveda, more stekati tako k dobremu kakor tudi k zlu, Simoniti ne priznava nobenih »bogov«.

Ob tem pa ne spregleduje druge človekove antropološke konstante, ki se izraža v človekovi senzibiliziranosti za duhovno in presežno – oba pojma sta v Simonitijevih razmišljanjih osvobojena vsakršnih religiozних oziroma konfesionalnih vsebin – ter v človekovi eksistencialni navezanosti na drugega in v njegovi odprtosti do drugega. To antropološko konstanto pa bi lahko poimenovali kot politični pogum. Politični pogum je namreč potreben, da se človek na eni strani sooči s svojo »volčjo naravo« in jo v odnosu do drugega preseže. In politični pogum je potreben, da se na drugi strani sooči s svojo vsakokratno in vselej nasilno oblastjo. Boj človeka proti oblasti, enako kakor boj človeka s samim sabo, pa je, piše Simoniti, ponajprej boj spomina proti pozabi. In tu se začne zgodovinarjeva velika naloga pa tudi njegova velika odgovornost: ohranjati spomin na človeka. V svojem inauguralnem predavanju, ki mu je dal naslov *Kandidov vrt?*, pravi Simoniti tudi naslednje.

»Pojava zločina in nasilja, ki do vrha napolnjujeta človeško zgodovino, zgodovinar ne more relativizirati z ugotavljanjem vzročnosti in posledičnosti, ampak mora kot humanist, zavezan človeku, zločin prepoznati kot nedopustno človeško dejanje [...] Zgolj opazovanje preteklosti in ugotavljanje zgodovinskih dejstev nas namreč odvrčata od bistva zgodovine. Vse to nas navdaja s spoznanjem, da moramo zgodovino obravnavati s stališča humanosti in etičnosti.«

Takšna zgodovinska obravnava pa seveda ne more biti zgolj obravnava »obrtnega mojstra«, pa naj bo ta še tako večš svojega zgodovinarskega poklica, pač pa nujno zahteva politični ali bolje državljanski angažma. V že omenjenem pismu Vojetu zapiše Simoniti svojo menda najbolj zavezujočo misel za svoj poklic zgodovinarja, misel, ki je obenem apel.

»Zgodovina ima torej globoko moralno moč, če jo je človek voljan razumeti in doumeti. In Ti, Nace, si jo razumel in doumel v njeni najbolj čisti sporočilnosti [...] in iz nje si izluščil smisel vsakokratne sedanjosti: iz preteklih dejanj se učimo živeti, ne sovražimo, ampak dopuščajmo drugemu njegovo pot, ne poškodujmo se, sobivajmo v razumevanju različnosti.«

* * *

Opus Vaska Simonitija se bere kot *institutio principis*, kot »knežje ogledalo« moderne glavarja in suverena, t. j. državljana. Naj gre za razmišljanja o preteklem dogajanju ali pa za premisleke o sedanjem, z vsem svojim pisanjem Simoniti bralca

vabi k pozornemu premisleku o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Poziva ga, da se otrese svojih predsodkov, predvsem tistih o politiki, in se osvobodi svojih mitov, ki ga navadno »prej kot k aktivnosti, ponosu in samozavesti nagovarjajo k nemoči, poslušnosti in vdanosti oblasti«. Simoniti bralca vabi k premisleku o sebi samem, in vabi ga k temu, da začne zgodovino, s tem pa tudi sedanjost, misliti ter svoji etični misli samozavestno slediti in s tem živeti polno državljansko življenje. Resnicoljubni spomin je za to *conditio sine qua non*. Nujno pa je tudi, moramo dodati, sprejetje dejstva, da zgodovina ni polje nuje in usode – nujnega zla in velikega Smisla –, ki da jima je podvržen človek, pač pa je polje neizmerne človekove svobode in ustvarjalnosti, seveda pa tudi polje, na katerem se do neizmernosti človekovo svobodo in ustvarjalnost zanikuje, zaničuje in uničuje. In tudi o tem dejstvu govori ves Simonitijev opus. Ta tako ni le pozorna analiza slovenske preteklosti in sedanjosti, pač pa je obenem analiza fenomena oblasti vobče, še več, njegov opus ni le analiza oblasti, je tudi svojevrstni politični menetekel.

V glasnem kontrapunktu z državljskim apelom, ki ga izpričuje Simonitijev opus, se tako kaže še ena primerjava, ki se ob branju tega opusa prav tako ponuja. Simonitijeve raziskave in njegova preišljevanja se kažejo kot dantejevska hoja skozi preteklost in vselej podaljšano preteklost, ki ji pravimo sedanjost; so hoja skozi pekel in vica človekove politične oziroma družbene eksistence. Na tej hoji Simoniti s pozornostjo in občutljivostjo, kakršni sta v zgodovinopisju sicer le redko izpričani, opisuje oblast ali bolje Oblast, oblastne nasilneže in oblastne oprode, oblastne nečimerneže in politične mlakobneže in omahljivce, sejalice razprtije in licemerce, politične pohabljenca in politične izgubljenca in njihove večne žrtve: njih same; krogi pekla in vic so do roba napolnjeni z oblastno oziroma politično grešnostjo, grenkobo in zagrenjenostjo. O izpričanih samozavestnih državljskih, osvobojenih svojih »volčjih« in nizkotnih političnih strasti, odgovornih do sebe in svojih ter sočutnih do sočloveka, v Simonitijevih spisih ne moremo brati. Samozavestni državljani, preišljevalec svoje biti in bivanja ter izzivalec svoje vselej nasilne oblasti in s tem nosilec demokratičnega političnega duha – v dantejevskem jeziku bi ga poimenovali kot človeka kardinalnih kreposti, človeka, ki izpričuje pogum, preudarnost in velikodušnost in je zavezan zmernosti in pravičnosti –, v Simonitijevih spisih ostaja iluzija; iluzija, ki naj opogumlja. Takšno iluzijo človek-državljan vsekakor potrebuje. Brez takšne *iluzije* bi mu bila *realnost* lahko samo neznosna.

Hoja skozi pekel in vica človekove politične eksistence je namreč vendarle hoja proti rajju. Je hoja na tisti »ljubeznivi grič, ki je,« kot je pisal Dante, »vir in pričetek vsake sreče« (Pekel I 77–78), je hoja na kraj, »kjer se človeku zdravje vrne« (Raj XVII 20). Hoja proti rajju je sicer polna nevarnih ovinkov in pogubnih globeli, a je gotova. Tako je verjel Dante in v to hoče verjeti tudi Simoniti. A drugače kot Dante, ki je verjel tudi, da človek na tej poti ni sam, pač pa je vselej v zavetju Previdnosti in se mora vselej zanesti na svojo »dobro vlado«, t. j. na svojo krepostno oblast, Simoniti takšne vere nima; človek je na poti v svoj raj ali bolje v svoji slutnji raja vselej sam, ostaja mu le in na poti ga vodi le politična oziroma državljanska iluzija, iluzija o svobodnih, odgovornih in sočutnih ljudeh. Simoniti

jo ohranja v zanesenosti, svojo slutnjo raja pa najdeva v umetnosti, o kateri piše, da je izraz bistvenega in tako poleg državljanskih kreposti in resnicoljubnega spomina edino tkivo, ki more človeka v dobrem povezati z njegovim bližnjim. Svoj raj najdeva Simoniti na svojih sprehodih po slovenski Toskani, Brdih, po tamkajšnjih res ljubeznivih gričih, odkoder prihaja in kjer je menda najraje; svoj raj najdeva v svojem kandidovskem vrtu. A razlogov za to, da ta svoj vrt vedno znova zapusti, razlogov, ki mu jih dajeta njegova slutnja in njegova iluzija, mu ne bo zmanjkalo. *Historia docet.*

Sašo Jerše

Ocene in poročila

Marcellinus Comes, **Kronika**. Uvodna studija, povijesni komentar i prilozi Hrvoje Gračanin. Priredila i prevela Bruna Kuntić-Makvić. Zagreb : Izdanja Antibarbarus, 2006. 334 strani (Biblioteka Latina et Graeca ; 36).

Komentirana dvojezična izdaja Kronike komesa Marcelina (rojen okoli 480, umrl po letu 534), ki sta jo za hrvaško zbirko Biblioteka *Latina et Graeca* pripravila Bruna Kuntić-Makvić in Hrvoje Gračanin predstavlja pomembno dopolnitev del s področja pozne antike tudi za slovenskega bralca, saj Marcelinova Kronika v slovenski jezik še ni bila prevedena.

Izdano delo in njen avtor sam sta podrobno predstavljena v pregledni in zanimivo napisani uvodni študiji, v kateri nam najprej Hrvoje Gračanin predstavi izvor, vsebino in pomen poznoantičnih kronik, ter Marcelinovo življenje in njegovo delo. Potem ko sta prva krščanska kronista, Sekst Julij Afričan (umrl po letu 240) in Hipolit Rimski (umrl 235), v svojih kronikah začetke krščanstva kot prva poskušala časovno uskladiti z dogodki svetovne in starozavezne zgodovine, predstavlja kronika Evzebij iz Cezareje vrh teh prizadevanj. Evzebij, ki je svoje delo končal okoli leta 311 in ga leta 325 naknadno še nekoliko dopolnil, je sestavil kronološko preglednico, v katero je razvrstil vsa leta od Abrahamovega rojstva do svojega časa. V vrsti Evzebijevih nadaljevalcev, ki so ustvarjali tako v vzhodni kakor zahodni polovici rimskega cesarstva, uvrščajo komesa Marcelina med nekoliko manj pomembne avtorje pozne antike. Kljub temu pa ima njegovo delo zaradi posebne pozornosti, namenjene ilirskemu področju, kot vir za proučevanje preteklosti balkanskega prostora za poznavanje zgodovine širšega sosedstva danes slovenskega ozemlja vsekakor poseben pomen.

Podatke o svojem življenju in delu nam deloma razkriva Marcelin sam, pomembno pa jih dopolnjuje tudi njegov sodobnik Kasiodor. Da je bil prav Ilirik tisto področje, od koder je bil Marcelin doma, ne kaže le avtorjevo zanimanje za tamkajšnje dogajanje, ampak predvsem Kasiodorova povsem nedvoumna opredelitev Marcelina kot Ilirca (*Illyricianus*), torej prebivalca ilirske prefekture. Ta je v Marcelinovem času obsegala makedonsko (province Tesalija, Ahaja, Kreta, Prva Makedonija, Druga Makedonija, Stari Epir, Novi Epir) in dačansko diecezo (province Obrežna Dakija, Sredozemska Dakija, Prva Mezija, Dardanija, Prevalitana). Na osnovi Marcelinovega dobrega poznavanja predvsem dela Ilirika, ki so ga predstavljale Dardanija, Obrežna Dakija in Prva Mezija, pa bi lahko sklepali, da je prihajal iz ene od treh navedenih provinc. Ker je bilo to področje izpostavljeno nenehni

nevarnosti vpadov različnih plemenskih skupin (Gotov, Hunov in Bolgarov), bi si na ta način lahko pojasnili tudi Marcelinovo skrbno beleženje podatkov o vpadih teh ljudstev na omenjeno obmejno področje cesarstva. Kljub temu, da Marcelin po rodu najverjetneje ni pripadal višjemu družbenemu sloju in da je prihajal s provincialnega zaledja, si je pridobil dobro izobrazbo in kasneje tudi dobro službo v krogu Justinijanovih sodelavcev. Morda je Marcelin prav z objavo svoje kronike leta 518 zbudil Justinijanovo pozornost in tako vplival na odločitev bodočega cesarja, da si Marcelina izbere za svojega tesnega sodelavca. Kot *cancellarius* patricija Justinijana je Marcelin svojo službo opravljal do leta 527, ko je Justinijan postal cesar. Nekaj let kasneje, leta 534, je Marcelin ob priložnosti Justinijanove zmage nad Vandali v Afriki objavil nadaljevanje svoje kronike, v katerem je cesarju Justinijanu namenil osrednje mesto in se mu z izraženo naklonjenostjo, hvaležnostjo in spoštovanjem zahvalil za zaupanje in službo.

Kot nadaljevalec Evzebija in Hieronima je Marcelin svojo kroniko začel z letom 379 in jo nadaljeval do leta 534. Skozi celotno delo spremlja predvsem dogajanje na Vzhodu, pri čemer namenja posebno pozornost že omenjenim vpadom tujih ljudstev na področje cesarstva in bojem z njimi (zlasti s Huni, Ostrogoti, Bolgari in Slovani), poroča o vojnah na Vzhodu (proti Perzijcem in Izavrijcem), o pomembnih dogodkih v Konstantinoplu, pomembnih cesarskih zmagah, menjavah na prestolu ter dogodkih, povezanih z življenjem cesarskih družin, nemirih in uporih, dogodkih, povezanih s cerkvijo in verskimi vprašanji, o naravnih nesrečah in pojavih.

Ob Marcelinovem življenju ter vsebini in okoliščinah nastanka njegove kronike nas Hrvoje Gračanin v prvem delu uvoda seznanja tudi z Marcelinovimi historiografskimi kriteriji, značilnimi potezami njegovega načina datiranja, z viri, ki jih je Marcelin pri pisanju uporabljal, z jezikovnimi in stilnimi potezami kronistovega pisanja, z vprašanji, povezanimi s kasnejšim nadaljevanjem njegove kronike, njenim pomenom za poznavanje zgodovine danes hrvaškega ozemlja ter s podatki o rokopisni tradiciji in dosedanjih izdajah.

V drugem delu uvoda pa nam Bruna Kuntić-Makvić najprej predstavi ozadje nastajanja na tem mestu predstavljene hrvaške izdaje Marcelinove kronike, nato pa v nadaljevanju oriše kriterije, ki so jo vodili pri pripravi izvirnega latinskega besedila za novo izdajo ter izzive in težave, na katere je ob prevajanju Marcelinove kronike naletela. Prav ta del uvoda se mi zdi še posebej zanimiv, saj bralcu odpira vpogled v zahtevno delo prevajalca, katerega končni izdelek je rezultat vrste tehtnih premislekov. Za slovenskega bralca ima seznanitev z njimi še dodatno vrednost tudi v tem, da bi se z vrsto težav, ki jih Kuntić-Makvićeva navaja, srečali tudi ob prevajanju besedila v slovenščino. Kakor za hrvaški prostor opozarja Kuntić-Makvićeva, tako tudi za slovenski prostor velja, da ne obstaja močna tradicija prevajanja virov iz Marcelinovega časa, to pa prevajalčevo delo v marsičem močno otežuje. Posebno trd oreh predstavljajo nazivi za poznoantične državne in cerkvene funkcije, za katere tako v hrvaškem kakor tudi v slovenskem jeziku ni ustaljene terminologije. Rešitve, za katere se odloča Kuntić-Makvićeva, so utemeljene in bi bile deloma lahko v pomoč tudi ob prevajanju podobnih besedil v slovenščino.

Uvodni študiji sledita nekoliko prirejeno izvorno latinsko besedilo Marcelinove kronike in njenega nadaljevanja ter prevod v hrvaščino. Oboje je za predstavljeno izdajo pripravila Bruna Kuntić-Makvić. Izvirno besedilo dopolnjuje tudi kritični aparat, ki bralcu omogoča vpogled v različne možnosti branja besedila in je zato nujno dopolnilo vsake dobre izdaje, celotno besedilo kronike pa spremlja tudi podroben in pregledno napisan komentar. Komentar posega na obsežna področja cerkvene, vojaško-politične in literarne zgodovine, pri čemer pojasnjuje tudi celo vrsto podrobnosti, povezanih s kronološkimi vprašanji, z različnimi poimenovanji državnih služb in funkcij, z vprašanji lege posameznih krajev in njihove vloge, prinaša informacije o usodi nekaterih poganskih svetišč, o naravnih nesrečah in pojavih, o pomembnih dogodkih v Konstantinoplu in v vladarskih družinah, o usodi pomembnih osebnosti tistega časa ter nas seznanja še s celo vrsto drugih informacij, ki dopolnjujejo Marcelinovo besedilo, tako da je povsem razumljivo današnjemu bralcu, tudi če v Kroniki predstavljenega dogajanja pred branjem ne bi podrobneje poznal.

Poleg dobro napisanega komentarja prodornejši vpogled v dogajanje v Kroniki obravnavanega obdobja omogočajo tudi na konec knjige umeščeni dodatki: seznam v Kroniki navedenih krajev in utrdb s podatki o njihovi lokalizaciji in današnjem poimenovanju na njihovem mestu ležečih krajev, izbor za obravnavano področje ustreznih kart s kratkim komentarjem ter imensko, krajevno in stvarno kazalo.

Hrvaška izdaja Marcelinove kronike zaradi svojih odlik zagotovo predstavlja del obvezne literature za vsakogar, ki bi se z Macelinom in njegovo kroniko rad поблиže seznanil, zanimivo in poučno branje pa je tudi za vse tiste, ki jih obdobje zanima, tako za tiste, ki po zgodovinskih knjigah posegajo zgolj kot ljubitelji, kakor za tiste, ki se z zgodovino tudi profesionalno ukvarjajo.

Alenka Cedilnik

Reinhart Härtel (a cura di, con la collaborazione di Ursula Kohl), **I patti con il patriarcato di Aquileia 880–1255**. Roma : Viella, 2005. 207 strani + 4 slike. (Pacta Veneta; 12)

Vseh dvanajst objavljenih dokumentov, od katerih jih je večina v svojih najstarejših prepisih ohranjenih v *Codex Trevisaneus* in predvsem v *Liber Pactorum I*, trije pa so preživeli tudi v originalu, izvira iz Archivio di Stato v Benetkah. S tem je še enkrat več demonstriran najvišji pomen beneškega arhiva za celotno zgodovino severnojadranskega prostora, hkrati pa je potrjena tudi že večkrat ugotovljena slaba ohranjenost nekdanjega arhiva oglejske cerkve, kot ga poznamo po 1376 sestavljenem inventarju, famoznem *Thesaurus ecclesiae Aquilejensis*. Dokumente je za objavo pripravil graški medievist Reinhard Härtel, eden najboljših poznavalcev srednjeveške zgodovine oglejskega patriarhata in najbolj prizadeven izdajatelj njegovih listin. Visokim edicijskim standardom, ki jih je vzpostavil ob predhodnih izdajah (nazadnje: Die älteren Urkunden des Klosters S. Maria zu Aquileia 1036–1250, Publikationen des Historischen Instituts beim Österreichischen Kulturforum in Rom 2/6/2, Wien 2005), je sledil tudi v tem primeru in objavo beneško-oglejskih paktov lahko upravičeno označimo za vzorno. Obsežni vsebinski komentarji, ki predhodijo objavam posameznih listin, ne pojasnjujejo le zgodovinskega ozadja njihovega nastanka in ne analizirajo le njihove vsebine, ampak so hkrati tudi zgodovina beneško-oglejskih odnosov. Sosedstvo, kot se nam slika skozi objavljene pakte, ni bilo enostavno in zlasti za Oglej, ki se je generalno gledano tradicionalno nahajal v defenzivi nasproti republiki sv. Marka, tudi naporno. Večino obravnavanega obdobja, vse do 1180, je te odnose opredeljeval več kot pol tisočletja trajajoč spor med gradeškim in oglejskim patriarhatom, v 13. stoletju pa so bile v ospredju vsebine, ki so zasledovale temeljne cilje beneške politike nasproti terrafermi: varnost beneškega teritorija in svobodo in varnost trgovskih poti do trgoj v zaledju.

Preseneča, da se od dvanajstih objavljenih (in ohranjenih) paktov, ki so jih Benetke sklenile z Oglejem, kar deset nanaša na čas 1200–1255. Prvi pakt, ki je v bistvu enostranska – in v celotni seriji edina – *promissio* beneškega doža Ursusa nasproti oglejskemu patriarhu Walpertu, je nastal štirideset let za *Pactum Lotharii*, s katerim se 840 sploh začne serija beneških »meddržavnih« pogodb, in v istem mesecu, v katerem je Karel III. Debeli 11. januarja 880 obnovil Lotarjev pakt. Do 1200 je nato ohranjen samo še pakt iz 944, ki je zopet enostranska *promissio* – le

da tokrat patriarha Lupusa – in hkrati prva poznana listina, katere izstavitelj je bil oglejski patriarh. V vsebinskem oziru je torej omenjeni listini, kot tudi vse kasnejše pakte – še največjo izjemo predstavlja sporazum med patriarhom Bertoldom in dožem Giacomom Ttiepolom iz 1248 – komajda mogoče označiti s pojmom, ki je običajen in uveljavljen že od srednjega veka, saj, kot je poudaril že Härtel (S. 172), »njihova substanca ne korespondira poimenovanju, ki jim je bilo dano«.

Peter Štih

Ervin Dolenc, **Med kulturo in politiko: kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnimi vojnami**. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2010, 336 strani (zbirka Razpoznavanja/Recognitiones).

Med kulturo in politiko: kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnimi vojnami je znanstvena monografija, ki je novembra 2010 izšla v zbirki Inštituta za novejšo zgodovino Razpoznavanja-Recognitiones, v kateri so zbrana poglobljena zgodovinopisna razmišljanja pokojnega dr. Ervina Dolenca – zgodovinarja, znanstvenega svetnika na Inštitutu za novejšo zgodovino, filozofa, pisca šolskih učbenikov, sodelavca zgodovinske komisije pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije, predsednika komisije za podelitev nagrade Klio pri Zvezi zgodovinskih društev Slovenije, ljubitelja lokalne zgodovine, urednika, neutrudljivega sogovornika, prijatelja, kolega, očeta itd. Navesti je možno številne oznake in opredelitve, kar priča o doživetem in angažiranem življenju. O Ervinu, njegovem življenju in delu so svoje misli strnili Petra Svoljšak¹, Aleš Gabrič², Jurij Perovšek³, Bojan Godeša in Žarko Lazarevič⁴.

Dolencovo temeljno delo kulturno-historične zgodovine je mogoče razdeliti v dva temeljna problemska sklopa: kulturni boj med idejno-nazorskima taboroma ter vprašanja avtonomnosti izobražencev-intelektualcev. S problematike kulturnega boja med obema svetovnimi vojnami je na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani obranil disertacijo, ki je kot znanstvena monografija izšla 1995. Drugi vsebinski sklop pa je Dolenc raziskoval na dveh ravneh – v odnosu izobražencev do upravno-kulturne opredelitve za avtonomni kulturni razvoj ali koncept integralnega jugoslovanstva ter na področju heterogenosti obeh idejno-nazorskih taborov. Pri tem velja izpostaviti njegovo oceno, da je kljub zunanjem videzu kulturni boj pomembnejše vprašanje od opredelitve za avtonomni kulturni razvoj ali jugoslovanski integralni kulturni razvoj, kljub večji medijski odmevnosti slednje problematike. Omenjeno pojasnjuje z bistveno spremembo vloge in položaja slovenskih izobražencev v novi državi, katere konstitutivni del so bili tudi

¹ Petra Svoljšak, Ervinu Dolencu v večni spomin : (29. september 1960 – 22. februar 2009). *Kronika* 57, 2009, št. 3, str. 547–549.

² Aleš Gabrič, Dr. Ervin Dolenc 1960–2009. *Šolska kronika* 18, 2009, št. 1, str. 159–162.

³ Jurij Perovšek, V spomin Ervinu Dolencu. *Prispevki za novejšo zgodovino* 49, 2009, št. 1, str. 9–14.

⁴ Bojan Godeša in Žarko Lazarevič, Dr. Ervin Dolenc, (29. 9. 1960 – 22. 2. 2009). *Zgodovinski časopis* 63, 2009, št. 1-2, str. 245–249.

Slovinci, zaradi česar je odpadla njihova narodna obrambna funkcija. Opuščanje te funkcije je Dolenc spremljal v procesu depolitizacije slovenskih izobražencev tako znotraj idejno-nazorskih taborov, kakor tudi med njima, pri čemer izpostavlja, da so kljub spremenjeni vlogi slovenskih izobraženci ohranili položaj utemeljiteljev slovenske identitete. To se odraža v izjemnem pomenu pri kulturni dejavnosti, tako ob razpravi kulturno-konceptualne dileme novembra 1918 in med drugo svetovno vojno ob angažiranju izobražencev pri velikih založniških projektih na obeh straneh v državljanski vojni.

Izbor razprav je napravil uredniški odbor, sestavljen iz Ervinovih sogovornikov (Aleš Gabrič, Bojan Godeša, Žarko Lazarević in Jurij Perovšek), s katerimi je ob raznih družabnih priložnostih v dialogu pretresal kompleksna kulturna vprašanja in opredelitve. Ob tem velja izpostaviti Dolenčevo predanost dialogu, kar je tudi poudaril v svojem javnem nastopu 10. oktobra 2007 na znanstvenem sestanku »Sodobno slovensko zgodovinopisje«. Monografija je sestavljena iz spremne besede, ki jo je napisal Jurij Perovšek, treh tematskih sklopov, povzetka v slovenskem in angleškem jeziku ter Dolenčevega razmišljanja »Arhivisti in zgodovinarji«, javno predstavljenega na omenjenem posvetu. Kot ključen problem pri interpretaciji preteklosti je izpostavil pomanjkanje dialoga, kar je najbolj izrazito pri politično aktualnih zgodovinopisnih raziskavah.

V prvem tematskem sklopu »Leto 1918 in potem« je obravnavan proces slovenizacije, ki jo je označil z negativno opredelitvijo »deavstrizacija«, s čimer je želel izpostaviti radikalne premike v kulturi in šolstvu po prevratu. Najbolj slikovito je radikalnost ponazoriti z deležem Slovencev v službah, za katere je bila zahtevana univerzitetna izobrazba. Pred vojno je bil delež »zgolj« 40 %, po prevratu se je v kratkem obdobju podvojil, pri čemer je verjetno potrebno izpostaviti, da je bilo v avstrijskem delu habsburške monarhije pred vojno v povprečju kar 87 % služb, za katere je bila potrebna akademska izobrazba v državni domeni, od tega 51 % v upravi in 36 % v šolstvu.⁵ Na delež ima pomembn vpliv določanje državnih mej in selitve slovenske inteligence s Koroške in Primorske, ki so posledice nacionalističnega pritiska v sosednjih državah. Za odločne, radikalne ukrepe in spremembe pri procesu slovenizacije je obstajala politična enotnost. Zanj je poskrbel poverjenik za uk in bogočastje dr. Karel Verstovšek, ki ga je Dolenc upravičeno označil za »našega prvega kulturnega ministra«. Izpostavlja Verstovškovo odločnost, radikalnost in delavnost pri urejanju šolskega vprašanja, Vseučiliški komisiji, gledališču v Ljubljani in Mariboru, Filharmoničnem društvu, ki je naletela pri nekaterih predlogih na nasprotovanje ali vsaj zadržanosti. Kljub temu ocenjuje Verstovškovo urejanje kulturnih razmer, za kar je bil v vladi pristojen skoraj dve leti kot pozitivno, ker je ohranil trezno glavo, kljub obujanju kulturnega boja in pripomogel pri ključnih institucionalnih rešitvah slovenske kulture. Jedro kulturnega boja je bilo šolstvo, kar pa je eden izmed ključnih parametrov pri presojanju razlik v kulturni in socialni razvitosti med jugoslovanskimi pokrajinami. Dolenc pri tem izhaja iz geografske

⁵ Helmut Rumpel, *Die Intellektuellen in Cisleithanien. Die Habsburgermonarchie 1848–1918: Band IX/1/2*. Wien, 2010, str. 1121.

ekonomsko-socialne razvojne os sever – jug. Pri tem na podlagi obsežne zbirke statističnih podatkov ugotavlja kulturni mozaik kot del splošne kulturne razvitosti (izobraževalni sistem, civilna družba, obiskovanje kinematografov in gledališč). Podatki, ki nudijo verodostojne medsebojne primerjave, razkrivajo opazne stopnje razvitosti med najširšimi sloji, medtem ko se opazneje elite v razvitejših banovinah ne razlikujejo od tistih v manj razvitih.

Sklop »Kultura in politika« je sestavljen iz štirih razprav – prve tri (O slovenstvu; Intelektualci in delitve; Kultura kot politična propaganda) tematizirajo odnos do nacionalne identitete (biti) in njihovo vlogo oziroma ustvarjalni pomen za nacionalno reprezentativne zadeve. V razpravi »Država, cerkev, šolstvo« pa je natančno predstavljen odnos med državo in Cerkvijo na ključnem torišču – to je vzgoja mladine, problem, ki ga Dolenc širše umešča v kontekst poskusov poenotenja na šolskem področju. Ob tem velja izpostaviti, da je bila šolska zakonodaja sprejeta v času kraljeve diktature, konkordat pa podpisan junija 1935. V razpravi »Intelektualci in delitve« je temeljit razmislek namenjen osvobajanju izobražencev znotraj taborov, tako v liberalnem kakor tudi v katoliškemu taboru. Pri katoliškem taboru je bilo ločevanje bistveno hitrejše in bolj radikalno, vedno v času, ko je bila SLS v vladah. Do dokončne ločitve je prišlo s krizo elitne katoliške umetniške revije Dom in svet leta 1937. Podobno je možno ugotoviti za liberalni tabor, ki je zaradi togega vztrajanja pri jugoslovanskem integralizmu in centralizmu pri izobražencih izgubil podporo in zaupanje. Ob tem je v tridesetih letih prišlo do premika temelja razdvojenosti slovenske družbe z ideološko civilizacijske ravni kulturnega boja na pragmatično politično raven protifašizma in protikomunizma. To obdobje predstavlja v primerjavi z liberalnimi dvajsetimi tudi obdobje oženja intelektualnega prostora. Dolenc ob tem opozarja, da je »podobo o skrajni bipolarnosti slovenskih tridesetih let brzkone vsilil tudi kasnejši razvoj dogodkov«. Zanj državljanska vojna ne predstavlja logičnega zaključka predvojnega idejno-nazorskega zaostrovanja. Opredelitve izobražencev v času druge svetovne vojne predstavi v razpravi »Kultura kot politična propaganda«. Ugotavlja, da pritegnitev izobražencev v ekstremnih pogojih državljanske vojne na obeh straneh priča o velikem pomenu kulturne ustvarjalnosti za identiteto Slovencev in posebnosti slovenskega kulturnega boja – poleg boja za prevlado dveh nasprotujočih si ideologij tudi kot boj za prevlado v duhovnem ustvarjanju.

Zadnji sklop Kultura in ideologija tematizira iskanje rešitve za krizo liberalizma, pri čemer se pojavljajo rešitve, ki ponujajo totalitarne ideje v škodo že dosežene ravni pravic in svoboščin. Ugotavlja, da se kljub podobnim razmeram v Italiji, Nemčiji ali Španiji v Jugoslaviji širše niso uveljavile oblike fašizma. Problemu fašizma je namenjeno veliko pozornosti, saj se Dolenc loteva analize v obliki predstavitve širokega loka dejavnikov za razvoj fašizma ter uveljavitvi fašizma v lokalnem okolju. Tako kot je bila Dolenčeva pogosta praksa, je pri uveljavitvi fašizma na Primorskem za kraj mikro raziskave izbral domače Senožeče. V razpravi je naredil razlikovanje med avtentično privrženostjo in opurtunizmom, ki ga razume kot prisilno politizacijo zaradi eksistencialnih stisk. Temu izzivu je bila najbolj izpostavljena generacija, ki se je v tridesetih letih morala ekonomsko in socialno

osamosvojiti. Kljub emigraciji slovenske inteligence in želje po mirnem življenju je bil v Senožecah delež članov nižji v primerjavi z ostalo tržaško provinco.

Znotraj zadnjega sklopa je pomembna vloga namenjena vprašanju generacije kot pomembnemu motivu zgodovinopisnih poglobitev. Ta sklop se prične s preverjanjem teze o sporu med »mlajšo« in »starejšo« generacijo slovenskih komunistov. Dolenc preseže osnovno vedenje o sporih in frakcijskih bojih kot stalni praksi partije in razhajanja med generacijama, ki sicer starostno nista bili homogeni, z analizo politične in življenjske usode 55 vodilnih komunistov iz starejše generacije po drugi svetovni vojni. Ugotavlja, da je mlajša generacija, ki jo je posebej oblikoval tandem Boris Kidrič-Edvard Kardelj, prevzela pobudo ob pripravah na ustanovitev Komunistične partije Slovenije, po vojni pa je mlajša prevzela popoln primat.

Razpravo »Kocbekovo premišljevanje o Španiji« umešča v široki lok transformacije v katoliškem taboru ter razhajanja znotraj na videz relativno homogenega idejno-nazorskega tabora. Pri tem si zastavlja metodološko vprašanje o sobivanju dveh generacij, med katerimi je ključna ločnica v strpnosti kot temeljnemu dejavniku za spremenjen odnos do kulture s strani katoliškega tabora v dvajsetih letih v primerjavi z obdobju pred prvo svetovno vojno (vsaj na Kranjskem). V osnovi je to tudi generacijsko vprašanje: med akterji kulturnega boja pred svetovno vojno in mlajšo generacijo, ki je bila bolj strpna do visoko kakovostnih pojavov. Takšno stanje je predstavljeno na primeru elitne reprezentančne kulturniške revije katoliškega tabora Dom in svet, v kateri je tlel latentni spor od 1917 dalje. Ta se je ob bolj liberalnih dvajsetih in uredniškemu dvojcu France Koblar in France Stele postavljaj v ozadje, vendar ne v pozabo. Ob tem se postavlja temeljno vprašanje zaupanja urednikovih pristojnosti – nad vsebino, širino in kakovostjo prispevkov, širine vprašanj in pristopov k splošnim družbenim problemom, vzgojnost revije – v odnosu do založnika. Odnos med uredništvom in založnikom Katoliškim tiskovnim društvom je bil nedorečen. Nezadovoljstvo založnika je eskaliralo ob omenjenem Kocbekovem članku. Reakcija odraža oženje intelektualnega prostora ter spremembo razmer v katoliškem taboru, ko se je po ukinitvi in razpustu nepolitičnih društev v času izrazitega unitarističnega in centralističnega pritiska 1931–1935 prenesla teža delovanja tabora na cerkvene organizacije. Dolenc ob tem opozarja, da je razum še zmeraj imel domovinsko pravico in združevalno moč, ter da je videz skrajne polarizacije vsilil kasnejši razvoj dogodkov v obdobju druge svetovne vojne.

Problemu katoliškega tabora je namenjena tudi zadnja razprava, ki se dotika Antona Korošca, najpomembnejšega slovenskega politika, ki je s svojim vplivom in politično težo bistveno pripomogel pri ustanovitvi Univerze v Ljubljani ter Akademije znanosti in umetnosti. Ravno »politično težo« in ambicije v letih 1939 in 1940 obravnava Dolenc na podlagi novih dnevniških virov pri razjasnjevanju okoliščin ob sprejemanju judovske zakonodaje v Jugoslaviji. Koroščeve aktivnosti razume kot odraz zanj značilne pragmatične politike, ki so vpete v prizadevanja za ponoven vzpon na mesto predsednika vlade.

Historiografsko obravnavo slovenske kulturne zgodovine med obema svetovnima vojnama je Ervin Dolenc iz kronološkega niza golih dejstev spremenil v razčlenjeno in utemeljeno interpretacijo obdobja institucionalizacije kulture in

proces ustvarjanja kritične mase slovenskih izobražencev v domovini, ki se odraža v njihovi depolitizaciji ter osredotočanju na njihovo osnovno poslanstvo. Zaradi kvalitativnega pristopa Dolenčeve poglobitve še dolgo ne bodo izgubile aktualnosti v slovenskem zgodovinoписju oziroma pri vseh tistih, ki jih zanimajo temeljna vprašanja slovenskega kulturnega razvoja tako na področju kulturnega boja kakor tudi (iz)gradnje nacionalne identitete ter izgradnje slovenske meščanske (kulturne) elite v meščanskem delu slovenskega kratkega kulturnega stoletja (od Vedine ankete oktobra 1913 do anketa Zavoda RS za šolstvo o ukinitvi srbohrvaščine kot obveznega predmeta v osnovni šoli jeseni 1992).

Željko Oset

Mijo Mirković 1898–1963. Zbornik radova. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2010. 218 strani.

V spomin na svojega nekdanjega tajnika (1958–1961) Mija Mirkovića (1898–1963), je Hrvaška akademija znanosti in umetnosti (z majhno zamudo) ob 110-letnici njegovega rojstva in 45-letnici smrti izdala o njem poseben zbornik. V njem so štirje avtorji obdelali in poskusili ovrednotiti tri poglobitve skupine Stipetićevega dela, Vladimir Stipetić ekonomsko delo (str. 11–57), Petar Strčić zgodovinsko delo (str. 59–68) in Mirko ter Nataša Urošević novinarsko, publicistično in književno delo (str. 69–100). Predsednik Hrvaške akademije Milan Moguš je prispeval predgovor (str. 7–10), Mirkovićevo bibliografijo pa je sestavil njegov sin Ante Mirković (str. 101–218).

Mijo Mirković je bil med najpomembnejšimi ekonomisti zadnjega desetletja stare Jugoslavije in kratkega obdobja po letu 1945. Kmalu se je zaradi tega, ker se njegovi predlogi za jugoslovansko ekonomsko politiko niso ujeli s tedaj prevladujočo partijsko doktrino, iz aktivnega ekonomskega usmerjevalca moral umakniti (nazaj) v akademsko sfero, kjer je predaval razne politike (agrarno, obrtno, prometno, zunanjetrgovinsko, notranjetrgovinsko, industrijsko in še kakšno). Značilno zanj je bilo, da so vsa njegova dela tesno prepletena s konkretnimi zgodovinskimi okolji in pojavi. To se izrazito kaže v njegovih knjigah *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–1941*, Zagreb 1950, *Ekonomika agrara FNRJ*, Zagreb 1950 in *Seljaci u kapitalizmu*, Zagreb 1952. Videti je, da mu so bili najbližji problemi agrara, ki jih je sam kot otrok in mladenič doživljal v rodni Istri. Odtod je bil samo majhen skok, da se je začel ukvarjati z ekonomsko zgodovino, kjer je napisal tedaj edino in vodilno obsežno knjigo *Ekonomska historija Jugoslavije*, Zagreb 1958, ki je izšla v petih izdajah, druga v Ljubljani leta 1961. Mijo Mirković po svoji formaciji ni bil niti ekonomski teoretik, niti ekonomski zgodovinar, slednji še toliko manj, saj v času njegovega študija ekonomija kot akademska disciplina ni bila priznana. Kot pravi gospodarstvenik je vedno pisal angažirano, da bi se se zaradi njegovega pisanja kaj izboljšalo. Seveda je skrbno upošteval vsa dejstva, v njegovem primeru pač predvsem statistične podatke in v primeru agrara lastno poznavanje in izkušnje. Vendar je bil diapazon njegovega poznavanja in osebnih izkušenj tako širok, da je tudi v primeru pomanjkljivih podatkov zadel pravo. Izredno zanimivi so bili predgovori k raznim ekonomskih in zgodovinskim publikacijam, ki jih je izdajala Hrvaška akademija ali druge ustanove, ki so neredko bile prave študije

in so morda z drugega vidika anticipirale dognanja v knjigi. Sicer pa je njegovo intenzivnejše ukvarjanje z ekonomsko zgodovino trajalo le krajši čas, saj je umrl že leta 1963. Mijo Mirković je bil tudi pomemben hrvaški književnik in kulturnik. Za svojo avtobiografsko kroniko in dokumentarno monografijo Puna ja Pula, je dobil 1955 nagrado Zveze književnikov Jugoslavije. To Mirkovićevo dejavnost pa bomo morali v tem zapisu pustiti ob strani.

Mija Mirkovića štejejo za petega najpomembnejšega Istrana (poleg Matija Vlačiča Ilirika, škofa Juraja Dobrila, politika Matka Leginja in književnika Viktorja Carja Emina). Bil pa je tudi pomembna hrvaška osebnost sredine 20. stoletja. Da izvira iz Istre, je tudi eden od razlogov, da njegov zbornik predstavljamo v ZČ. Mijo Mirković si je prizadeval za celostno obravnavo vsakega problema. Skoraj vsakemu njegovemu zapisu se tudi pozna piščeva književna žilica. V njegovih ekonomskih delih je npr. veliko zgodovinskih in socioloških elementov, celo v književnih delih je veliko gospodarskega dogajanja in nesorazmerno veliko opisov narave. Preučevalci njegovega življenja menijo, da je nanj zelo močno vplivalo njegovo življenjsko okolje, vendar je on te vplive prekrval in našel izvirno rešitev. Njegovo življenje je bilo silno razgibano. Takega sedanji ljudje, če izvzamemo vojne razmere, ne doživljamo več. Zato naj ga na kratko opišemo. Mijo Mirković je bil rojen 1898 v Raklju, majhni vasi na jugu Istre. Kot šolar je spremljal mater, ki je na vozu, verjetno z osličkom, prevažala glinasto posodo od vasi do vasi in jo prodajala. Ker kupci niso imeli denarja, je namesto njega služilo žito in stročnice (fižol, bob). Ceno so določili takole: v kupljeno posodo so nasuli zrnje in to je bilo materino plačilo. Že kot desetletni deček je na italijanskem trabakulu (vrsta dvojbornice na Jadranu) »Tomasso« pomagal prevažati istrski kamen v Italijo. Od 1908 do prve svetovne vojne je obiskoval gimnazijo v Pazinu. Tedaj so gimnazijo zaprli in se je zaposlil kot kamnolomec in miner Vojno-inženirske uprave v Pulju. Ker je s tremi tovariši prerezal vojaški telefonski kabel, je bil hkrati z njimi obsojen na smrt, zaprt v Pulju in nato v Ljubljani. Naposled jih je divizijsko sodišče zaradi mladostnosti oprostilo. Ta zapor v Ljubljani, navdušenje za Krekove nauke, ponovno kot antifašist med italijansko okupacijo med drugo svetovno v raznih zaporih, med drugim tudi v Ljubljani, ter izdaja njegove knjige Ekonomska historija v Ljubljani, so bili, kolikor je razvidno iz obravnavanega Zbornika, edini stiki s Slovenijo. Po oprostitvi od smrtne kazni se je vrnil domov. Ko je Italija napovedala Avstriji vojno so avstrijske oblasti evakuirale prebivalce Pulja in okolice na Češko, v rodovitno Hano (Zabřeh). Tamkajšnje kmetijstvo in tamkajšnje zelo urejene razmere so na Mirkovića ob primerjavi z rodno Istro, naredile neizbrisen vtis. V tem kraju je bil po številnih ovirah pogojno sprejet v klasično gimnazijo, vendar je bil izključen, ko so iz domovine prispelle neugodne politične karakteristike. Vendar je kljub temu tam opravil tri razrede višje gimnazije. Leta 1917 je bil mobiliziran in dodeljen vojni mornarici v Pulju, kjer mu je uspelo, da je postal pomožni stavec v tiskarni Krmpotić, kjer so tiskali »Hrvatski list«. Tu je za omenjeni časnik začel pisati in to štejem za začetek njegove novinarske kariere. Za časopise pa je v večjem ali manjšem obsegu pisal vse življenje. Po italijanski okupaciji Pulja se je vrnil v Zabřeh, kjer je jeseni 1919 maturiral. Na Češkem se je Mirković dodobra seznanil tudi z

Masarykovimi nauki, ki so ga navduševali vse življenje. Nato je odšel v Zagreb, kjer se je vpisal na študij slavistike in filozofije. Novinar in urednik je bil v zagrebškem dnevniku *Novosti*. Od tam so ga poslali za dopisnika v Beograd, kjer je nadaljeval s študijem filozofije. Vendar s tem ni bil zadovoljen, čeprav ga je novinarstvo rešilo bede. Želel je študirati kaj bolj konkretnega, realnega. Odločil se je za ekonomijo. Odšel je na študij v Nemčijo, najprej v Berlin, nato v Frankfurt ob Majni, kjer je med drugim študiral pri dveh, tedaj najuglednejših nemških ekonomistih Franzu Oppenheimerju (1864–1943) in Wernerju Sombartu (1863–1941). Slednji je bil tudi eden najpomembnejših nemških ekonomskih zgodovinarjev, zastopnik mlade nemške zgodovinarske šole. Zanimanja za ekonomske zgodovine se je Mirković najbrž nalezal od Sombarta. Tedaj in še zdaj zelo pomembnega nemškega sociologa Maxa Webra Mirković sicer ni poslušal, ker je Weber bil profesor v Münchnu, se je pa temeljito seznanil z vsem njegovim opusom, kar se pozna tudi v njegovi doktorski disertaciji. Doktorat državnopravnih znanosti (tedaj običajna oznaka za študij oz. disertacije iz ekonomije) je dosegel v Frankfurtu proti koncu 1923 z disertacijo »Vom Hauptgrunde der geringen wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit der slawischen Völker«.

Po vrnitvi v Jugoslavijo se je zaposlil najprej v francosko-belgijski banki v Beogradu, nato kot knjigovodja pri premogovnikih v Aleksincu, kot suplent na trgovski akademiji v Osijeku, nato je bil izbran za profesorja Srednje pomorske šole v Bakru, od koder je obiskoval rodni Rakalj in si prizadeval za ohranitev osiromašene rodne domačije. Znašel se je v dilemi »zmež grada i sela«. Odločil se je za mesto. Najprej je delal v francosko-srbski banki v Beogradu, nato je bil urednik Trgovinskega glasnika, 1927 pa je postal tajnik gospodarske zbornice Dunavske banovine v Novem Sadu. Leta 1928 je bil izbran za docenta na ekonomsko-finančni skupini predmetov pravne fakultete v Subotici. Hkrati je delal tudi še v trgovski, industrijski in obrtni zbornici v Novem Sadu. Nato se je posvetil le pedagoškemu in znanstvenemu delu. Mirkovićevo subotiško obdobje je bilo zelo plodno, saj je v tem času napisal 14 knjig, ne upoštevajoč množico drugih objav v periodiki in drugod. Leta 1939 je odšel za profesorja predmeta Ekonomska politika na Ekonomsko-komercialno visoko šolo v Beograd. Leta 1941 je od tam zbežal. Lovila ga je namreč nemška policija, ker ni maral podpisati »Joničev apel srpskemu narodu« o potrebi kolaboracije z okupatorjem. Odšel je v Vantačić na otok Krk, kjer je delal kot mornar in ribič. Leta 1942 so ga zaprli Italijani in je romal iz zapore v zapor, med drugim tudi v verigah v Ljubljano, od tam pa v Karlovac, kjer mu je nekako uspelo rešiti se zapore. Nato je kot ilegalec živel v raznih krajih na Hrvaškem, dokler poleti 1944 ni odšel v partizane. Takoj so ga zaposlili v gospodarskem aparatu nove Jugoslavije. Kakor smo že omenili se njegovi predlogi v glavnem niso ujemali s tistimi, ki jih je imela komunistična partija. Na kratko: Mirković je zastopal realno planiranje in uravnoteženo gospodarstvo. Prijatelj je bil tudi z Andrijo Hebrangom. Na tem mestu ni ostal dolgo. Postal je glavni ekonomski pogajalec za priključitev Istre k Jugoslaviji, pisal je elaborate, bil je na konferenci ministrov velikih sil 1945 v Londonu, na mirovni konferenci v Parizu 1946–1947, kot diplomat je bil 1947 v ZDA. Kot izjemen poznavalec obravnavane materije in poliglot je bil zelo uspešen

pogajalec. Leta 1947 je postal član Hrvaške akademije znanosti in umetnosti in od šolskega leta 1947/1948 profesor na Ekonomski fakulteti v Zagrebu, kjer je predaval ekonomsko politiko, ekonomiko agrara in ekonomsko zgodovino. Bil je izvrsten profesor, ki je za svoje predmete množično navduševal študente. Kot glavni tajnik akademije je bil pobudnik in organizacijski izvajalec ustanavljanja akademijskih inštitutov zunaj Zagreba, predvsem v Dalmaciji in na Reki.

Mijo Mirković se je poleg vsega drugega ukvarjal tudi z raziskovanjem življenja in dela Matija Vlačića Ilirika (*Matthias Flaccius Illyricus*). Mirković je globoko v srcu ljubil Vlačića, Labin in Labinštino, predvsem ker je bil od tam doma Vlačić in njegova stara mati, ki se je primožila v Rakalj. Po nekaterih trditvah bi se rad Mirković z Vlačičem kar poistovetil. Vlačić je bil najtesnejši privrženec Lutra in njegove doktrine. Mirković je napisal o Vlačiću tri vsakokrat izboljšane obsežne monografije. V njih je seveda prikazal njegovo življenje in delo, predvsem pa stike z domovino in prizadevanje zanj, vključno s projekti ustanovitve univerze za južne Slovence, Čeha in Italijane v Regensburgu in Celovcu. Te Mirkovićeve raziskave na Hrvaškem niso bile ravno zaželeno. Ko je prva knjiga z naslovom Mijo Mirković: *Flaccius*, leta 1938 izšla, je nastala prava konsternacija. Del bolj katoliško usmerjene javnosti ni mogel verjeti, da sta književnik Mate Balota in Mijo Mirković ista oseba, predvsem zato, ker so dotlej v njegovem književnem delu, v pesmih, folklornih in tradicionalnih elementih zaznavali katoliški svetovni nazor, v monografiji o Vlačiću pa so videli pretirano veličanje Vlačićeve zgodovinske vloge in prikazan prevelik vpliv protestantizma na hrvaške dežele.

Jože Maček

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis

1. Temeljne usmeritve

Zgodovinski časopis objavlja razprave v slovenskem, angleškem, nemškem, francoskem, italijanskem in hrvaškem jeziku. Ostale prispevke (krajše članke, ocene, poročila ipd.) objavlja v slovenskem jeziku.

Prispevki naj bodo po možnosti napisani v pisavi Times New Roman. Običajna velikost črk je 12, razmak med vrsticami pa 1,5.

Za jezikovno korektnost prispevkov so dolžni poskrbeti avtorji, prav tako so odgovorni za strokovno in znanstveno korektnost prispevkov.

Vsak prispevek mora vsebovati poštni in elektronski naslov avtorja ter njegovo telefonsko številko.

Prispevke je potrebno oddati v tiskani in elektronski obliki na naslov uredništva:

Uredništvo Zgodovinskega časopisa, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-Ljubljana; info@zgodovinskičasopis.si ali peter.stih@guest.arnes.si. Naslov datoteke sestavljata ime in priimek avtorja.

Prispevkov, ki jih uredništvo Zgodovinskega časopisa sprejme v objavo, avtorji ne smejo hkrati poslati drugi reviji.

Za prevod izvlečkov in povzetkov v tuj jezik poskrbi uredništvo.

Razprave so recenzirane, recenzentski postopek je anonimen.

Uredništvo prispelega gradiva ne vrača.

2. Navodila za pripravo prispevkov

Uredništvo bo v postopkih za objavo upoštevalo le prispevke, ki bodo pripravljene v skladu s sledečimi navodili.

Razprave:

Razprava mora vsebovati naslednje elemente, ki si sledijo po navedenem vrstnem redu:

- glavni naslov razprave (male tiskane črke, velikost črk 16, okrepjeno, središčna poravnava);
- ime in priimek avtorja (velikost črk 12, okrepjeno, središčna poravnava);
- izvleček oz. sinopsis (velikost črk 10), ki naj v prvem odstavku vsebuje: priimek in ime avtorja (okrepjeno), avtorjeva izobrazba in strokovni/znanstveni naziv, avtorjev poštni in elektronski naslov. Drugi odstavek naj vsebuje naslov razprave (okrepjeno). Tretji odstavek naj vsebuje izvleček vsebine (skupaj s presledki do okvirno 600 znakov), četrti odstavek pa do 5 ključnih besed;
- besedilo razprave (velikost črk 12), v katerem naj bodo jasno označena mesta za slikovno gradivo, ki ga je potrebno predložiti ločeno. Odstavki naj bodo brez vmesnih vrstic in se začnejo z zamikom od levega roba. Naslovi (pod)poglavji so okrepjeni in pisani z malimi tiskanimi črkami;
- povzetek razprave, ki naj vsebuje njen naslov (male tiskane črke, velikost črk 12, okrepjeno) ter ime in priimek avtorja, naj skupaj s presledki okvirno obsega do 6000 znakov.

Poročila, krajši zapisi, knjižne ocene:

- poročila s simpozijev, konferenc in drugih dogodkov vsebujejo točen naslov dogodka ter datum in kraj prireditve (male tiskane črke, velikost črk 12, okrepjeno);

– knjižne ocene vsebujejo ime in priimek avtorja ali urednika (razprto, velikost črk 12), naslov knjige (okrepljeno), založbo, leto in kraj izida, število strani.

Pri tem tipu prispevkov sta ime in priimek avtorja prispevka navedena na njegovem koncu na desnem robu.

Pri vseh prispevkih naj avtorji zelene poudarke v besedilu označujejo s *poševnimi črkami* in ne s podčrtavanjem ali okrepljeno.

3. Citiranje

Citiranje je obvezno v opombah pod črto (velikost črk 10). Na koncu prispevka mora slediti seznam uporabljenih virov in literature (velikost črk 12), ki vsebuje vse v prispevku citirane vire in literature.

V opombah se določeno delo ali vir citira samo na skrajšan način in sicer na sledeč način: priimek avtorja, *kratka oznaka citiranega dela (naj ne presega treh besed in v poševnih črkah)*, navedba strani (okrajšano) (npr. Grafenauer, *Mesto Simona Rutarja*, str. 11). Smiselno se ta določba uporablja tudi pri citiranju arhivskih in objavljenih virov ter gradiva z medmrežja.

V seznamu virov in literature na koncu ločeno navedemo vire (arhivske, objavljene, ustne, časopisne ipd.) in literaturo (naslovi sklopov so pisani z malimi tiskanimi črkami, okrepljeno). Znotraj teh sklopov je gradivo navedeno po abecednem redu priimkov avtorjev (urednikov, fondov itd.); enote istega avtorja pa so razvrščene kronološko. Seznam vsebuje samo popolne navedbe citiranih del oziroma gradiva:

- pri arhivskih virih navedemo ime arhiva, ime fonda ter po potrebi številke fasciklov ali škatel;
- pri monografijah navedemo: priimek in ime avtorja: *naslov (in podnaslov) (v poševnem tisku) monografije*. Naslov serije, v kateri je monografija objavljena (po potrebi). Kraj izida: ime založbe, leto izida (npr. Gestrin, Ferdo, *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.);
- pri člankih navedemo: priimek in ime avtorja: naslov članka. *Naslov periodike ali zbornika (v poševnem tisku)*, za periodiko še letnik, leto, strani celotnega članka (npr. Grafenauer, Bogo, Mesto Simona Rutarja v slovenski historiografiji. *Goriški letnik* 3, 1976, str. 9–19.). Pri zborniku za naslovom članka navedemo: (po potrebi ime in priimek urednika). *Naslov zbornika*. Kraj, leto izida, strani celotnega članka (npr. Janša-Zorn, Olga: Turizem v Sloveniji v času med vojnama (1918–1941). *Razvoj turizma v Sloveniji. Zbornik referatov*. Ljubljana, 1996, str. 78–95.).

4. Slikovno gradivo

Zgodovinski časopis načeloma objavlja le črno-belo slikovno gradivo.

Slikovno gradivo sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF.

Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom.

Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.

Uredništvo Zgodovinskega časopisa

Instructions for authors

1. Basic Submission Instructions

Zgodovinski časopis (Historical Review) publishes papers in Slovene, English, German, French, Italian, and Croatian languages. Other contributions (short articles, reviews, reports, etc.) are published in Slovene.

Contributions should be written in Times New Roman, size 12, with 1,5 line spacing.

The authors are solely responsible for linguistic and scientific accuracy of their contributions.

Each contribution should contain postal and E-mail address of its author, together with his/her phone number.

Contributions should be submitted in printed format as well as by e-mail to the editorial office: Uredništvo *Zgodovinskega časopisa*, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-Ljubljana; info@zgodovinskicasopis.si or peter.stih@guest.arnes.si. The name of the submitted file should consist of its author's name and surname.

Contributions that have been approved for publication by the editors should not be submitted for publication elsewhere.

Translation of abstracts and summaries into a foreign language shall be provided by the editors.

The papers are subject to peer review evaluation; the reviewers remain anonymous.

Contributions submitted for publication shall not be returned to their authors.

2. Submission Information

In order to be considered for publication all submissions should be prepared according to the following guidelines:

Papers:

All papers must conform to the style guide below and should contain the following elements listed in the following order:

- Title (lowercase letters, font size 16, bold, center)
- Author's name and surname (font size 12, bold, center)
- Abstract (font size 10). Its first paragraph should contain author's surname and name (bold), education, professional/academic title, postal and e-mail address. The second paragraph should contain the paper's title (bold). The third paragraph should contain an abstract of the paper's contents (not to exceed approximately 600 characters, including spaces). The fourth paragraph should contain up to 5 key words.
- Text (font size 12) with clearly indicated spaces for illustrations (which should be submitted separately). There should be no double spacing between paragraphs. Each paragraph should start with indentation for the left margin. Chapter (and subchapter) titles should be written in lowercase letters, bold.
- Summary should contain the paper's title (lowercase letters, font size 12, bold) and author's name and surname. The summary should not exceed 6000 characters, including spaces.

Reports, Short Articles and Notes, Book Reviews:

- Reports from conferences and other events should contain the exact title, date, and location of the event (lowercase letters, font size 12, bold).
- Book reviews should contain the name and the surname of the author or editor (expanded spacing, font size 12), book title (bold), publisher, year and place of publication, number of pages.

The name and the surname of the author of contributions of this type should be listed on the right-hand side at the end of the text.

Desired emphases should be written in *italics* rather than underlined or in bold letters.

3. Citations (Footnotes)

Citations should be written as footnotes at the bottom of the page (font size 10). The text should be concluded with a list of all sources and literature (font size 12) that have been cited within the text.

When citing a work or a source in a footnote the following (abbreviated) format is used: author's surname, *a short title of the cited work (written in italics, it should not exceed three words)*, and page number (abbreviated) (i.e. Grafenauer, *Mesto Simona Rutarja*, p. 11). The same format is used for the citing of archival, published, and online sources.

Alphabetical listing of all references should be placed at the end of the text, with sources (archival, published, oral, newspaper, etc.) and literature listed separately (titles of each type of references should be written in lowercase letters, bold). Within each reference type, material should be listed alphabetically according to the surname of the author (editor, fund, etc.); several works of the same author should be listed chronologically. The listing of references should contain only complete citations of cited works or material:

- Archival sources: archive name, fund name, and (when necessary) number of file storage folder or box.
- Monographs: author's surname and name, *title of monograph (and subtitle) in italics*. Title of the series in which the monograph has been published (when necessary). Place of publication: publisher, date (i.e. Gestrin, Ferdo, *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1991.).
- Articles: author's surname and name: title of article. *Title of periodical or miscellany (in italics)*; in case of periodicals, the title should be followed by volume number, date, cited page(s) (i.e. Grafenauer, Bogo, Mesto Simona Rutarja v slovenski historiografiji. *Goriški letnik* 3, 1976, pp. 9–19.). In an edited miscellany the title of the article should be followed by: (surname and name of editor – when necessary). *Title of miscellany*. Place of publication, date, cited page(s) (i.e. Janša-Zorn, Olga: Turizem v Sloveniji v času med vojnama (1918–1941). *Razvoj turizma v Sloveniji. Zbornik referatov*. Ljubljana, 1996, pp. 78–95.).

4. Graphic Materials

Zgodovinski časopis generally publishes graphic materials only in black and white. They should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format.

Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname.

Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.

Editors

LETNO KAZALO – ANNUAL CONTENTS

Razprave – Studies

- Peter **Štih**, Slovansko, alpskoslovansko ali slovensko? O jeziku slovanskih prebivalcev prostora med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled zgodovinarja)..... 8–51
Slavic, Alpine Slavic, or Slovene? A Historian's Perspective on the Language of the Medieval Slavic Population Living in the Area between the Danube and the Adriatic
- Stanislav **Južnič**, Učna leta filozofa Karpeta..... 52–86
Student years of the Philosopher Karpe
- Vladislav B. **Sotirovic**, Serbia's Diplomatic Preparations for the Creation of the First Balkan Alliance, 1861–1864 88–103
Serbia's Diplomatic Preparations for the Creation of the First Balkan Alliance, 1861–1864
- Andrej **Rahten**, Geneza knezoškofove stranke na Kranjskem. Vprašanje trojne kandidature na nadomestnih volitvah v državni zbor leta 1896..... 104–119
The Genesis of the Party of Prince Bishop in Kranjska: The Question of the Triple Candidacy for the 1896 By-Election to the National Assembly
- Gašper **Mithans**, Sklepanje jugoslovanskega konkordata in konkordatska kriza leta 1937 120–151
Preparations for the Yugoslav Concordat and the Concordat crisis of 1937
- Viljenka **Škorjanec**, Italijanske metode pri izpustu iz koncentracijskih taborišč..... 152–175
Methods Applied by Italian Authorities in the Process of Releasing Slovene Prisoners from Italian Concentration Camps
- Matjaž **Bizjak**, Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija..... 248–291
Das Gallenberger Urkundenarchiv und die Familiengenealogie
- Boris **Golec**, Valvazorjevo neznano potomstvo do današnjih dni (2. del) 292–373
Valvasor's Unknown Offspring up to the Present

- Avgust **Lešnik**, Komunistična in socialnodemokratska internacionala v letih 1919–1920 ter kontradiktornost njunih pogledov na politični sistem socializma..... 374–411
 Communist and Social Democratic Internationals during the 1919–1920 Period and Their Opposite Views of the Socialist Political System
- Miroslav **Stiplovšek**, Prizadevanja Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha za omilitev socialnih posledic gospodarske krize v banskem svetu Dravske banovine 1931–1935..... 412–437
 Social Work of Rudolf Golouh and Albin Prepeluh in the Provincial Council of the Drava Province between 1931 and 1935
- Aleš **Gabrič**, Slovenska akademija znanosti in umetnosti na političnem prepihu svojega prvega desetletja..... 438–457
 Slovenian Academy of Sciences and Arts during the Political Changes of the First Decade of Its Existence
- Aleksander **Lorenčič**, Prelom s starim, začetek novega: slovensko gospodarstvo v času prehoda iz socializma v kapitalizem 458–479
 A Break with the Old and the Beginning of Something New: Slovene Economy during the Period of Transition from Socialism to Capitalism

Zapisi – Notes

- Danijela **Trškan**, Državljanstvo v slovenskih učnih načrtih za zgodovino od 1945 do 2005 178–194
- Danijela **Trškan**, Pregled glavnih vsebinskih sprememb pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah od leta 1991 naprej, s poudarkom po letu 2006..... 483–499

Jubileji – Anniversaries

- Ob sedemdesetletnici prof. dr. Franceta M. Dolinarja (Jože Škofljanec)..... 502–504
 The Seventieth Anniversary of Dr. France M. Dolinar
- Prof. dr. Franc Rozman – sedemdesetletnik (Janko Prunk)..... 505–508
 Dr. France Rozman – Septuagenarian

Dr. Jože Prinčič – šestdesetletnik (Zdenko Čepič)..... 509–512
Dr. Jože Prinčič – Sexagenarian

V strahu pred zgodovino in v zavezi resnicoljubnemu spominu –
Zgodovinarski poklic kot državljansko dejanje
Ob šestdesetletnici prof. dr. Vaska Simonitija (Sašo Jerše) 513–521
Fearing History and Being Obligated to Truthfulness –
Historical Profession as a Civil Act. The Sixtieth Anniversary
of Dr. Vasko Simoniti

Kongresi in simpoziji – Congresses and Symposium

Strokovni posvet ob 390 letnici železarstva v Mežiški dolini,
Ravne na Koroškem 9. 12. 2010 (Vinko Skitek) 196–197
390 years of iron production in Meža valley

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Peter Štih, The Middle Ages between the Eastern Alps and the Northern
Adriatic. Select Papers on Slovene Historiography
and Medieval History (Miha Kosi)..... 200–202

Egon Boshof, Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert
(Peter Štih) 203–204

Rainer Murauer, Die gestliche Gerichtsbarkeit im Salzburger
Eigenbistum Gurk (Peter Štih)..... 205–207

Zlata Blažina Tomić, Kacamorti i kuga: Utemeljenje i razvoj
zdravstvene službe u Dubrovniku (Ignacij Voje)..... 208–211

Benedikt Kotrulj: Libro del arte dela mercatura. Knjiga o vještini trgovanja
(Ignacij Voje) 212–215

Ante Gulin, Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije,
Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre
(Jože Maček)..... 216–219

Desanka Schwara, Unterwegs. Reiseerfahrung zwischen Heimat
und Fremde in der Neuzeit (Anja Paulič) 220–222

Nataša Podgoršek, Slovensko-hrvaška vzajemnost. Zgodovina slovensko-hrvaških političnih odnosov v drugi polovici 19. stoletja (1848–1903) (Marko Žuraj).....	223–225
Milica Kacin Wohinz, Alle origini del fascismo di confine: Gli sloveni della Venezia Giulia sotto l' occupazione italiana 1918–1921 (Enzo Colotti).....	226–228
Luciano Monzali, Massimo Bucarelli (ur.), Italia e Slovenia fra passato presente e futuro (Branko Marušič).....	229–230
Bogdana Marinac, Med valovi in oblaki, Iz spominov mornariškega častnika, hidroletalca in profesorja Ivana Konteja (Ljudmila Bezljaj Krevel).....	231–234
Marcellinus Comes, Kronika (Alenka Cedilnik)	524–526
Reinhart Härtel, I patti con il patriarcato di Aquileia 880–1255 (Peter Štih).....	527–528
Ervin Dolenc, Med kulturo in politiko. Kulturnopolitična razhajanja v Sloveniji med svetovnima vojnama (Željko Oset)	529–533
Mijo Mirković 1898–1963. Zbornik radova (Jože Maček)	534–537
* * *	
Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	236–239
Instructions for authors	
Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	538–541
Instructions for authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 65, 2011	542–545
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 65, 2011	